

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Pel camí vivencial de Joan Mateu Binefa

Joan Mateu Binefa, autor de les memòries que segueixen

SUMARI

Advertiment del curador <i>Jordi Anglès Sanahuja</i>	539
Introducció	542
Guimerà	543
Barcelona	586
La Palma de Cervelló	620
Montblanc	636
Apèndixs	662

Introducció

És molt agosarat per part meva, voler escriure les meves memòries i potser, si més no, pretendre una cosa impossible si tenim en compte que l'art d'escriure és una disciplina que ni he estudiat ni he practicat per poder oferir una narració adient, però per altra banda, per què no?, sense pretendre realitzar una obra literària, vull presentar els meus records de la manera més espontània possible, o sigui, tal com raja i si ho aconseguixo, almenys farem alguna cosa o aprendrem a dir paraules ben fetes.

No sé com m'he pogut embolicar a escriure sobre les coses que m'han passat al llarg de la vida. He de reconèixer que és més difícil del que sembla haver de recordar tantes coses, és complex i sovint em puc fer un embolic. Algunes coses s'han d'explicar amb tota minuciositat, perquè sinó resultarien difícils d'entendre i, fins i tot, podrien avorrir al lector, encara que estiguin adreçades a persones de l'entorn familiar. El problema més gran és la manca de costum d'escriure, per això, abans de començar voldria implorar la comprensió dels qui em llegeixin i demanar-los indulgència plenària.

De moment, ja he passat per tota la graduació familiar, he estat fill, nét, germà, marit, cunyat, pare, avi, sogre, padrí i fins i tot podria ser besavi. Crec que no ho he fet ni bé ni malament, he estimat i estimo, però el més costerut és fer d'avi. Ara, físicament, ja no pots donar gran cosa, més aviat necessito ajuda de tothom a causa de les meves limitacions, però amb bona voluntat sempre intento fer alguna aportació. Mentre mantingui el cap clar, podré donar consells i bones idees, encara que no serveixin gaire. Actualment, la societat que predomina és la materialista, els consells són més aviat sentimentals, els avis ja estem retirats, però les emocions no es perden mai, mentre visquem sempre participarem en la família, si bé, com qualsevol ésser humà, ens podem equivocar.

La meva vila de Guimerà

Mireu-la bé com s'enfila
vers el cel sembla pujar,
és la esvelta i clara vila
on vaig néixer, Guimerà!

Dominada pel gran temple
i el castell que poc n'hi ha,
mitja torre sols contempla
les teulades de Guimerà.

Com la meva pàtria xica
d'altre pel món n'hi haurà,
potser si, serà bonica,
però mai com Guimerà.

La lluna i l'estelada,
el riu Corb solen mirar,
que du l'aigua assossegada,
i mig parteix Guimerà.

Vila gaia i acollidora,
a ta ombra protectora,
m'has vist viure i gemegar!

Cada record corrobora,
conservant-lo com penyora,
com t'estimo Guimerà!

Tadeu Amat Suñer

*Poema dedicat al nostre pare (Anton Mateu Armengol),
en la celebració dels 81 anys - 20 d'abril de 1969.*

Guimerà

Parlem dels meus avis, els paterns es deien Joan Mateu Brugal i Josepa Armengol Roca, van tenir quatre fills, dos nois i dues noies. El gran era el meu pare, en Tonet, després venia la Maria, en Josepet i la Rosa, que morí el 1916. Ens van deixar massa aviat, primer l'àvia, que gairebé no em ve al cap, a l'avi ja el recordo més. Pel que sentia a dir als pares, els meus avis eren pobres de solemnitat, potser només tenien una o dues petites peces de terra i un hortet per a fer verdures per al consum de casa. Portaven terra a parts i anaven al jornal per als hisendats, si portaven alguna vinya a parts, venien el vi, però reservaven una part per beure, posaven aigua a la brisa i quan passaven uns dies, la tornaven a premsar, i el vi que en sortia, era pel consum propi de casa. En aquell temps vivien el dia a dia i ho aprofitaven tot, no es llençava res. Agafaven feina a preu fet, ja què d'aquesta manera hi treballava tota la família, l'àvia i els nens. S'aixecaven de matinada per aprofitar tant com podien totes les hores de sol, vegem-ho a través de dues anècdotes: un dia l'oncle Josepet, que encara anava amb pantalons curts, quan ja treballava, s'acotà i va notar un forat al cul dels pantalons, i digué: mare, tinc un forat als pantalons, i la mare li contestà, –com t'ho has fet? –a veure?, ai fill meu que no veus que portes el davant al darrera!

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

**Guimerà, als anys vint del segle passat.
En el requadre, Josepa Armengol Roca,
àvia paterna de Joan Mateu Binefa**

Un altre dia a l'hora de dinar es col·locà a l'escala que hi havia entre una parada i l'altra, per no anar a fer el tomb, des d'allà deia: quina fresqueta més bona, que bé estic, fins que s'adormí i caigué de l'escala. Aquestes dues petites històries, mostren la situació d'aquell temps, un jovenet que perdia hores de dormir per poder anar al camp i no passar gana, era la cultura dels pobres, tancada en pany i forrellat, treballar tot el que es podia. El meu pare sempre deia, que el que ell sabia era gràcies a l'ensenyament d'un capellà, quan feia d'escolà el va allisonar, principalment a l'hivern, quan feia més vesprada i així podia dedicar-li més temps. El pare m'explicava que una vegada l'avi és llogà per fer rases, a tant la cana, per plantar vinya i que ell l'ajudava a treure la terra de la rasa. Quan ja tenien un tros, digueren al propietari que prengué la mida de la part que ja tenien feta per poder cobrar algun diner, però la trobà poc fonda, ja que feia pendent i s'ho mirà pel cantó de baix, el pare li digué, posa un bastó travesser i mesureu-ho del mig, el propietari, sorprès se'l mirà, ell tenia un fill una mica més gran que el meu pare i crec que estudiava al col·legi dels escolapis de Tàrrega. L'avi era un home creient, de bona fe i honrat, practicava allò que estava escrit: «Et guanyaràs el pa amb la suor del teu front». En aquella època la sanitat era escassa i costava diners, com la justícia. Les persones havien de ser fortes i els pobres encara més, per aguantar

Guimerà, als anys vint del segle passat.

Anton Mateu Armengol, pare de Joan Mateu Binefa aquest últim pujat damunt del ruc.

la duresa del treball i totes les privacions, aquestes penúries eren per tots iguals: joves, dones i homes.

Com cada any arribaven les veremes, per poder guanyar diners a jornal, el meu pare, va anar a Sant Cugat del Vallès, allí colliren uns quants dies, fins i tot a les nits feien feines als cellers, com ara premsar. Tot el treball més pesat el feia el meu avi, no cal dir que quan havien de portar les portadores, el pes anava al cantó de l'avi, per treure la fatiga al seu fill. El dia que van acabar la verema, feren un gran sopar i tota la colla decidí anar a Vilafranca del Penedès, per veure si encara quedava verema. El meu pare era l'únic jovenet, i la caminada era molt llarga, uns trenta quilòmetres, no podia parlar amb ningú de la seva edat, s'adormia caminant i, de tant en tant, un xiulet el feia córrer fins atrapar el grup. En arribar a Vilafranca, agafà una manta i s'adormí a la vorera, mentre el meu avi i els altres buscaven feina, però les veremes estaven avançades, i no hi havia feina per a tots, per la qual cosa decidiren tornar a Guimerà a preparar la sembradura. La tornada de Vilafranca també era a peu, per no perdre el costum, o millor dit, per necessitat. Quan estaven a punt d'arribar al poble, el meu pare es torçà el peu, i arribà a casa amb el peu inflat, quan l'àvia ho va veure li digué de tot menys bonic a l'avi. Això vol dir que malgrat tenir bons sentiments, la societat d'aquell temps no es podia permetre cap relliscada. L'àvia, tenia la responsabilitat de portar la casa, a més també treballava al forn de pa del poble, anava per les cases a recollir la pasta per enfornar,

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

i els hi tornava el pa cuit, també avisava per anar a pastar. De recompensa li donaven pa. Aquesta feina era pesada, sobretot a l'hivern, a causa de la pluja, la neu i el fred, en aquestes circumstàncies comptava amb l'ajuda de l'avi, i com a últim recurs la del meu pare.

En una ocasió que caigué una forta nevada i l'avi era a treballar a cal *Julivés*, de Barberà de la Conca, plantant ceps, eren els anys posteriors a la fil·loxera, la gran plaga ruïnosa per tot Catalunya. Dormien a la pallissa i s'havien d'espavilar amb el menjar, allí tenien fesols per desgranar, els hi deixaven menjar els que volguessin, i ben bons que eren per treure el ventre de pena. El pare portava pa i altres menjars amb un ruc, ell tenia aleshores uns deu o dotze anys, un dia en passar per Sarral, la canalla del poble l'apedregaren, en aquella època els forasters no eren ben rebuts. El ruc li va servir de protecció, aquells nens amb alguna cosa s'havien de divertir, encara que el qui rebia les pedres, no li trobava la gràcia.

En treballar allà, restaren aïllats per la neu, que paralizà totes les feines, al meu pare, que era a Guimerà, li tocà convertir-se en el cap de casa. De totes maneres l'avi, l'endemà de la nevada, emprengué el camí de retorn a casa, a l'alçada de Belltall, perderen les referències i les dreceres no foren les correctes, però per fi recuperaren la consciència i la situació del terreny, una imprudència que gairebé els hi costà la vida, passaren tot el dia barallant-se amb la neu i, finalment, cansats i defallits arribaren a boca de fosc a casa.

Hem parlat poc de l'àvia, però tot girava al seu voltant, si pensem una mica, ens adonem que era el pal del paller de la família i tots la portàvem dins, l'estimàvem molt.

L'avi tenia un ruc que es deia «xato», era per al seu propi servei, dòcil i obedient. El tenia per anar al tros, doncs l'home estava bastant delicat de salut i es cansava caminant, llavors per poder pujar sobre del ruc, havia de buscar una mica de marge, així el ruc li quedava més baix i podia pujar-hi fàcilment. Alguna vegada el pare havia parlat de vendre el ruc, però l'avi es posava trist i li responia que no ho fes. El pare no volia que l'avi anés al tros, ja havia treballat molt. L'avi era bona persona i treballadora, sols tenia el vici de fumar, i segons ell el millor cigar era el que es feia al llit, l'àvia llavors s'enfadava. De jove va tenir un altre ase, aquell sí que era una mala bèstia, encara que treballador i forçut. L'avi portava un tros de finca que era gran, i l'amo s'encarregava de l'altra part. Hi havia una pallissa tan gran, que fins i tot tenia un cup per a fer vi i, naturalment, estable. Quan coincidien amb l'amo, la seva mula i el nostre ruc no podien estar junts, per la qual cosa, muntaren un estable sobre el cup pel ruc. Amb el temps, els fems i la humitat de la coberta del cup, anaren consumint

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Joan Mateu Armengol enmig d'una feixa de cereals, segant amb la dalla

i podrint la fusta de la coberta, i un dia al rebotcar-se anà a parar dins el cup. Ara, –qui era el maco que baixava a baix?, l'avi no volgué que ni el pare ni l'oncle baixessin al cup, per por que el ruc els hi fes mal. Al posar-li els arnesos, no es va bellugar gens i amb l'ajuda dels veïns el varen salvar. Quan ja era a fora del cup, començà a repartir coces a tort i a dret, ningú podia acostar-s'hi, això demostra que els rucs no són pas tan ignorants. Havia sentit a dir que l'avi era carlí i l'àvia republicana, ell era el meu padrí de fonts, fou una bona persona, treballadora, que deixà la pell per

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

la família i per a tothom. Em posà el seu nom, sempre n'he estat molt content, «Sant Joan bon Sant».

Quan l'avi era jove, amb plenitud de forces, el seu treball de pagès tenia poc valor, i ben just donava per a poder menjar i si volies treballar per tu, com que necessitaves terra, l'havies de demanar als terratinents. Els tractes els feien a favor seu, tant, que resultava una explotació, un abús de les necessitats de la majoria a favor d'una minoria. Es pot entendre amb aquella dita que deia: «La necessitat no té llei», i perquè tothom quedés amb la consciència tranquil·la, ho reblava amb l'evangeli de la doctrina, «Quan et donin una bufetada, no t'hi tornis, millor posa-hi l'altra galta», això sí, sempre que siguin els mateixos, els dels dos cantons. Si alguna vegada fos al revés no seria tan bonic, acabaria malament. La història ens dóna testimoni d'aquests fets i gràcies això la gent més desvalguda han acabat gaudint de drets, llàstima que hagi arribat tard en el temps.

El padrí era sacrificat, en una ocasió el va detenir la Guàrdia Civil, resulta que en no tenir carro per transportar les collites i era època de batre les garbes, aprofitava de fer-ho a les eres que tenia més a prop. Un dia el veí li digué: demà nosaltres no farem servir l'era, si vols pots aprofitar-la tu. Com que no tenia garbes entrades va haver de fer-ho a bast, va treballar tota la nit, sense respectar el toc de les campanes. En aquell món rural de l'Urgell, les campanes tenien la seva importància, aleshores era el sistema de comunicació per als vilatans. Tocaven les hores del treball i la pauta dels diferents esdeveniments (enterraments, misses, etc.), cadascuna tenia un toc que els veïns coneixien. Ordenava la vida social i transmetia per l'aire aquests esdeveniments d'una forma més ràpida, i a la vegada es podia sentir des de la llunyania.

Doncs aquell dia, el padrí va haver de saltar-se la llei, i el van detenir pensant-se que robava garbes. El portaren a casa de l'alcalde, al qual hagueren de despertar, i en veure'l els digué: deixeu-lo tranquil, que ja té prou feina. Quan sortí el sol, ja tenia les garbes a l'era, llavors sols calia escampar-les i esparpillar-les, tota la feina del matí passà per les seves mans i les potes del ruc. Quan el gra ja havia caigut i la palla estava suficientment trinxada pels animals, a dinar, que li portava l'àvia, i crec recordar que dinaven els dos junts. A la tarda tingué ajuda per separar el gra de la palla fins al tard, i després a sopar i segurament no va trobar el matalàs gens dur. En aquell temps les feines eren molt cansades físicament i hom havia d'escarrassar-s'hi del tot.

L'àvia Pepeta vivia a la part alta del poble i carretejava tres càntirs d'aigua d'uns quinze quilos, un al cap i els altres dos sota el braç. En cada viatge portava uns cinquanta quilos, només un viatge per dia, i per rentar la roba havia d'anar al riu, de genolls a la vora i amb una fusta en forma de caixó pels genolls, i a rentar.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

És lamentable o miserable o potser una mica de tot, que tot un poble com Guimerà no pugués fer uns rentadors per rentar a peu dret i amb una mica de cobert per guardar-se de les inclemències del temps. Segurament, si la roba fos rentada pels homes haurien tingut uns rentadors, elles no tenien ni veu ni vot. Sortosament, en la vida privada, en la majoria de les cases, sí que en tenien, d'aquí ve la dita que diu: «darrera d'un gran home sempre hi ha una gran dona». És clar que en aquell temps no ho tenien gens còmode, ni els homes ni les dones. La societat era completament patriarcal, l'home com a cap de casa decidia per tots. Podria escriure moltes històries d'aquestes, però no cabrien en un missal. De totes maneres s'ha escrit i s'ha lluitat molt, fins i tot ha costat vides humanes, un cost massa elevat per una causa justa i natural com són els drets de les persones. Els avis materns, es deien Josep Binefa Trilla i Teresa Alba Llord.

Crec recordar que hi hagué un segon casament i tingueren sis fills (tres filles i tres fills). Les dones es deien: Maria, Rosa i Francesca i els fills: Josep, Joan, el petit no sé com es deia, morí jovenet a conseqüència d'un tràgic accident. Un dia les seves germanes anaren a casa de la veïna a canviar impressions sobre un vestit que estaven fent i el deixaren sol, el noi segurament tenia por i agafà el llum d'oli per anar cap a casa d'aquesta veïna, com que era un dia ventós, resguardà el llum sota la bata d'anar a estudi, amb tan mala sort que se li encengué la roba i morí amb gran patiment per les severes cremades.

En aquell temps, el fill gran es convertia en l'hereu i es quedava a casa amb els pares i avis. Si els successors eren dones, la gran es convertia en pubilla i el seu marit era el pubill. A les altres descendents se'ls donava un dot, que depenia de la riquesa de cada família, com més riquesa, més bona casa i més a repartir.

Si després de la pubilla naixia un nen, aquesta perdia tots els drets a favor del seu germà mascle. Per tenir els drets d'hereu o pubilla, havien de passar alguns anys, no era fàcil, s'ho havien de guanyar, com tot, i el futur era fer de pagès i conviure amb els pares. El fill que no volia fer de pagès, renunciava a favor del fill segon; el cabaler, si era d'una casa amb diners podia estudiar.

En el cas de la casa de la meva mare, l'heretatge quedà per a l'oncle Josep, per això l'altre oncle, el Joan, treballà de forner, però en no guanyar-se gaire bé la vida, a més a més es féu corredor de màquines de segar i batre, de la marca «Ajuria».

Les noies eren un altre món dins del mateix món, davant la llei ja eren diferents, no tenien ni veu ni vot, era una societat del tot patriarcal.

En el cas de les dones de casa, les feien anar a costura, aprendre a cosir i resar, que trobessin un bon home per casar-se i ajudar-lo en tot allò que podien, i encara alguna a servir a les cases que podien mantenir una minyona.

L'oncle Joan i el seu forn.

En realitat el forn era de tota la família, el diumenge a la tarda era el punt de reunió de la branca Binefa, principalment les seves fèmines. La padrina amb el Josep, la Pepita i el Joan els fills de l'oncle Josep i la tia Rosa, la Teresa, dona de l'oncle Tonet, amb les filles Teresina i Coloma. La tia Maria no la recordo, és possible que ja fos morta, va morir jove, havia estat casada amb el germà de l'oncle Tonet, l'hereu de ca l'Agustí. La referida tia Maria tenia tres fills, el Tonet, la Maria i el petit, que crec es deia Jaume. Per la nostra part érem la mare, jo, la Pepita i potser la Rosita va venir al forn de petita. Allà l'àvia estava cofoia, les filles al seu costat amb els néts. Els més grandets, si teníem algun dineret, anàvem al cinema, i si no, ens entreteníem a jugar. L'oncle, a més de pa, feia unes coques exquisides. El dia d'aquestes reunions era l'idoni per canviar impressions, d'aspecte culinari, medicinal i social. L'oncle Joan era el cabaler, l'hereu era l'oncle Josep, que es quedà els animals i les terres per poder-les treballar, ja se sap l'hereu és l'hereu, ell es quedà amb el tronc familiar i les branques per a la resta.

A les famílies sense descendència masculina les hereves eren les filles, i gairebé sempre la primogènita. Quan el matrimoni era amb una pubilla i el seu marit el pubill, a banda d'aportar el seu dot, també aportava el cognom i això suposava un canvi molt important en la família. Coses de la societat, sort que la naturalesa s'encarrega de fer la seva feina i tothom marxa pobre i sense equipatge.

L'oncle Joan era el cabaler i a més solter i, per tant, vivia a casa dels pares amb l'hereu, la cunyada i els nebots. Ja era grandet i es pot dir que anava per conco, no tenia fills, però no li faltaven nebots, crec que érem onze, com a mínim de berenars, si tots feien com jo, gastaria una saca de farina cada any. El principal producte era el pa, però també feia unes coques que al poble els dèiem «coc», elaborades amb la mateixa pasta que el pa, una mica més adobada i amb sucre. Ell fou qui introduí la coca de pastisseria al poble, llogà uns quants dies un pastisser per aconseguir-ho. Penso que no guanyà gaires diners, cosa difícil en aquell temps, quan els diners eren autèntics, i valien el que pesaven. Costaven molt de guanyar, a diferència d'ara.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

L'oncle era més aviat prim, amb un aire malaltís i crec que fumava bastant. Jo no el veia mai enfadat, més tard vaig saber que jugava molt i, per tant, passava moltes hores al cafè, el joc li comportava problemes personals. Més grandet, vaig saber que l'àvia no podia tenir els pocs diners segurs en cap lloc de la casa, el pare li subministrava la farina i probablement no sempre cobrava.

En aquell temps de problemes de diners en tenia gairebé tothom, i els cabalers, com que no estaven tan controlats com els hereus, podien ser una mica més gambairots.

A mi em costa de creure, el forn no crec que donés per fer grans dispendis, a Guimerà hi havia cinc forns per abastir a uns mil sis-cents habitants, més o menys, havia de tocar una saca de farina per cadascú. La majoria de menestrals del poble no tenien més remei que fer altres oficis per sobreviure, a part de conrear el seu propi hortet. L'oncle, d'hortet ja en tenia, doncs, vivia a casa de l'hereu i aquest es cuidava del subministrament de verdura per a la família. El sobresou, se'l buscava fent de viatjant de les màquines de segar i batre marca «Ajuria», que tenien la fàbrica a Biscaia (País Basc). Feien la competència a les que fabricaven a Tàrraga a cal Trepat, difícil competència, ja que era com posar-se dins de la casa d'un altre, però en va vendre força, crec que eren més lleugeres i potser el preu també era competitiu. Segurament hagué d'adaptar-se a les circumstàncies, una era la forma de vendre i, l'altra, la mecànica. Encara que fos superficialment, va tenir molta manya, també en altres coses. Encara recordo que a les golfes de la casa on hi havia el forn de pa, hi tenia dues o tres arnes d'abelles, fetes de manera que mitjançant unes portetes amb vidres podies veure com les abelles produïen la mel. Tot un espectacle de la naturalesa agradable de poder contemplar. També vaig tenir l'oportunitat de veure com instal·lava una màquina de batre en un lloc adient del poble, on molts pagesos hi batién part de la collita. Vaig poder-hi fer el tafaner, quan tenia vacances de l'escola, la mecànica ja em tenia atrapat, així que fou un dia molt feliç, encara que solament fos apropar una clau o un tornavís. Segurament era la primera màquina de batre que vaig veure funcionar en la meua vida, i potser la primera de Guimerà. L'oncle la posà a nivell, preparà el motor perquè la corretja transmissora treballés correctament i no caigués cada dos per tres. Jo estava allà en forma d'aprenent, veure màquines que es movien soles era una gran novetat. El sol fet de poder fer algun servei em feia sentir com un aprenent de mecànic. Tenir un motor d'explosió funcionant al davant, em descobria algun dels secrets i augmentava l'interès per aprendre el que no sabia. El mal era que posava més interès en aquestes coses que en les lliçons del col·legi. Es veu que és un defecte de la joventut d'ara i de sempre

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

de posar el carro davant de la mula. En aquell temps la societat ja ho considerava així, per treballar et feies gran depressa i principalment a les famílies pobres i sense recursos. Ara ho tenen més bé, en no poder treballar fins els setze anys.

Més endavant, vaig veure funcionar altres màquines, també a casa, i més perfectes, amb un tub per expulsar la palla i així no calia apartar-la amb la mà. Duraren pocs anys al servei dels pagesos, el progrés les arraconà i foren substituïdes per d'altres més modernes que segaven i batien. El pròxim avenç en les recol·lectores, o potser: seguín, batin, empaquin la palla, molin el gra i es fotin el pa! Un comentari d'humor sarcàstic, però vistes les coses a temps actual.

Per fer aquest treball, l'oncle es comprà un cotxe, un Ford model T, que es féu popular en ser el primer fabricat en cadena, en poc temps s'escampà per tot el món, ja què també eren dels més barats, unes divuit mil pessetes. Malgrat el baix preu, van donar excel·lent resultat. Crec que el cotxe se'l comprà ell sol i la casa que representava no va intervenir. Recordo que ja hauria deixat de fer el tronera, principalment l'addicció al joc. Per altra banda, als nebots ens anava molt bé, podíem presumir de cotxe, i si tenia un possible client en algun poble del costat, ens prenia amb ell.

Però vendre maquinària no era com vendre pa, la màquina durava una eternitat, en algun cas una petita avaria de tant en tant, alguna dent de la pinta, alguna pua dels rampills. Com que era una màquina de temporada, del tipus garbelladora en vengué una bona quantitat, però de les que lligaven, no tantes. Aquestes eren pels grans hisendats i per fer-les anar es necessitaven un parell de mules. D'aquestes màquines se'n venien molt poques, era un treball que no tenia futur. Ja hem dit que vendre maquinària era complicat, ells mateixos es feien la competència, com més en venien, menys en quedaven per vendre. El progrés avançava sense aturador, tant és així que els que es retardaren en comprar-les, hagueren d'arraconar-les molt aviat, això sí, eren les més perfectes, ja tenien les rodes amb pneumàtic i després ja sortiren les recol·lectores autopropulsades. Però per tot això passaren uns quants anys i també la Guerra Civil.

Amb el Josep, germà del Joan i hereu, per la seva feina de pagès, no teníem tantes oportunitats de passar estones i conviure-hi. Vaig sentir dir, que tingué mala sort quan li tocà fer el servei militar. Va ensopegar amb les guerres del Marroc, les passà molt «putes», tant és així que tornà a casa fet una coca, i trigà en recuperar-se, amb la conseqüent marca per la resta de la seva vida.

Com la majoria de les coses, el sistema militar tampoc funcionava gens bé, els pares que tenien un fill «quinto», havien de pagar un tribut extremadament

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

car i injust, els braços joves feien molta falta en aquell temps, on la feina es feia amb força física. Era la supervivència de les famílies pobres. A més a més, el sistema de reclutament de les lleves també era injust i ple de desavantatges per la gent sense recursos. Els rics sempre podien comprar el servei per als seus fills, i en cas que haguessin de fer el servei militar, ocupaven llocs de privilegi. Els pobres eren més vulnerables i esdevenien els que havien de defensar la «*madre patria*» dels enemics. Abans ha sortit la paraula «*quinto*», ara explicaré el tema, quan complies els vint-i-un anys, entraves a l'edat de fer el servei militar obligatori. Et passaven una citació escrita per la caixa de reclutament i et feien un reconeixement mèdic al mateix ajuntament, si la revisió era positiva, et converties en «*apto para todo servicio*» i esdevenies quinto.

A partir d'aquí es feia un sorteig, ja què tenien més soldats dels que necessitaven, i de cada cinc, un anava a fer el servei. Però quan li tocava a un fill de propietari compraven el servei i al seu lloc havia d'anar-hi un altre menys afortunat, una injustícia més.

Continuem parlant dels oncles, un era oncle accidental i postís, ja què es casà amb la tia Maria que era vídua de l'oncle Marc Capdevila. Aquest morí d'accident, el matà un llamp. Dic postís, perquè de sobte et trobes amb un nou oncle caigut del cel.

Aquest home tingué relació amb el fracàs del negoci del meu pare, així ho crec i ho creia el pare, que fou influenciat pel seu gendre, el pubill casat amb la pubilla, l'hereva principal. Sembla que es tractava d'una persona que l'ambició li feia perdre la poca honorabilitat que tenia. Aquesta fama se la va guanyar tot sol, per coses que féu i que foren de domini públic. L'oncle postís, quan pretenia la tia Maria, ja era pare de dues filles ben posicionades socialment i econòmicament. El motiu que entrés en la vida de casa nostra, fou abans d'estar enamorat i la tia no estava prou decidida, per aquest motiu es començà arrecegar al pare, suposo perquè li fes com d'ambaixador. La tia deixaria de banda els dubtes, i la cosa va acabar en matrimoni, un més a la família. Això significa tenir una relació més directa i personal, pel que sé, ell tenia ganes que aquesta relació fos bona, s'oferia al pare a cada moment pel que convingués i fins i tot amb diners. El pare li deia que era un compromís fer oferiments d'aquesta mena a una persona que es dedicava al comerç, ja que podria acceptar l'oferiment. Un dia, cansat d'oferiments, se li presentà l'ocasió d'acceptar-n'hi un. El pare tenia comprats vint sacs d'olives al Mas de Bondia, i li demanà que els anés a buscar, ell va acceptar i delegà la feina al pubill que, efectivament féu el viatge, però les vengué pel seu compte. El pare ja sabia que el gendre era l'espavilat, i que d'aquestes ajudes val més no tenir-ne. Ja no li vingué de nou, doncs,

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

a un amic que tenia un cafè el va sorprendre amb les mans al calaix dels diners. Això, era quan era jovenet, però quan fou més gran en féu alguna de més grossa. En una ocasió, que feren societat amb el seu cunyat per la campanya de les olives, arrendaren un molí per fer la campanya completa. El cunyat entrava les olives i ell venia l'oli pel seu compte, fins que el seu nebot se n'adonà i li digué al seu pare. La seva cobdícia no tenia límits i anà en augment, només cal veure el que ens féu a nosaltres i que més endavant explicarem en parlar del negoci del pare.

El pare, Anton Mateu Armengol es casà amb Maria Alba Fabregat, l'any 1914 i tingueren la nostra germana gran, la Paquita (Francesca) que nasqué el mes de maig de 1917 i en Joan, que morí amb 4 anys, el 1921.

El meu progenitor ja tenia el seu negoci ben desenvolupat i anava prosperant, no sé quan el començà, però sí de quina forma.

El negoci l'inicià precàriament, posant-t'hi més ganes i voluntat que mitjans, doncs, de diners no n'hi havien. Ell era el principal promotor, però el seu germà estava amb ell en tot i per tot. Els avis no somiaven tant, naturalment, no tenien ni diners ni patrimoni, només un ruc pel treball de la terra i para de comptar. Després d'encomanar l'optimisme als avis, compraren una mula vella i un carro, així tingueren més oportunitats en tota classe de treballs propis o de jornal, era la base del negoci del transport. Però no tot foren flors i violes, també tingueren algun contratemps. Per les dues parts era un cas molt delicat, tot i que sempre penses que no ho fas prou bé, encara que siguis el pare o mare. Ara que sóc vell segueixo tenint els mateixos dubtes, només tinc una cosa certa, que segueixo estimant, encara que no desitjo tants béns materials, sí que necessitem que ens estimin. Abans de tenir l'empresa del transport, també havia estat mosso en una casa de Guimerà, d'on podem explicar tres anècdotes:

En aquella casa l'única persona que bevia vi era el meu pare, i ell mateix s'omplia el bot per anar al tros i també en bevien la resta dels jornalers, aquell vi es tornà una mica picat i tots els que en bevien es queixaven del seu mal estat, fins que el pare li explicà a l'amo. Aquest, amb picardia, donà a tastar el vi a un jornalero, el qual fos per por de perdre la feina o altres motius li contestà: ¿en tingúes jo per beure a casa d'aquest vi! El pare es quedà sol davant l'amo i els digué, jo a casa meva passo com puc, però aquí tenint vi bo, necessito vi bo, entre altres coses per convidar-te a tu, però ara fins que sigui aquí, no en beuràs més d'aquest bót (de fet no crec que ho complís) i a vós, referint-se a l'amo, no havíeu de dubtar del que us he dit.

-Un dia, tots els jornalers i el pare van coincidir a treballar en la mateixa terra, li demanaren per plegar una mica abans. Quan fou l'hora convinguda

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

digueren al pare que preparés la mula per marxar. En aquell moment arribà l'amo i el pare els hi diu als jornalers ¿Què veniu o no? Ells, tots callats, i el pare que marxà, en arribar a casa la mestressa tota sorpresa li preguntà, què passava i el pare li digué; si el Francesc no es mou, ells tampoc ho faran.

En una altra petita revolta que no es resolgué de manera justa, el pare en sortí més aviat malparat, però com que era treballador i feia la feina ben feta, no va tenir cap problema. Aquesta anècdota és més particular, entre mosso i amo.

Els amos eren tan amos, que fins i tot volien manar en els sentiments dels mossos, també els semblava que hi tenien dret. Al poble hi havia dos locals d'esbarjo, principalment per a la joventut, on hi feien ball. Un per als pobres i un altre per als rics, o un d'esquerres i un altre de dretes. El pare anava al dels pobres per poder ballar amb les noies que a ell li agradaven, els amos volien que anés al de dretes, i més d'un cop li havien recordat, principalment la mestressa. En veure que no els hi feia cas, li digueren, d'ara endavant a les vuit es tanca la porta, procura ser-hi més aviat.

El dilluns, abans de les vuit, cap a casa, no fos que la porta estigués tancada, la mestressa sorpresa li diu ¿com és que plegues tan d'hora? ¿que no recorda el que em digué? ella va haver de callar i adonar-se de l'equivocació, i el pare acabà fent allò que li semblà, dins de la correcció. D'aquesta manera finalitzà el conflicte de la rucada i la incomprensió, pau i tranquil·litat per a tothom, fins que va acabar l'anyada, i era el moment de tornar cap a casa.

L'any 1909, hagueren de marxar tots, menys els avis, fou l'any de la misèria, així el batejaren. No va ploure gaire i la collita fou escassa, a casa del pare van plantar nou sacs de gra i únicament en recolliren dotze, així que aquell any no tingueren més remei que marxar de casa els tres germans: l'oncle Josep, a Badalona, en una finca on principalment feien d'hortolans, la tia a fer de minyona, i el pare a Terrassa, en una casa de pagès que tenien molta vinya. Allà, com a tot arreu, treballant i amb salut, pots estar molt bé, i si caus en mans de bones persones, encara més. Ja li havien aconsellat que anés a aquella casa. Així que hi entrà, fou rebut com un més de la família, tenia habitació pròpia i crec que li pagaven cada mes. Els primers dies, ja se sap, tot és diferent, has d'anar coneixent el lloc, les persones, el sistema de treball, els costums, les eines del camp, entre d'altres. En qüestió de dies, ja es va adonar que el menjar era abundós, bo i sense diferència, el pare, en veure's tan honorat i ben tractat, va correspondre en tot el que sabia i podia. Està vist que si et sents valorat i estimat, també mires de fer el mateix. A més, els amos el correspongueren en l'estimació

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

amb consells personals i íntims, sense cap interès vers a ells mateixos. Per exemple, un en relació amb els estalvis: mira, els duros si els poses plans, no es belluguen, un damunt de l'altre s'acaronen i si els poses de cantell, roden i s'allunyen. Els duros, era la moneda que corria en aquell temps, eren de plata i equivalien a cinc pessetes, també de plata, el pes que tenia en plata era el que tenia, portava el valor en ella mateixa, el seu propi pes, jo encara vaig conèixer la circulació d'aquesta moneda, encara que durant la Guerra Civil en desaparegué el seu ús.

Mentrestant, el pare cada dia que passava anava agafant coneixements de les persones i de tot en general. Els amos de la finca no eren gaire de missa i a Terrassa en aquell temps hi havia moltes fàbriques, principalment tèxtils, els treballadors gairebé tots tenien el seu hortet per conrear les verdures de consum i així millorar l'economia familiar, tasca que feien els diumenges, com és d'imaginar. A vegades necessitaven transport, i a casa dels amos feien aquesta feina, que la delegaven a les mans del pare, tant era així que quan algú anava a sol·licitar un servei a l'amo, els hi deia: enteneu-vos amb el Ton, i el pare mai tenia un no per a ningú, passava el diumenge carretejant barrals per l'un i per l'altre, i com que hi havia molta feina, ajudava a tothom, i rebia sempre alguna propineta, i de l'amo rebia el que li corresponia, i ell més que content.

Entre setmana, passava el dia bancal de ceps amunt, bancal de ceps avall, no sé si per la calor o per altres coses, perdé la gana de sobte. Va passar uns quants dies sense tenir gana ni ganes de fer res, tot el menjar que li posaven el retornava a casa de la mestressa. Tots preocupats a veure què podien fer, li preguntaren què podien portar per la seva recuperació, els digué que potser fruita, unes peres que es mengen bé, efectivament, al cap de pocs dies ja tornà a ser el mateix de sempre.

Tot anava millor, en tots els sentits, et coneixes més i això com a sentiment natural es transformava en estimació, sense deixar d'estimar als teus, simplement s'amplia la capacitat.

L'any de la misèria ja havia quedat enrere i les ganes de tornar a casa cada dia eren més grans, però tampoc volia deixar les persones que amb tan bona voluntat l'havien acollit. En manifestar la voluntat de marxar, ells li comentaren: «estem molt contents de tu, i si et vols quedar nosaltres procurarem que quan vulguis partir, et prepararem terra i t'ajudarem en tot». El pare tenia un dilema, no sabia què fer, però va pesar més tornar a casa, i la resta quedà en un interrogant, com tantes coses a la vida. Va fer amics nous i conegué una altra manera de veure la vida, en aquell temps semblava que allò era un altre país, en dominar la indústria per sobre l'agricultura, els que hi treballaven el cap de setmana cobraven, potser poc,

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

però cobraven regularment, sense dependre del clima, i a més cada família tenia el seu hort. Els empresaris no els interessava mantenir les fàbriques aturades, seria com matar la gallina dels ous d'or, però sí que interessava que el jornal fos baix.

Finalment, decidí tornar a Guimerà, suposo que alguna vegada sentí recança del què va deixar, però no penediment. El sentiment de família no es perd mai, i no volgué abandonar el vaixell. Això sí, era una altra manera de sortir de la rutina i de creure amb les seves possibilitats o almenys intentar-ho, tampoc podien perdre res, ja ho tenien tot perdut. El problema era traspasar tot aquest optimisme, que era natural a la joventut, als avis, més conformistes i posats en la rutina de cada dia, «Santa Maria pa cada dia», però tampoc no eren dels que no veien les coses, tenien els peus posats a terra, no somiaven truites. Així que li digueren al padrí: «pare tornem a casa, i ara hem de fer el possible per no tornar a marxar, hem de fer l'impossible per comprar un carro i una mula, és imprescindible per poder desenvolupar-nos amb més volada, l'avi ho entenia, però no ho veia gens clar i li recordava: «que et penses que ets l'hereu *Vellador?*», referint-se al fill d'un hisendat del poble. Al final, el projecte avançà.

En tots aquests canvis no parlem de l'àvia, com si no tingués ni vot ni veu, i oficialment en aquell temps era així, el cap de casa era l'home. Amb certesa diria que l'àvia estava a favor de la iniciativa dels fills, que si més no era la causa de tots i per a tots, i la van encertar.

Amb il·lusió i moltes ganes van començar, amb el carro, la mula i el ruc que ja tenien, s'agafaven a tot el que podien per guanyar una pesseta, al transport i a la terra. La feina de casa es feia entre tots, però el que convenia era fer moure els animals i el carro, que cada vegada es guanyava més i gairebé sempre per les carreteres hi anava el pare. La primera carretada d'olives que carretejà pel comerç la va baixar a Montblanc, a cal *Paella* o Sanfeliu que tenien un molí, sota l'església de Sant Miquel, i exportaven oli a l'estranger. L'experiència fou tan positiva que continuà, els animals treballaven a la terra o a la carretera, menys quan plovia o nevava. Tot anava bastant bé, treballava molt i quan un es guanya bé la vida, no es cansa tant i treballa més a gust. A la temporada de les olives, gairebé no feia res més, l'avi i l'oncle Pep s'encarregaven de fer les feines agrícoles, però en el gruix d'aquestes feien un bon equip, en tots els aspectes, tots tenien capacitat de fer de tot, com per exemple al temps de segar, el pare era molt destre amb la dalla, era una feina pesada i que a més de saber fer, s'havia de ser fort, en això l'oncle no es quedava enrere. També recordo que estaven ben avinguts, en ocasions que tenien feina, tant a la terra com a la carretera, el pare els hi enviava un treballador, i l'avi li deia que amb

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

un sol treballador no s'avança, per les normes que havien de seguir, descansar entre les hores de menjar, i és clar l'ajuda que tenien era que ells no havien de treballar tant.

Amb la mula, el carro i l'esforç, l'èxit arribà, els guanys possibilitaren la compra d'un altre carro nou, al gust del pare, un equipament d'hivern per tragar olives amb més comoditat, la seva vela, el comodor, el vano i les seves estores per no passar fred i que l'aigua de la pluja no perjudiqués la càrrega ni el carreter.

Els animals estaven ben equipats, amb el seu guardapols, feien molt de goig posats a la carretera amb els seus cent sacs d'olives, el seu estriquet penjat, tocant a les bosses, el llum corresponent, el senalló per l'avituallament del carreter, les mantes per a les mules, les civaderes i fins i tot un magallet. La veritat és que feia patxoca i es podia adaptar a tota classe de gènere, la gent no disposava de mitjans de transport, i el pare s'oferia pel que fos. Si era verema, carregava divuit portadores, i en una ocasió ompliren les bosses per prendre-ho tot. Si eren garbes, es cansaven de posar-n'hi. Quan transportava gènere per ell mirava d'aprofitar el viatge d'anada i el de tornada, una vegada d'aquestes a Tarragona carregava fusta per un fuster del poble, i féu el viatge en una jornada, i ell a peu tot el camí. Les persones d'aquell temps havien de ser fortes de cos i d'ànim, i sempre va demostrar que ho era i n'hi passaren de tots colors. Una vegada es trobava a Tàrraga, a la fonda on acostumava anar habitualment per dinar, demanà llonganissa amb suc de tomàquet i s'adonà que allà hi havia una cosa estranya, que no tenia res de llonganissa, era un postís de cabell de la cuinera, ell tapà el plat per no cridar l'atenció dels altres clients, i va cridar la mestressa, «mireu aquest plat no em bé gaire de gust, per favor em feu un parell d'ous ferrats que em vénen més de gust». Com que ja el coneixien, van pensar que passava alguna cosa estranya, ja que ell «de tota pedra en feia paret», quan la mestressa descobrí el fet, encara el tingué en més bona consideració. D'anècdotes i històries me n'explicava moltes, de les que passà ell i la resta de família la família, sempre vam estar units, però com és natural, amb el curs del temps, en fer-se grans cadascú vol fer el seu propi niu.

La tia Maria es casà amb Marc Capdevila, de cal *Perdiu*, l'oncle Josep amb Maria Capdevila de ca la *Celedònia*, la tia Rosa morí el 1916, i el pare es casà amb Maria Alba, de cal *Verré*. Ell es quedà a casa dels avis, com a hereu de «cal Joan del Ros» i com hereu de la casa pairal, va a ajudar a tots, i seguiren ajudant-se quan calia. La família es va fer més gran, i en un tres i no res, en van néixer de nous, el pare tingué la meva germana gran, Francesca i després nasqué el seu germà Joan, que morí petit, de meningitis. La tia Maria també va tenir un Joan, que perdé el pare jove,

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

un llamp el matà mentre treballava al camp, un desgraciat accident de la naturalesa. En aquest temps succeïren una sèrie de desgràcies, i en poc temps perdé una germana el 1918, l'any de la grip, una gran epidèmia que causà estralls a tota la península, gairebé a cada casa hi hagué algun mort, com passà també a casa de l'oncle de la dona del meu pare, on moriren la muller i dos o tres fills. També va morir un fill de curta edat, la seva dona i a més l'enderrocament de la casa on vivia, a causa de la filtració d'una conducció d'aigua de pluja que estava en mal estat. Després de l'enderroc de la casa, van anar de lloguer una temporada, ben aviat començà la construcció d'una casa a peu de carretera, més gran i amb un bon magatzem, que ja li feia falta pel seu negoci, llavors ja tenia tres carros i diversos animals. El pare, si bé d'una manera inconscient, va fer bé de posar-se a mercadejar. Crec que ho féu per poder sortir de l'extrema pobresa de l'època, era pels voltants del començament de la Primera Guerra Mundial (1914-1918). Després de totes les pèrdues materials i personals, la vida continuava i s'havia de plantar cara a les adversitats. Les pèrdues materials eren més fàcils de superar, ell tenia la necessitat d'una casa més gran i ben situada. Les vides humanes són una altra cosa, els sentiments no moren mai, però es poden repartir. El pare va refer la seva vida i l'any 1923 es casà amb la meva mare Francesca Binefa Alba, catorze anys més jove que ell i cosina germana de la seva primera dona, que es convertí en la madrastra de la meva germana gran. Per aquesta no deuria de ser gens agradable trobar-se una mare postissa, encara que fos la tieta, la que ocupava el lloc de la seva mare. Per part de la mare devia ser un cas molt seriós i de gran responsabilitat, com caigut del cel, ja tenia un marit, una filla i una casa per atendre. Suposo que fou un acord entre la família..., en aquell temps maridar-se amb un bon home, treballador, amb solvència i prosperitat no era fàcil. D'aquell segon matrimoni en nasqueren tres fills, jo (Joan), la Josepa i la Rosa.

Hi havia un costum, en el què el pare s'hi va veure involucrat, quan un vidu es casava amb una dona soltera havia de pagar una espècie de tribut als fadrins del poble, consistia en la convidada d'un refrigeri i d'aquesta manera ja no feien els esquellots i tots restaven contents.

De moment estàvem de lloguer a cal *Tindre*, situada al cobert de cal *Balleric*, on vaig néixer i fer els primers passos, era el 28 de novembre de 1923, en una època ja consolidada de ressorgiment econòmic i cultural. A nivell d'innovació i invents, la televisió, que el científic que l'inventà l'anomenà «cinescopi», l'autogir, precursor de l'helicòpter, i el primer camió amb motor dièsel, entre altres coses. Aquesta època s'anomenà els «feliços anys vint». També és d'aquella època tot l'organigrama de renovació dels moviments

obriers i un ressorgiment de corrents catalanistes, que al final desembocà en la dictadura del general Miguel Primo de Rivera (1923-1930), el mateix any del meu naixement.

Els treballadors foren la classe més perjudicada, els aliments s'encarien i els jornals no pujaven. Això sí, tenien més força gràcies als sindicats, van guanyar la jornada de vuit hores i la festa del dissabte per la tarda. També aquell mateix any fou assassinat Salvador Seguí Rubinat (1886-1923), més conegut com el *Noi del Sucre*, un anarcosindicalista de la CNT, moderat i contrari a la violència, cosa que en aquell temps escassejava. A Mèxic, aquell mateix any, van assassinar Pancho Villa (José Doroteo Arambula, 1878-1923), un revolucionari mexicà.

El meu naixement, com tots els naixements o la majoria, va ser de goig i alegria, després de la nena fou un nen i en aquell temps el treball era molt físic i la societat masclista. També va influir que la família venia d'una sèrie de successos prou tristos, com la mort de la primera dona del pare i del seu fill. Per un cantó era l'alegria general, però no per a tots, com per exemple la meva germana gran, que encara que la nova mare era una tieta, havia de ser dur per una nena de sis anys i mig, encara alguna vegada avui em diu: «canviar de pare o mare és sempre traumàtic».

Naturalment, això de néixer amb un pa sota el braç era un simbolisme, un tòpic, però vist des d'una òptica personal i llunyana, fou una època d'un cert progrés.

Començar de nou amb un hereu era una bona manera. A Guimerà hi havia el costum en el bateig d'un hereu que els padrins llençaven un càntir d'uns catorze litres ple d'aigua des del balcó, a més de caramels, confits i monedes de poc valor, xavalla. Era una tradició del poble, que segurament tenia un significat, com desitjar llarga vida al nadó, prosperitat i descendència. El meu pare ja tenia el negoci consolidat i els oncles estaven casats, però seguien ajudant-se quan calia. Sempre han estat junts, en moments bons i dolents, la independència absoluta no existia.

De pagesos n'hi havia de diverses classes, hisendats que llogaven un o dos mossos, per portar les mules, el mosso solia ésser una persona jove, fadrí i que cobrava per anyades uns diners que reunia per poder casar-se o ajudar a casa seva, els propietaris li feien la vida. També hi havia el jornalier que feia les altres feines per un jornal de misèria i poder fer bullir l'olla, comprar uns pantalons o unes espadenyes. Aquest era el camí dels fadrins i fadrines de les cases pobres dels pobles, els pobres eren els servents dels rics.

Totes aquestes coses passaven l'any que vaig néixer i les que podria ressenyar, l'avantatge és poder-ho fer quan ja són història, pots oferir una visió més àmplia i personal de tot. Hi ha altres coses que són més concretes, com

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

ara els preus de les coses, una arengada valia quinze cèntims, i si en compraves dues un ral, (vint-i-cinc cèntims). Un litre d'oli dues pessetes, dues i mitja o tres, segons la qualitat de l'oli. Un sac de blat valia vint-i-set pessetes, un quilo de pa seixanta o setanta cèntims. Al pare li havia sentit dir, que fer nit en una fonda, els animals i el carreter, costava cinc pessetes, això sí, dormint a la pallissa i encara podies donar una propina a la minyona i al matalot (persona que es cuidava de donar menjar i beguda als animals, mentre el carreter no hi era). Com podeu veure, les despeses econòmiques d'aquesta mena de transport eren minses.

Tot el que hem escrit fins ara, són vivències i testimonis dels meus progenitors, ara ja formo part de les seves vides. Em van rebre amb els braços oberts, una gran alegria, amb un hereu. Això no vol dir que la resta no fossin ben vinguts. Tots hem format part de les seves vides, en aquell moment vaig ser jo qui entrava a formar part de la família i a dependre d'ells d'una manera plena, fins que poc a poc vaig agafar consciència. És una llàstima que no tinc cap record de cal *Tindre*, sols conservo un retrat que diuen que som l'àvia i jo, si és així, és l'únic testimoni gràfic de l'àvia. De l'avi en tinc més consciència, en canvi de fotografia no en tinc cap. Segurament la culpa la té un fals fotògraf, que passà pel poble i engrescà a unes persones, entre elles l'avi, per fer-se una fotografia, van pagar una anticipació i quedaren per un altre dia. Arribat el dia assenyalat, l'avi es posà la roba del diumenge i espera que esperaràs i encara ha de venir el fotògraf, tot quedà en una decebedora estafa. L'avi quedà tan decebut que no li quedaren ganes de repetir. M'hauria agradat tenir una fotografia del meu avi, morí després de l'àvia, ella no recordo si morí a cal *Tindre* o a la casa nova. L'avi morí a la casa nova, fou el primer en estrenar-la, es veu que ell ja era gran, i estava delicat de salut i com que les obres sempre es retarden, si no és per culpa dels paletes, són els fusters, em penso que encara no hi havia les portes. El pare era al bosc de Nalec, traient escorça de pi i es quedava a dormir allà. El treballador que tenia i els animals anaven a dormir al poble, i al matí següent el pare en veure els animals que tenien el pèl tot esborronat de fred, el pare pensà: ¡avui ha anat a dormir a la casa nova! Com ho sabeu, contestà l'avi, pel pèl dels animals. Doncs si el padrí fou el primer en estrenar la casa, malauradament no la va gaudir gaire temps. Una llàstima, ja que ens hauríem pogut conèixer millor, per les referències que tinc, era una persona bona i treballadora.

A la vesprada, principalment quan jo arribava de l'escola o de jugar, l'avi estava al seu raconet de costum, a la vora del foc. M'agafava i em posava a la «cabana» -que deia ell- entre les seves cames-. M'agafava les meves manetes i les posava dintre de les seves grans i rugoses mans, víctimes del

treball al camp, però jo les trobava acollidores, que m'acaronaven amb gran tendresa. Després ens posàvem a fer llesques de pa torrat sucades amb oli, amb un gra d'all i tot regat amb vi de la seva carabassa. En arribar la mare, ell li deia «noia, nosaltres ja hem berenat», doncs ara farem el sopar i soparem. La meva germana també ajudava en tot el que podia, ella sempre em comentava que passava moltes hores cuidant-me, hores que perdia del seu lleure, jo era un espantamainaderes, no li podré pagar mai.

Ja érem a la casa nova, aleshores jo ja m'hi podia comptar, almenys feia *bulto*. En aquell temps era una casa bonica, però encara no tenia aigua corrent ni bany, de la mateixa manera com la resta de poble. Per poder-nos rentar teníem una estructura de fusta, on hi havia una palangana amb una gerra d'aigua neta i sota mateix un recipient per a recollir l'aigua bruta. També hi havia mirall i un penjador per a la tovallola. Per això s'havia de carretejar l'aigua per a les persones i per als animals, sort que no era gaire lluny, només calia travessar la carretera, allà hi passava una sèquia de rec. Alguns convilatans tenien cisterna a casa, però no tots gaudien d'aquesta sort. Per l'aigua de boca havíem de recórrer uns 200 metres, fins arribar a la font, en fi, una feinada.

De llum elèctrica nosaltres sí que en teníem, tot i que hi havia cases que tenien llums d'oli, de carbur o espelmes de cera. En aquell temps les bombetes es fonien més sovint que ara, amb el pas del temps s'anaren perfeccionant. L'edifici el planificà un cosí germà del pare, Josep Bergadà Mateu, de ca l'*Enrogallat*, era molt bon paleta i també picapedrer. Tenia una pedrera de la seva propietat, situada per sota del Santuari de la Mare de Déu de la Bovera, jo encara recordo haver-hi anat a buscar un rodet per l'era del Mas de Carlons, de Montblanc. La construcció era tota de pedra rústica i molta pedra picada per fer els puixants de les portes, els seus guarda-rodes, les finestres i balconades, les escales, entre altres coses, avui només la pedra ja valdria una milionada.

L'estil de la casa era tradicional, semblant a una casa de pagès. El magatzem era tocant la casa, d'una mateixa superfície, la teulada a dues vessants, una gran porta exterior per a l'entrada de vehicles, una porta interior que comunicava amb l'estable i la casa. Just a l'entrar a l'estable hi havia una pica de pedra picada per l'aigua de les bèsties. Al davant de la porta de l'estable, n'hi havia una altra que donava directament al carrer, i al costat d'aquesta hi havia l'entrada general per a les persones. Una mica més amunt, una altra porta per on també hi passava un carro, i al final de l'espai hi havia el celler i la pallisseta, que donava a l'estable, a l'entrada per persones, al rebedor i l'escala que pujava fins dalt.

En el primer replà, el foc i la cuina, el rebost i el menjador amb una finestra que donava al magatzem. Pujant més escales, hi havia una sala que fèiem servir per grans trobades familiars, casaments, bateigs, etc., quan el menjador normal es feia petit. Al final de les escales hi havia el terrat i les golfes. A la part del darrera, hi havia un corral gran per criar els animals de consum domèstic, sobretot gallines i conills.

Mentrestant, jo a la nova casa ja caminava, segurament ja deia «papa» i «mama», tota una alegria per als meus pares. El bressol ja l'ocupava la meva germana Pepita, amb la què em porto dos anys. Ja érem tres de colla, la germana gran, la Francesca, que tenia vuit o nou anys, a més de germana també feia una mica de mainadera.

Els meus primers records són de quan anava a les monges, que es podria comparar amb una guarderia o iniciació a l'escola, en fi, un mica de tot i on la religió catòlica era l'assignatura primordial. Allà intentaven ensenyar les normes bàsiques de la societat, es veu que jo era bastant dur, ja que passava molt temps castigat, càstig que consistia en posar-se un barret vermell i estafolar i, segons com anava la cosa, els braços en creu o de cara la paret, en fi, depenia de la magnitud de la malifeta. Feien tot el possible perquè passés vergonya i nosaltres intentàvem no complir-ho. En una ocasió em vaig amagar sota la tarima i en una altra, sota les faldilles de la monja, per cert n'hi havia una que tenia un nom que em feia molta gràcia, Sor Socorro. Entre entremaliadures i algun encert, passaven els dies. Recordo que la meva germana em venia buscar i em tornava a portar, per mi era molt important tenir una germana, em sentia més protegit. Alguna vegada em deia que feia de mainadera i com és natural, la major part de vegades no a gust seu, perquè li restava temps lliure.

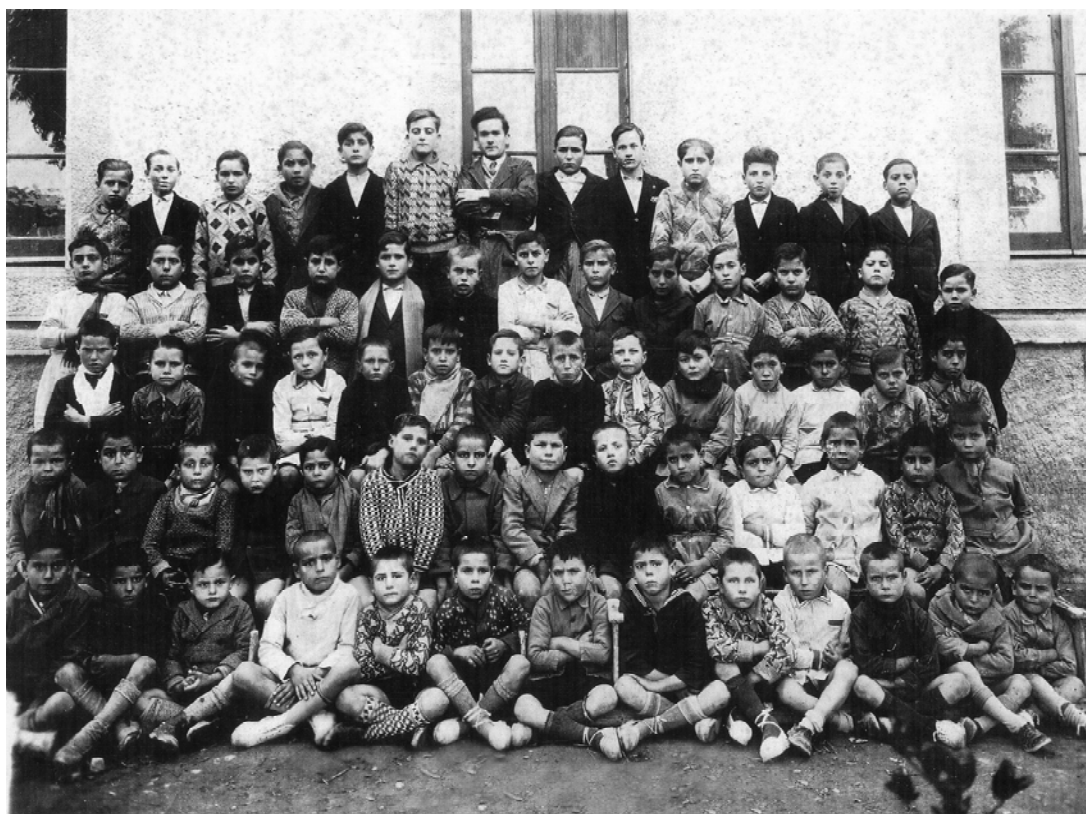
El col·legi era nou, segurament hi havien passat pocs cursos, més tard vaig saber que el meu pare carretejà tota la pedra i algun material més. Allà, manejant pedres es va esclafar el dit índex, i per aquest motiu portà tota la vida l'ungla partida de soca arrel.

El temps passava i vaig començar anar sol a l'escola, tot agafava una coherència determinada, els jocs ja tenien un sentit i un interès diferent, ja eres o et senties algú. Jo era el Joan de cal *Ton del Ros*, em sentia important, però aquesta importància era per a tothom, tots érem de cal tal o de ca l'altre, era un senyal d'identitat. Una manera més ràpida per conèixer-nos, pel renom, més que pel cognom. Si tens la mala sort de perdre el renom, és quan valores la seva importància, com el meu cas. Sort que els meus avis ja no vivien, sinó haguessin tingut un bon disgust, el renom era més que un simple malnom o motiu, tenia una història familiar antiga, i s'havia passat de pares a fills, designant a tota la família, avantpassats inclosos.

Per anar a l'escola pública, ens reuníem amb els nostres veïns, l'Helena de ca *la Coloma* i el seu germà Tonet, la meva germana Pepita i jo. A l'hivern hi havia un braseret per escalfar-nos els peus, i tots portàvem un tros de llenya sota el braç per l'estufa del col·legi, en aquell temps feia un fred més intens i nevava més. A l'Estudi tenies contacte amb tota la infantesa del poble, que llavors érem una bona colla. Els polls passaven de l'un a l'altre, deien que faltava higiene, jo crec que sobrava pobresa i misèria. Per culpa dels polls em passava molt temps amb el cap pelat, i recordo una vegada rasurat, que vam anar a menjar cireres i feia bastant de sol i se'm cremà la pell del cap, vaig passar uns dies amb molèsties.

La nova escola era diferent, ja teníem més consciència per entendre el funcionament de la societat i la religió, parts fonamentals en tots els esdeveniments de la vida, del naixement fins la mort. Apreníem totes les normes socials de l'època.

Per un nen era un problema d'una gran dimensió tota aquesta responsabilitat, sobretot si el nen tenia imaginació i sentiments. Crec que era mal estudiant, m'agradava molt jugar i com que en aquell temps no hi havia joguines, havíem de fer servir el cervell i fer els articles per poder jugar. Per altra

**Guimerà. Grup d'alumnes de l'Escola Pública del poble.
Inicis dels anys trenta del segle passat.**

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

banda, no disposàvem de gaire temps per estudiar ni per jugar, als catorze anys s'acabava l'ensenyança primària i sortíem de l'escola amb el graduat escolar, el que volia continuar estudiant, havia de fer el batxillerat.

En aquell moment una carrera no la podien fer gaires joves, depenia de l'economia dels pares. No cal dir que havíem d'aprofitar molt el temps per treure'ns el graduat escolar, jo a més del poc temps, a nivell personal i familiar, reconec que no vaig tenir gaire sort.

En principi no era gens bon estudiant i després quan vaig tenir consciència per on anaven les coses, les circumstàncies no em van afavorir. Finalment, quan ja es posaren les coses al seu lloc i vaig poder entrar en un col·legi prop de casa, va esclatar la Guerra Civil (1936-1939). El centre estava dirigit per una entitat clerical i van deixar d'actuar, com tot el que pertanyia al clergat. Quan les coses es posaren bé, ja ho vaig haver de deixar, aleshores ja podria escriure millor, sense faltes i d'una manera més correcta. També és veritat que no tots tenim les mateixes oportunitats, ni el mateix temps, en aquella edat no hi pensàvem en aquestes coses.

Els jocs eren senzills, ens fèiem les joguines nosaltres mateixos o almenys ho inventàvem, segons la inspiració del moment. Els patacons els fèiem amb cartes velles (llavors se'n gastaven moltes de cartes). El joc era la distracció d'aquell temps. Els homes al cafè i les tavernes, i les dones jugaven a les entrades de les cases.

Quan les cartes estaven gastades, la canalla les agafava per fer patacons, de la següent manera: les partíem en dues parts verticalment i les doblegàvem per fer un quadradet, en un costat hi havia la cara de la carta i a l'altre el revers. Després l'aixafàvem perquè quedés ben plana i tot seguit posàvem un patacó de cara a terra i anàvem tirant patacons, de manera que qui podia fer girar el patacó de cara, guanyava tots els patacons que hi havia en aquell moment a terra. En alguna ocasió fèiem el patacó amb dues cartes per ser més gros i costava més, era un joc per jugar-hi molts a la vegada i generalment hi jugàvem a l'hivern, quan feia fred, en qualsevol racó, fins i tot al cafè, sinó fèiem gaire batibull.

Al futbol hi jugàvem al pati de l'escola, era gran i pla, i a més el mestre ens guardava la pilota. També jugàvem a saltar i parar, a cavall fort, tots eren jocs que no valien diners. Hi havia les boles, la baldufa, els cèrcols, però això s'havia de comprar. El cèrcol podia ser de bóta. També imitàvem a la gent gran, com per exemple a fer l'hortet i fins i tot plantàvem, tal com diu la dita: «Qui menja sopes, se les pensa totes».

El col·legi anava seguint amb la seva monotonia, però cada dia s'hi descobria alguna cosa més, les responsabilitats, quan s'acabaven les vacances i no tenies

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

els deures fets, tot eren presses de darrera hora, i les coses no podien sortir bé de cap manera, «la camisa no et tocava a l'esquena».

En l'aspecte polític les coses començaven a canviar, s'acabà la dictadura de Primo de Rivera i es proclamà la II República. Se celebrà una gran festa, la República fou guanyadora per votació popular. Per uns fou idíl·lic i per altres no tant, en general més aviat fou un fet insòlit. Els perdedors no s'ho podien creure i els guanyadors tampoc. La veritat és que guanyà la democràcia, i van canviar les coses des d'aquell moment, coses que semblava que no es podrien alterar mai i que els vençuts creien que canviar-les era pitjor que la fi del món. A les escoles públiques els nens i les nenes estaven junts dins i fora de les aules, jugaven tots junts al pati. Aquesta era una de les coses que el clergat no volia.

L'escola ens feia memoritzar coneixements, i anàvem adonant-nos de què passava al nostre entorn en general. També del que podia ser d'interès per l'entorn més proper (família, poble, país). Vist des d'aquella perspectiva infantil i d'aquella època, és lògic que avui vegem la importància que tenia. L'escola, de moment formava part de la nostra vida, una monotonia aclaparadora i limitada per la disciplina, però per nosaltres el millor era l'esbarjo, quan finalitzava la jornada i teníem unes hores per fer gairebé allò que volíem, llavors el temps passava més depressa, era el moment d'anar cap a casa i entrar a la disciplina familiar. Intentàvem no fer gaire tard, a casa teníem sols alguna joguina que sorgia de la nostra imaginació, individual o col·lectiva. Hi passàvem bones estones i crec que ens feia oblidar els temes de l'escola.

En relació a la disciplina familiar, tots en teníem, el pare per la seva feina, carretera amunt, carretera avall, gairebé sempre arribava tard o havia de fer nit a fora de casa, però si jo feia alguna malifeta i la mare li explicava no me n'escapava, quan havia d'intervenir ho feia seriosament. De tant en tant en fèiem alguna, però les malifetes també creixien segons l'edat. A casa no érem gens conflictius, si algú en feia una de grossa, el citaven a l'ajuntament per fer-li veure la importància de l'ordre.

Les nenes no portaven tants problemes, entre germans no hi havien diferències i jugaven a tot, però en general, els jocs eren diferents, almenys alguns, era un altre món. Quan aquestes nenes es feien grans, no representava un pas gens còmode, només treball i més responsabilitat. A Guimerà només hi havia una font i les noies havien de carretejar l'aigua fins a les seves cases, amb això i rentar la roba ja tenien prou feina.

En llevar-se al matí, rentar-se la cara, si era hivern, algun dia hi havia l'aigua glaçada i fèiem com els gats per treure'ns les lleganyes dels ulls.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Esmorzar, agafar els llibres i cartipassos, un tronc per a l'estufa i la meva germana Pepita, un petit braser de mà per posar-hi els peus. Ben tapats passàvem a buscar els de ca *la Coloma* i cada dia la mateixa ruta, però malgrat la rutina, no sempre era igual. A l'hivern, amb unes gebrades que no convidaven a entretenir-se pel camí, malgrat tot després feia sol i a la nit tornava a gelar i quedaven uns caramells que arribaven fins a terra, ho vèiem bonic. En el món rural es viu d'una manera més directa i t'adones de tots els esdeveniments que se succeeixen en les diferents estacions de l'any, i de tot en general. En sortir de l'escola anàvem al molí, allà ens fèiem una torrada sucada d'oli acabat de moldre, o fet encara amb el gust de l'oliva, molt bona. Al mateix temps apreníem alguna cosa sobre la fabricació de l'oli. D'igual forma passava al temps de la verema, et podies fer una idea del procés de l'elaboració del vi, també anàvem a piar (xafar el raïm amb els peus per deixar-lo ben esmicolat), per després tirar-lo dins el cup per fer la fermentació i esperar que es transformés en vi. El fet de poder ajudar una mica ens feia sentir importants.

A la nostra infantesa, totes aquestes tasques, tant d'esbarjo, com les agrícoles, industrials o fisiològiques, les fèiem sense cap mestre, només calia fixar-se i preguntar-ne el motiu i el com. Tot no ho sabíem, la solució era preguntar-ho o deixar-ho per més endavant, com per exemple la sexualitat, la teníem al nostre abast com tot, la naturalesa animal i humana es multiplica per aquest motiu, però per als humans era més problemàtic, ja què el simple fet de parlar-ne era pecat. Totes aquestes coses naturals i científiques, els nens i les nenes del món rural, les teníem al nostre costat des del primer dia. Avui dia les coses han canviat molt, els pobles han perdut habitants, algunes escoles no s'omplen i la canalla han d'anar a estudiar a altres pobles més grans, allà tan sols hi queden els quatre vells.

El poble on vaig néixer, Guimerà, a la comarca de l'Urgell, tenia uns mil sis-cents habitants, ara no arriben als quatre-cents, pel que veiem i encara que ens dolgui, els pobles també moren.

Un episodi de molta importància, tant a nivell personal com general, i que l'avi en fou testimoni, fou el transport amb camions. Ja feia temps que es coneixia, però, com és natural, un canvi tan radical i novedós costà d'introduir, ja que les persones tendim a la rutina. A casa hi entrà d'una manera casual, i sense gaire entusiasme, de totes maneres contra el progrés i la comoditat no s'hi pot anar. Això ja se sap, encara que en aquell temps, en general tot costava de canviar, a poc a poc anirem lluny, deien.

A casa nostra fou a la temporada de les olives, el pare tenia moltes olives comprades i a més a més el preu era bo, amb el carro, tot i carregar més de cent sacs, no donava l'abast i hi havia el perill que es fessin malbé. Crec que hi guanyava cinc pessetes per sac.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

En aquell temps, quan el negoci necessitava la presència personal del pare, deixava el carro als treballadors, aquell dia el portava l'oncle Josep, germà de la mare. El pare ja era a Reus amb la feina feta i esperant el carro a la plaça Prim, allà agafa conversa amb un conegut, que també es guanyava la vida per les carreteres com ell, però aquest ja ho feia amb un camionet. Parlant, li digué que passava un moment de poca feina, el pare li proposà si es llogaria a transportar olives i respongué que quan, i ell contestà, ara mateix. Pujaren al camionet i carretera amunt, quan ja havien passat Alcover, trobaren l'oncle amb el carro, pararen per dir-li el molí on havia de descarregar les olives, tot seguint el viatge fins arribar a Guimerà. En arribar carregaren de nou el camionet d'olives i marxaren carretera avall cap a Reus, on abans d'arribar varen tornar a trobar el carro. No recordo els viatges que féu, però segur que es va treure un bon mal de cap de sobre. Al mateix temps s'adonà que el transport amb tracció animal tenia un competidor fort que podria acabar amb ell, tenia els dies comptats i sense futur. Quan el pare pujà a la cabina, on no passava l'aire ni el fred, estava ben assegut i sobretot la rapidesa en què es feien els viatges respecte el carro, i també la quantitat de companys que ja havien fet el pas, l'acabà d'engrescar. L'únic problema que el preocupava era la conducció, en aquell temps ja tenia uns quaranta anys, però malgrat l'edat, les preocupacions i tot plegat, obtingué el carnet de conduir. En aquell temps, no tenia segurament tantes normes com avui dia i la conducció també era més bàsica, res d'intermitents, a més a més, el clàxon i rentavidres era manual. El nostre no sé si era així, els canvis eren continus, dia a dia.

Primerament arribà el camió, i la història ens la il·lustra una conversa de cafè amb un convilatà que tenia una botiga de queviures. Aquell senyor era més jove que el pare i també més predisposat a la innovació, en això que sortí el tema del camió i s'ajuntaren el pa i la gana. El botiguer tenia ganes de comprar un camió, però no tenia prou feina, el volia per l'avituallament de l'establiment i el pare li digué que ell tenia molta feina, però que li feia respecte el tema de la conducció. Arribat aquest punt, sorgí la pregunta ¿per què no ens el comprem junts? Planificats tots els detalls, el primer camió el compraren en societat Bonet i Mateu.

Quan li ho explicà al padrí, aquest no es sorprengué ni poc ni molt, féu un comentari molt assenyat: «Tonet aquest canvi ve imposat pel temps, si vols continuar fent el que fas, l'has de fer i s'ha de fer com més aviat millor. El que passarà no ho sap ningú, el que ha passat, passat està, ara bé, el que sento és que ho facis en companyia, ja sé que són bones persones i tot el que vulguis, però les unions no solen acabar bé». Desgraciadament ho va endevinar, per naturalesa deu ser així, i sinó ja s'encarrega algú que no funcioni.

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

L'avi era un soci imprescindible, llàstima que no el pogués acompanyar gaire temps, crec que hauria estat bo per a tots.

El padrí tenia tota la raó, aquestes companyies no tenien futur, quan s'ha de posar tot l'esforç i el treball de cadascú, per bona voluntat que s'hi posi, ningú és igual ni tampoc la manera de fer i de treballar. Al soci li agradava molt dormir i sempre se li enganxaven els llençols, i el pare es cansava d'esperar-lo, molts dies havia de carregar el camió tot sol, segons la càrrega, per exemple bales de palla, havia de moure el camió i posarlo on estava la mercaderia, llavors i d'aquesta manera fou com va començar a saber conduir. Fet molt positiu, ja que la societat es trencà, de manera amical i civilitzada, però no deixà de ser traumàtic i desagradable, i després tocava tornar a començar de nou.

L'interès principal i punt de partida era el camió, posaren un valor a parts avingudes i es jugaren la possessió a cara o creu, qui guanyava havia de pagar a l'altre el valor prèviament acordat. El camió el guanyà el soci i hagué de donar els diners al pare. Fossin els diners que fossin, el camió li era més convenient, així ja podia seguir treballant, per tant el pare es va quedar amb el cul a l'aire i hagué de comprar-ne un de nou.

El nou, tenia més potència de motor, era més gran i de la mateixa marca que l'altre, s'adonà que per la feina que tenia havia de ser més gran i com que l'altre l'hi havia sortit bé el preferí de la mateixa marca. En aquell temps els camions venien de fàbrica en un caixó, per poder-los conduir, s'havien de portar a una carrosseria, on construïen la cabina i la caixa. La feina la féu un fuster del poble, i fins que no el tingué a punt, s'espavilà com va poder, penso que seguia tenint el carro i potser un parell de mules, però no ho recordo bé. Tampoc recordo si quan succeïa tot això ja havia mort l'avi.

Deixem de moment l'aventura del camió, per explicar un altre cas de molta transcendència social i de profund sentiment de pena que impactà a tothom, i més a la canalla, doncs van ser els principals protagonistes d'uns fets molt colpidors que passaren a la Pobla de Ferran, pedania de Passanant i poblet proper al nostre.

La història fou que un home, veí del poble, assassinà a vuit canalletes i una dona vella. Es creu que li menjaren tant el cervell contra el poble, que els hagués matat a tots. Segons el que es comentava, aquesta persona tenia poca salut i anava sovint als metges, però sense millora, buscant remei acudí a una sanadora, cal dir que la medicina no estava tan avançada com avui i molta gent hi recorria, creient en l'espiritisme i en el poder remeier. Segons suposicions, aquesta dona li deia que tot el mal que tenia li produïen els convilatans, d'aquesta manera se li acumulà l'odi que l'empenyé a fer aquest

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

acte tan criminal i inhumà. Després, s'amagà pel terme amb la seva escopeta i la notícia s'escampà per arreu, juntament amb la por de trobar-lo, tenia la fama de bon tirador. Si els grans tenien por, la mainada encara més, jo recordo que quan es feia fosc tots cap a casa, passàrem uns dies de terror. És clar, el sortiren a buscar la Guàrdia Civil i el Sometent (cos de voluntaris del poble que sortien en casos de necessitat i d'ajuda social, fins i tot per reunir-los d'urgència, tenien un toc especial de campanes). La persona que el va trobar, fou el cap del sometent de Pira. El van trobar en una finca de casa seva, on hi havia una cabana encarada al sol, diuen que s'adormí entre el sembrat. Van tirar-li un tret, i s'acabà tan tràgicament com començà, fins i tot el sometent protagonista d'aquest fet, al cap d'un temps morí, segons comentaris de l'època per l'impacte que li causà el fet¹.

Quan passà aquest fet, no recordo si ja teníem el camió o no, ja que aquests fets motivaren al pare a acomiadar un mosso, que entre altres coses el tenia per portar el carro. L'acomiadament fou per un fet relacionat amb la cerca del criminal de la Pobla de Ferran. El pare manà al mosso que anés a la pallissa a buscar palla per als animals, ell li contestà que volia anar a veure el Marimon, que després ja ho faria. El pare li respongué que el primer era el primer, i després que fes el que volgués, el mosso ho féu a la seva manera i el pare l'acomiadà. Potser ja li vingué bé, doncs estava rebotat per un altre fet més greu que havia passat anteriorment i que se n'assabentà per altres persones, que gairebé li costà la pèrdua d'una mula.

El fet fou d'aquesta manera: el pare li digué que els animals a la nit ja els cuidava ell i que el mosso anés a dormir per estar bé l'endemà i agafar el carro, amb tota l'atenció, ja que els animals quan treballen en equip, són com les persones, uns ho donen tot i els altres van fent i o ho fan veure. Un dia que portaven les olives a les Borges Blanques, en un tram de carretera plana i acabada d'engravar, va pujar el carro i ell faria la becaina, els animals començaren a fer el mandrós, menys una mula que com més li costava més estirava. En arribar a l'estable de l'hostal, es tombà a terra llarga com era i s'hi reuní una gran quantitat de veïns a dir-hi la seva, que si té això o té allò. El pare que coneixia bé l'animal, va veure que estava esgotada per l'esforç d'estirar el carro ella sola, el mosso ho negà rotundament, però més tard un carreter que anava un tram més endarrere, li digué que de tal lloc a tal altre havia muntat al carro. La mula es va refer i de moment va passar, però amb el cas del Marimon, va ser la gota que vessà el got.

El mosso es deia Eduard i era de Poboleda, un poble del Priorat. Tenia una força descomunal, en una ocasió féu una aposta, portar dues saques de farina des de Tàrrrega fins a l'estació, i la guanyà. Era una de les qualitats

que tenia, ja que la perfecció no és possible, i depèn dels ulls que s'ho miren. En un altre viatge que féu, anà a la pedrera del seu cosí, i trobà una carreta per portar una pedra base per a un molí, encallada. Com és natural, el pare s'aturà i oferí la seva ajuda, però no l'acceptaren i encara un volia fer-se el milhomes. Quan tornà carregat, encara estaven al mateix lloc i ell tornà a oferir-se, malgrat el to irònic d'un d'ells en plantejar l'estratègia per remolcar la carreta. S'ha de dir que el tir era improvisat, eren animals de diferents pagesos i no estaven acostumats a treballar junts. Quan un estirava l'altre s'ho mirava o anava cap a l'altre costat. El pare féu treure tots els animals menys l'«escaler», que era del seu sogre i que ja havia treballat amb ell. Els arrengrerà cap al costat on li semblava que en trauria més profit, els hi donà un toc d'atenció, els arreà i amb la força la carreta es va moure. Se li trencaren els tirants, en posaren uns altres i la carreta sortí fora de l'encallament.

En aquell temps les Borges Blanques, era la capital de l'oli, gràcies a la famosa oliva arbequina, que dona aquest oli tan preuat. També de passada feia coneguda la població de les Borges, un poble d'uns quatre mil i poc més d'habitants i que tenia de trenta a quaranta molins d'oli. Aquest era el motiu de la seva transformació durant l'hivern, comerciants, transportistes, productors i pagesos a vendre les olives, moviments de diners i gent de tot arreu.

L'olivera és un arbre agraït i si es cuida bé dona bon rendiment. El fruit arriba en una època que no hi ha gaire feina al camp, i en ser un fruit tan valorat, aporta uns ingressos que a mig hivern van bé. També necessita abundant mà d'obra, i això vol dir que ofereix molts jornals als treballadors i, finalment, per transformar-la en oli ha de passar pel molí. Com podem veure, diversos actors participen en l'elaboració de l'oli, des de que es cullen les olives fins al producte a punt de consumir.

L'aventura del pare amb els animals i carros, es pot dir que li va venir com anell al dit, jo el vaig veure treballar molts anys i ho feia d'una manera vocacional, quan agafava una eina amb les seves mans, rendia al màxim, diria jo amb menys esforç. Amb la feina no s'hi barallava, era un engranatge més, es veu que tenia un do, sempre tenia recursos per superar qualsevol contratemps, no res d'aquells que a la més mínima contrarietat plegaven, això de plegar abans d'hora era un recurs dels que no tenien ganes de treballar. D'animals en tingué molts, i de tota mena, algunes bèsties treballen soles i altres t'hi havies de barallar de valent, cada animal era un món dins del seu univers.

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

El pare tenia bones mans en el tracte d'animals de càrrega, però també tingué més d'una baralla, amb el bon sentit de la paraula per fer creure les bèsties, en algun cas calia castigar-la, sempre sense abusar, i amb molta paciència. Els càstigs s'havien de deixar fins entendre que ho havien fet malament, i que la batuta la portaven els humans, més bé o més malament, just o injustament. La batuta, pel qui li toca portar, ha de demostrar un gran respecte i gran estima per la naturalesa i tots sabem que no és així. Aquesta eina en deien xurriaca o tralla, era un bastó no gaire gruixut, més aviat flexible, normalment de freixe i s'allargava amb una tira de cuir trenat, la podies penjar al coll, quedant el bastó en un costat i el cuir a l'altre. La feien servir les persones que portaven un tir d'animals; podien ser de dos, tres o més, crec que més de quatre ja estava regulat per llei, i es permetia el cinquè quan s'havia de pujar un coll de forta pendent i una vegada superat es portava lligat al darrere del carro. També existia el sistema del lloguer, a Solivella, al peu del Coll de Belltall, a la Conca de Barberà, els pagesos quan no tenien gaire feina a la terra llogaven el seu animal per poder pujar el coll, arribats a dalt, ells tornaven a baixar i així es guanyaven un jornal extra.

La batuta tenia molta importància, era l'eina del carreter i segons les mans, els animals feien més o menys. Cadascú tenia la seva manera, i també depenia del tram de carretera on circulaven, quan els animals estaven ensinistrats ja sabien què havien de fer, i la tendència era fer-ho de la manera menys costosa per a ells. Si havien de pujar una pendent en línia recta no el pujaven, quan el davanter era a mà esquerra, el carro estaria a la dreta i no calia recordar-ho. En canvi als revolts s'havien de guiar, si era pujada calia obrir-se el màxim possible i si era baixada, ja ho sabien. El carreter, per fer el seu treball de conducció havia de passar sovint d'un cantó a l'altre del carro, i si cada vegada no podia anar a donar la volta per darrera o per davant dels animals, havia de fer-ho per entre l'animal de l'escala i els ganxos, havia de ser ràpid i precís, no podia entrebancar-se, sinó podia ser fatal. En alguna ocasió més d'un ensurt, i la farmaciola era el bot de vi, aplicat a pressió sobre la ferida, i quedava neta. De l'oli, el vinagre i la sal, en aquests casos la gent de camp en feien un bon ús.

També voldríem esmentar altres animals de tracció i en especial el ruc, crec que gairebé mereixerien un monument, el ruc de raça catalana, el Guru, tant per la seva fortalesa física, «intel·ligència», com per la capacitat de treball al servei de la pagesia del món rural i pobre. Sovint aquest treball el tenien mal compensat, alguns carreters en portaven un davant dels altres animals, deien que arrengrava als altres i si quedaven aturats en una pujada, el carro romaní quiet i no reculava. A casa nostra els

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

animals sempre ens havien anat bé, en temps del pare, després de donar-nos el just rendiment, es revenien i en compràvem de més joves. Recordo una ocasió quan perdérem una mula, en rebotcar-se s'entrebancà amb el ronsal i s'ofegà, com que hi havia molts fems no la vàrem sentir.

Normalment, quan s'havia de comprar un nou animal, hom es dirigia a un tractant de bestiar o directament a un criador d'animals de treball. Però en una ocasió el pare en comprà un a un fuster d'un poble prop de Lleida, estava passat d'anys i el tenien en estat semisalvatge i mig abandonat. No l'havien ferrat ni esquilat mai, si el comprava seria una feina desagradable i perillosa, però va anar a veure'l i li agradà. Era un matxo d'un aspecte físic bonic, i com que li interessava, quedaren en un lloc determinat de Lleida per provar-lo i veure el seu comportament juntament amb els altres. En posar-li els guarniments, s'escapà i l'amo sortí a corre-cuita darrera seu, fins que el pogueren agafar, l'enganxaren entre mig dels altres i amb el carro carregat, cap al molí a descarregar.

El carro el portava un oncle meu, i ell ja sabia què havia de fer, desacreditar el comportament de l'animal. Quan arribà el pare, s'hi acostà i l'oncle li digué: «no té prou carro per ell quan s'ajunten tots». L'oncle amb la seva comèdia el va rebaixar tot el que va poder, i crec que ja no el van desenganxar i restà en propietat del pare.

De tornada passaren per les Borges Blanques, on el matalot de l'hostal, en veure l'animal es quedà sorprès i admirat al mateix temps, llavors el pare li digué: «compte que no té amics, calla, calla, que li faré la crin i la cua, i semblarà un altre. Com més passaven els dies, menys ganes tenia de saltar, el ferraren del davant, i per no fer cap espectacle al poble, un dia que anaren cap a la Conca de Barberà, l'oncle acompanyà al pare, i a Montblanc el ferraren del darrera. Com que donava moltes guites, hagueren d'ajudar tots dos, quan un li agafava la pota, l'altre s'agafava a la seva cintura, i al final el pogueren dominar. Ferrat i xollat, ja no era conegut, però al pare el marcà amb una guita al llavi. Aquest mal vici no el va perdre del tot. El comprà al novembre o desembre i per la fira de Verdú, que crec que és a l'abril, el posà en venda i en tragué gairebé el doble dels diners inicials. En definitiva, durant el temps que treballà amb els animals, el negoci li funcionà prou bé. Amb el camió ja fou una altra cosa, no guanyava per reparacions, no en tenia pas la culpa, venia per les deficiències de les màquines, les carreteres i una cosa per l'altra.

En general les persones ens adaptem ràpidament a les novetats, proporcionen comoditats, el transport mecànic fou un gran avantatge, i més fàcil de portar que un carro i tres animals.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

El primer viatge que vaig fer a Tarragona fou amb el camió conduït pel pare, jo hi anava tot cofoi per descobrir món. Passàrem per Montblanc, Valls, per carregar al moll. El mar, vaixells, el tren i fent el viatge amb un vehicle mecànic que es movia gràcies a les mans del pare.

Mirat amb la distància dels anys i vist tot tal com ha anat, en aquell moment pensava que era una llàstima no tenir uns anys més per poder ocupar el lloc del pare, ell, estic segur, que pensava el mateix, malgrat la comoditat i tenir el permís de conduir, la conducció mai acabà essent «sant de la seva devoció».

Com que les coses li anaren tan malament, crec que una persona per centrada que sigui, arriba a desmoralitzar-se tant, que pot perdre el control de tot. En aquells moments necessitava algú amb coneixements de mecànica, però el mal seguia el seu camí, el camió tenia moltes deficiències.

L'aventura del camió continuava i com no podia ser d'altra manera, amb l'experiència de la primera que no fou del tot negativa, decidí comprar la mateixa marca de camió. Com que tenia molta feina el comprà amb més potència, si el primer tenia quatre cilindres, aquest en tenia sis. Tot el que decidí, fou per poder guanyar-se la vida millor, i això fou la seva ruïna. Era una màquina de trencar eixos, en un any en trencà catorze, i per més que treballava no guanyava per reparacions. Amb la mentalitat d'avui dia, segurament s'hauria pensat en denunciar al fabricant o al distribuïdor per deficiència de construcció. Segurament, una equivocació per part del pare per no aconsellar-se d'un advocat, potser hagués guanyat, era un cas de deficiència mecànica. Actualment per defectes menys importants s'han retirat cotxes de la circulació, També l'empresa distribuïdora podria haver tingut més atenció i quedar bé, passà el que passà i fou el que fou. El pare no tenia fusta d'empresari, podia ser-ho, però ell se sentia un emprenedor. És possible que malgrat que els canvis són traumàtics, si el camió hagués anat bé, tot hauria anat millor, ja que l'èxit i el fracàs van de bracet, i tot pot sortir malament.

Com hem dit abans, quan tinguérem el camió pelat, s'havia de carrossar i li féu fer a un fuster del poble. Segurament a tots ens feia il·lusió, però el pare tenia més preocupació pel gir que donava la seva vida. No em cansava de mirar-lo i mirar-lo, al marge de les hores que tenia d'escola, tota l'atenció transcorria al seu voltant d'una manera o d'una altra. Tant és així, que el primer dia que el portàrem al fuster a prendre mides, en tornar cap a casa, el pare em posà a l'únic lloc que hi havia, per anar tots dos junts, era a la clova de la roda de recanvi. En arribar a casa, en fer la maniobra per entrar al magatzem, en tirar endarrere, caigué per un petit terraplè, sort que no em vaig moure, ja que hem podia haver fet mal. Afortunadament

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

no passà res, era evident que la falta de pràctica o de la incomoditat de conduir assegut damunt d'un caixó, probablement sense opció de repenjar l'esquena en lloc en fou la principal causa. Aquest ensurt no el podem agafar com un mal presagi, almenys jo no hi crec en aquestes coses. Quan tingué el camió, no fou solament el fuster, sinó també la feina del ferrer, el baster per fer la vela i finalment el pintor, a treballar, que de ganes no en faltaven.

No sé com ni de quina manera, es va fer transportista a Barcelona, el que ara escric són suposicions. Penso que era un viatge que li anava molt bé, portava encàrrecs per a qui els demanava i de tornada portava gènere pel seu compte. També portava aigua medicinal de Rocafort de Vallbona, bona pels ronyons i pel mal de pedra. Aquesta feina era fixa, però també un compromís, s'havia de complir amb l'encàrrec, però de fet, a la vida tot és un compromís. Ell mercadejava tot el que podia, però a Barcelona, a part dels encàrrecs que havia de fer, tramitava coses pel seu compte, com ara comprar algunes gàbies d'aviram, de conills i uns paners d'ous, que la mare s'encarregava de comprar a les pageses del poble i el pare als pobles del voltant. En aquell temps el negoci de l'hort i el corral, pertanyia a la dona, i tots els productes que en sortien eren per a l'economia familiar. No hi havia cap casa que no tingués el seu hortet, el corral més o menys gran i que no matessin el porc i tot, evidentment, ecològic. Nosaltres també en teníem, a més a més, d'una cabra per a la provisió de llet. Una vegada es presentà al foc a terra de casa, on hi havia la mare, posà el cap dins una olla, després no el podia treure, tota espantada sortí cap a la carretera, on passava el cotxe de línia. La cabra com que no hi veia, només feia voltes i els passatgers es feien un tip de riure, alhora que el conductor tocava la botzina. La bèstia, cada vegada estava més nerviosa i no parava de donar tombs, fins que va topar amb la paret, i l'olla de terrissa es trencà. Els passatgers tant reien, com cantaven o ploraven.

Com adob agrícola disposàvem del *guano*, que deien era el superior, la potassa que són minerals i el nitrat de Xile, jo crec que a partir d'aquell temps, és començà a trencar l'equilibri de la naturalesa.

És normal que aleshores la gent no s'adonés que el progrés, a part d'avantatges, també comportava problemes. Tot això mirat amb els ulls d'un vailet com jo que encara era a les beceroles de tot, produeix unes fantasies agradables. Tenir a casa un camió i poder-lo tocar cada dia, no era gens estrany que tingués una gran afecció a la mecànica, i vistes les coses des del record no podia ser d'altra manera. Era una cosa nova, la quitxalla tenia secrets per descobrir, i jo he estat des de sempre observador. Al poble hi havia una bona representació de la menestralia d'aquell temps, tots teníem la porta oberta i fins i tot cadires per la gent gran que passava l'estona fent tertúlia al carrer.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

La indústria existent derivava de la transformació dels productes del camp, com per exemple els molins de farina, que funcionaven amb força hidràulica i estaven ubicats a les ribes dels rius o al final de les sèquies, per no molestar als regants. Jo encara vaig portar gra a moldre en un d'aquests molins, era el molí de la Cadena, que jo recordi fou el primer viatge en carro tot sol, em féu sentir més gran del que era i més responsable. Acabada la Guerra Civil, encara funcionava i es podia considerar del poble, els amos eren fills de Guimerà. Però la seva ubicació era entre Guimerà i Vallfogona de Riucorb, a pocs metres dels límits provincials, ja en la de Tarragona. També hi havia pagesos que es feien el vi a casa, i una fassina que convertia el vi en alcohol per comercialitzar, també cal considerar els molins d'oli, una teuleria, un carreter que a més de fer carros, arranjava tots els estris de fusta que feien servir els pagesos. Els voldria ressenyar a tots, però no cal, ja que es mereixerien tots el honors pel seu art i ofici, en qualsevol moment eren una font d'ensenyament i cultura per als joves que ja havien passat l'edat de l'escola.

Setmanalment el pare viatjava a Barcelona, es guanyava bé la vida. A la ciutat comtal hi vivia un oncle de la mare i també de la mare de la nostra germana gran Francesca. Juntament amb la parella del seu fill, regentaven un bar restaurant, de nom Guimerà. La meva germana gran, estava amb ells per ajudar-los en les tasques del negoci, d'aquesta manera es guanyava alguns diners, i com que el pare feia el viatge periòdicament, es veien un cop per setmana. Per aquells anys la Francesca tindria uns tretze o catorze anys, dels primers viatges a Barcelona, en recordo almenys dos d'una manera especial. Un, quan vaig fer tot el recorregut del camió, i un altre on em vaig quedar a Barcelona fins el proper periple. Tots dos foren interessants, el que vaig fer d'anada i tornada o de treball, començà a Rocafort de Vallbona, on vàrem recollir l'aigua, en ser era el darrer que havíem de descarregar, després a casa el seu gènere propi i els encàrrecs. També realitzava el servei del Balneari de Vallfogona de Riucorb, amb el camió ple fins dalt, fins a Barcelona. No recordo exactament on vam trobar l'accident d'un cotxe descapotable que topà frontalment contra un carro. La cavalleria estava damunt del cotxe, crec que morta, els passatgers ja els havien tret i no sabem si hi hagué víctimes personals, però la veritat és que m'impresionà moltíssim.

Quan arribàvem a Santa Coloma de Queralt, segons com, passàvem per Igualada o per la Llacuna, de totes maneres en arribar a la capital de l'Anoia semblava que ja érem a Barcelona. En definitiva, cada pas que donàvem ens acostava a una gran ciutat.

Quan arribàvem a Martorell, carregàvem vi pel restaurant de l'oncle, en una fassina. Per aquelles terres es feia bon vi, de bon grau i paladar. Era la darrera parada i enfilàvem pel congost, Sant Andreu de la Barca, Pallejà i els quatre camins que travessen el riu Llobregat per l'històric i monumental pont de Molins de Rei, amb quinze arcades i tot de blocs de pedra picada de sauló vermella, típica per esmolar i abundant en aquelles contrades. Aquell viatge era la primera vegada que el travessava, però en una època més llunyana de la meua vida, el vaig haver de traspasar moltes vegades.

Ja estàvem a punt d'arribar i només faltava travessar Sant Feliu i Esplugues de Llobregat i entrar a Barcelona per la carretera de Sants. Allà havíem de passar pels Burots, un lloc com si fos la duana de la frontera, segons els productes que es transportaven s'havia de pagar un import per poder entrar, a més podien registrar la mercaderia. Desconec quins productes eren els que pagaven, només recordo que ens podien multar per passar llonganissa de pagès, que al poble la feien molt bona. Una vegada enllestits els tràmits dels Burots, ja podíem fer les feines al cap i casal. Començàvem a la carretera de Sants i acabàvem a l'altra punta de Barcelona, si no m'erro al carrer de Pere IV, passat el Poblenou. Allí descarregàvem l'aigua de Rocallaura, i carregàvem les garrafes buides.

Abans però, em deixava un parroquià important que també era descendent de Guimerà, però d'una notorietat particular, regentava un restaurant com els oncles, i al costat una botiga de comestibles, situada al carrer de Vilà Vilà, darrera dels teatres del Paral·lel. El coneixien com l'«abrebadero», ja que tenia un abeurador per als animals que anaven al moll. En aquell carrer hi passaven molts carruatges i els carreters hi menjaven, també artistes, treballadors i espectadors dels teatres, tenien bona clientela i al pare també li anava bé. Cada setmana li comprava gènere i el pare hi menjava o s'hi hostatjava, depenent de la feina. Després de descarregar l'aigua, tocava descansar. Crec que vaig ser de força ajuda, representava un home més, atansava el gènere, i així no feia falta que pugessin al camió.

En acabar la feina, pernoctàrem en un magatzem, al darrera del Palau de Justícia, al Passeig de Sant Joan, si no m'equivoco el magatzem era al carrer de Trafalgar. Aquest allotjament tenia una part coberta i una descoberta, un estable, un abeurador per rentar-nos i una pallissa on tots hi dormíem. Per fer les necessitats, teníem una comuna molt rudimentària, un simple forat, un lloc per posar els peus i una cadena per estirar la vàlvula que deixava anar l'aigua per emportar-se el que trobava pel camí, i esperar que algú acabés llençant una galleda d'aigua per deixar-ho tot una mica més net.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Per aquest lloc hi passaven transportistes de tot Catalunya, fins i tot alguns de terres més llunyanes i gairebé tots dormien allà, a la paller, el llit era comunitari, grans, joves, no tan joves, jo era el més jove de tots. Una nit n'hi havia un que tenia somnis eròtics que expressava en veu alta i clara, o simplement fantasies que explicava a un altre company. Per a mi era una informació de primera línia, encara que la imaginació i els pensaments naturals et portessin a descobrir el sexe, conèixer detalls, si més no era una aventura emocional important, ja que en aquell temps era la manera de descobrir les coses, i el sexe encara més. En alguna conversa de grans havia sentit allò de, «calieu que hi ha roba estesa!», encara que jo ja pensava per on anava el tema, i feia veure que la cosa no anava per mi. Per la nit de Reis, ja sabia que eren els pares, i de mags no en tenien res, sempre coincidia que les joguines més maques eren per als nens de les cases bones o de les bones cases. Dos dels meus regals de Reis acabaren gairebé sense estrenar i, lògicament vaig agafar una rabieta especial. Un era un patinet que va xafar el carro, i l'altre era un parxís, sobre el qual la meva germana Rosita hi va ballar un «zapateado», i quedà fet a trossos. Sort que per jugar només faltava imaginació, i la inventiva sorgia sola.

Quan es feia de dia, ens havíem de rentar a l'abeurador del magatzem, fer les necessitats a la comuna, esmorzar en algun lloc i seguidament preparar la tornada, primer passàvem pel mercat central de Barcelona, avui el Born. Allà compràvem mercaderia per al Balneari de Vallfogona, i també per poder vendre a Guimerà i pobles veïns. Tret d'anar al Born i algun encàrrec més, era el trajecte al revés, recollir les comandes pel pròxim viatge i tot plegat es feia l'hora de dinar. Gairebé sempre era a la casa dels oncles o a l'«abrebadero», i fet i fet sortíem tard, el sopar el fèiem en un hostel d'Igualada, després enfilàvem la carretera de Santa Coloma de Queralt, un vial estret, insípid i que donava una sensació de solitud. Allà es veien uns llumets per poder identificar el poble, jo preguntava «¿pare quin poble és?» i ell responia, «Sant Martí de Tous, el d'aquella senyora que gastava tot el que tenia, i que a causa de la seva pobresa hagué de menjar pa i nous, i deien: «si sempre hagués menjat pa i nous encara seria la senyora de Tous». Es veu que perdé el senyoriu i tot el que tenia, això vol dir que no es pot malgastar mai.

Aviat albiràvem Santa Coloma de Queralt, i enfilàvem la vall del riu Corb, ja es podia dir que érem a casa, i tot es presentava costa avall. No recordo si passàrem pel Balneari o no, però el més important era no tenir cap avaria, ja que tots els dies es treballava.

La meva obligació era l'escola, la principal preocupació, també la impaciència de fer-me gran, de totes maneres ho portava bastant bé, però els dies passaven més ràpid del que semblava. Pel cantó pràctic, hauria d'haver anat

a un col·legi intern, per això totes les cases que podien portaven els fills a col·legis de pagament, de totes maneres tampoc tots se'n sortien, però és igual. Els de les escoles públiques treballaven, i els de les privades, a la seva manera, també...

Un segon viatge a Barcelona em donà l'oportunitat de conèixer coses que no les podia ni imaginar, tot i que sabia que existien. Així, que per mi fou important fer una visita al port, els vaixells de càrrega i de passatge, encara que no pogués visitar-ne cap. Sí que vaig poder pujar a les «*Golondrinas*», barquetes similars a un autobús marítim, que feien el servei des de la Porta de la Pau fins l'escullera del «*Rompeolas*». Tenia l'oportunitat de contemplar el port des de dins, la bocana d'entrada amb algun vaixell i mar obert. Unes vistes impressionants de la ciutat des del mar, una imatge també per les persones que arribaven a la gran capital amb vaixell, i una mar planera o crespada segons l'ocasió. Aquesta visita al port fou la primera experiència marítima, el bateig del mar, més aviat petit, encara que fou més petit l'altra vegada en una barqueta de remes en el mateix lloc.

També visitàrem la ciutat des de la muntanya, com per exemple el Tibidabo, lloc meravellós per les seves vistes i atraccions, per passar una estona d'esbarjo, i si la bossa sona, encara més. Malgrat aquesta contrarietat, hi passàrem una tarda molt agradable, també visitàrem el Parc Güell, vaig quedar admirat per aquella obra tan particular, amb un laberint de columnes, una plaça amb seients de ceràmica que feien també de barana i proporcionava un panorama formidable de Barcelona. En aquesta plaça, una empresa llogava bicicletes per a nens i nenes per passar l'estona. Segurament era la primera vegada que pujava en una bicicleta, tot eren novetats meravelloses. També passàrem pel parc de la Ciutadella, on vaig poder contemplar bèsties que abans només havia vist en fotografies o en cromos de la xocolata.

Ja he esmentat que a Barcelona hi treballava la nostra germana Francesca, en un bar-restaurant, consolidat i pròsper. Un negoci que amb una bóta o bocoi de vi, començà l'oncle de la mare.

El seu fundador era el Tonet de cal *Berré*, germà de la nostra àvia materna, Teresa Alba, també oncle de la primera muller del pare, les dues eren cosines germanes, només que la nostra mare era més jove que el pare, es portaven uns quinze anys.

El referit Tonet, abans de que fos oncle, fou fadrí, el cabaler de la casa, sense gaires recursos. Ell, de jove tenia moltes il·lusions i ganes de fer-se un lloc a la vida, per ell i la parella que escollís.

Amb el futur incert a Guimerà i les limitacions de l'economia familiar, marxà a buscar-se un millor futur a Barcelona. Primerament, es llogà de carboner,

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

no sé si li feien la vida o era independent, però més endavant canvià de feina, potser es va cansar d'anar sempre emmascarat. Després treballà per un comerciant majorista de vi, en aquest temps començà a festejar i es casà, anaren a viure al carrer Aribau, cantonada Rosselló. Als baixos hi tenien el pis, i espai per a una botiga, demanà permís a l'amo per posar-hi un bocoi de vi i un dipòsit d'oli. Venien vi a porrons i oli amb dues aixetes, i tapat frontalment amb un plafó. Una aixeta tenia el preu de dues pessetes i l'altra 2,50, quan alguna clienta li feia un comentari que l'oli més car devia ser més bo, ell deia «naturalment, per això és més car» i llavors feia que el provessin, i efectivament el trobaven més bo i tots contents.

En aquell temps al barri hi havia molts paletes, tot allò era la Barcelona nova, es feien moltes cases, els paletes a les hores de menjar anaven a buscar el porró de vi i també a fer algun plat de viandes. D'aquesta manera començà el futur bar-restaurant Guimerà. Amb el temps les coses li començaren a funcionar prou bé i es dedicaren al seu propi negoci, que cada vegada els hi anava millor. Aviat vingueren els fills (dues filles i un fill). També sorgiren dificultats, els fills, ja eren grans, potser el fill ja estava casat quan el 1918 arribà una epidèmia de grip devastadora i mortífera, L'oncle Ton, perdé les dues filles i l'esposa, una greu sotragada familiar que hauria de superar. El negoci de l'oncle i el seu fill els hi requeria molt de temps. Cada vegada creixia, rendia i guanyaven més, però treballaven de valent, tot ajudava a passar les penes.

L'oncle Tonet, era una persona particular, sempre tenia anècdotes per explicar, fruit de la seva llarga vida i el contacte amb tanta gent. Tenia un aspecte d'home tranquil, per la família era com el cordó umbilical de tots els que estaven escampats, cada any feia un o dos viatges a la casa pairal, a veure els seus germans i de passada venia a Montblanc a visitar-nos. Mai anunciava el dia que vindria, acostumava a fer-ho per Pasqua o pel vint de setembre, es presentava quan podia, i anava amb el mocador de fer farcells i el puro, fumava puros i acostumava partir-los en dos, se li apagava molt, gastava tant o més en llumins que en tabac. Abans de pujar al Mas de Carlons de Montblanc, entrava en una carnisseria que trobava de passada i es feia petar un bona xerrada amb la carnissera que era vídua com ell, sempre presumia del ben conservat que estava pels anys que tenia. Comprava un bona pesada de carn, i es presentava a casa tan campant, sembla mentida però d'un any a l'altre el gos ja el coneixia i ens alertava amb els lladrucs.

Tenia el costum de portar diners a totes les butxaques, tots caragolats com si els hagués de llençar a la paperera. Aquest costum li podia venir

del començament de retirar-se, ell es posava al taulell a servir els clients i es posava algun dineret a la butxaca, per les seves despeses personals. Tots sabien que portava diners a sobre, però no li dèiem res.

Quan venia a Montblanc ja tenia una edat avançada i no estava cara al públic al seu negoci, llavors feia alguna feina a la cuina, esgrunava el llegum, pelava patates, més que res per entretenir-se i sentir-se útil. Ell, si podia, ens feia la visita anual, un cop la nostra germana Rosita, agafà les febres de Malta, quan el metge diagnosticà la malaltia, ens digué que el mal tenia dos medicaments, un de més lent i més barat i un de car i més ràpid. No teníem diners ni per un ni per l'altre, quan parlàrem amb el farmacèutic Pujades de Montblanc ens digué: «agafeu el més car i ja me'l pagareu». Li explicàrem a l'oncle i ens ho va pagar ell, jo ho recordaré sempre, el gest del senyor Pujades i el de l'oncle. Quan ja acabava el temps de la visita, l'acompanyàvem a l'estació amb la tartana, i fins l'any vinent, ell estava content, malgrat els anys que tenia es trobava bé i podia fer tot el que feia i més. Només tenia una preocupació, la mort, per això cada any pels volts del mes de març es posava uns dies al llit, ja que els seus es moriren en aquest mes. Quan entrava l'abril, es llevava i fins l'any vinent, sempre procurava estar de bon humor, però també era sentimental, fins i tot va escriure uns versets dedicats a ell mateix, que diuen així:

El Tonet de cal *Berré*,
és un xic esquena fred,
al matí va a revoltar,
i al vespre passa al dret.

El Tonet de cal *Berré*,
és un xic molt animal,
se n'ha anat de carboner,
al carrer Jaume Giralt.

Tot el que he comentat, és per testimoni dels altres i per suposicions meves, la personalitat de l'oncle i el principi del negoci. Dels inicis del bocoi de vi al viatge a Barcelona, passaren uns quants anys, el negoci havia prosperat, part de la vivenda s'havia convertit en restaurant, i per dormir havien llogat el pis de sobre. La família també havia crescut, el fill tenia tres fills i l'Empar, la seva esposa, es passava tot el dia a la cuina. Tenien cuiner, però amb la seva presència solament ja es guanyava el jornal, la Palmira i l'Antoni, estudiaven. El Carles, l'altre fill de l'oncle, al matí agafava el cistell més gran i anava al mercat a comprar, la major part de les coses els hi portaven a casa. Però els aliments més delicats els volia comprar ell mateix, com

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

el peix, la carn i algun altre, d'aquesta manera en controlava la qualitat i el preu, però també ho feia de la mercaderia que portaven a casa, tot per oferir un bon producte al client.

El seu horari era diferent, el dinar i el sopar els feia abans, una idea molt adient, ja que servir el menjar amb la panxa buida, ofereix unes cares llargues i els clients volen cares alegres. Així, entre un àpat i l'altre, tenien una estona pel seu esbarjo personal. Quan arribava l'hora crucial de servir els clients, tot havia de funcionar d'una manera ràpida, correcta i sense perdre els papers en cap moment. Jo, vaig presenciar un cas que ho demostra. A l'hora de servir tots tenien pressa i el passadís que anava de la cuina al menjador, dos cambrers xocaren i el que portava el servei li caigué. El soroll lògic dels plats fou evident, però ningú va dir res, tots callats, recolliren les restes i aquí no ha passat res. Tots aquests detalls assenyalaven que el negoci funcionava bé, però també tenien ofici per fer les coses, una cosa va lligada amb l'altra. En aquell temps la relació entre nosaltres funcionava bastant bé, jo anava a visitar-los, la nostra germana vivia amb ells i els néts de l'oncle venien a casa nostra a conèixer la vida rural. Jugàvem amb un ruquet petit, que era d'uns veïns ja grans i sense fills. També compartíem el joc amb l'Helena i el Tonet de ca *la Coloma*, coetanis amb el temps i sense gaires preocupacions. Però les circumstàncies eren diverses, cadascú havia de lluitar pel que havia escollit, per allò que la vida li havia posat al davant o pel seu destí.

És evident que l'oncle Tonet amb el seu bocoi de vi, no es podia imaginar que en un futur podria assolir els èxits d'ell i la seva família. Tant la idea de l'oncle amb el bocoi, i la del pare de carregar el carro d'olives i anar a vendre, tenien molt en comú. Eren idees de dos homes que compartien les ganes de guanyar-se la vida amb el seu treball. L'oncle tot ho tenia dins a casa, ben controlat, sense tan d'esforç ni dispendi. Les idees eren similars, però a l'hora de posar-les en pràctica el meu pare ho tenia més complicat.

Havia de comprar i vendre, i per vendre havia de transportar, mentre mantingué el carro bé, però el seu fracàs fou el canvi del sistema de transport mecanitzat. El camió que comprà va sortir defectuós, i no podia fer front a les nombroses i contínues avaries, a diferència de l'anterior camió, que tenia amb el seu soci, i per la qual cosa en comprà un altre de la mateixa marca. En un any trencà tretze o catorze eixos. El fracàs, no fou per falta de treball ni de ganes, moralment li sobrevingué una malaltia, segurament passà una depressió, però li plantà cara.

Malgrat tot, seguia carretera amunt carretera avall, estava immers en la feina i volia complir amb els compromisos. Però quan les coses eren adverses, crec que valia més no treballar. Una opinió feta des de la distància, i de

la millor manera, però el que és estrany, que ningú li fes veure que treballar d'aquesta manera era llençar els diners i els esforços en un pou sense fons. Jo, malgrat la meva infantesa i la natural ignorància dels problemes dels grans, pressentia que les coses no anaven bé, i allò no m'agradava. Quan tot va passar, el pare m'explicà alguns dels seus viatges amargs i amb successos desagradables, però tot té la seva part bona, i no tot es fa per diners.

En una ocasió m'explicà que tenia un client a Tarragona, al qual li servia tot el gra, la palla i l'alfalf per un ramat de bestiar que tenia. Aquells dies va fer una nevada molt forta i aquest client telefonà al pare dient-li que no tenia ni palla ni alfals, el pare respongué que era una temeritat sortir de casa amb aquesta nevada, però el client insistí. El pare no li assegurà res però ho intentà. Així que preparà el viatge, carregaren mig camió de palla, i l'altre mig d'alfals, i enfilaren la carretera. Per evitar el Coll de Belltall, donaren la volta cap a les Borges Blanques per agafar la carretera principal que va de Lleida a Tarragona. Uns quants quilòmetres abans d'arribar a les Borges, se'ls hi trencà un eix, i de moment cara de tonto. No cal lamentar-se, el que cal és posar-se mans a la feina, vistes les coses ja en podien portar un de recanvi. Així que no podien fer res més que començar a preparar-se per reemplaçar l'eix, i esperar que passés algú que els portés fins a les Borges per telefonar als mecànics de Lleida. De moment avançaren feina pels mecànics, sortiren de la cabina amb el fred que feia, el xofer tremolava com una fulla a l'arbre. El pare agafà una paca de palla i algunes rames d'olivera que hi havia trencades per la neu en les parades properes a la carretera, l'olivera encara que sigui verda crema bé. Quan feia una estona que treballaven, parà un cotxe a oferir ajuda, cosa habitual en aquella època, era un veí de les Borges i conegut del pare que els portà fins el poble. Allà trucà al garatge de Lleida, i aviat vingueren els mecànics per arreglar l'avaría i poder continuar el viatge.

Per fi arribaren al lloc, el client estava content per tenir la mercaderia i poder donar menjar a les bèsties, el pare també ho estava per correspondre, però amb les despeses econòmiques extraordinàries no en podia estar gaire. També a conseqüència de fer de camioner tingué alguns problemes amb la Guàrdia Civil i la Guàrdia Urbana. El camió era al taller per alguna reparació, era pels vols de Nadal, i tenia molts compromisos en el viatge a Barcelona. Per sortir del pas, el taller li deixà un camió nou de trinca, amb les plaques de la matrícula provisionals per poder circular. En aquesta aventura el parà un guàrdia urbà i li demanà la documentació del camió, trobà en falta un document que es va descuidar al taller, i per aquest petit detall el camió es portà al dipòsit, amb tota la càrrega inclosa. En aquells moments tenia

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

un gran problema per solucionar, li pregà que almenys li deixes descarregar el camió, li oferí un esplèndid lot de Nadal, però res de res. Perdé la paciència, i també les bones maneres, i li sortiren paraules gruixudes, una batalla dialèctica, a la fi el pare li digué que el camió no estaria ni dues hores al dipòsit. Naturalment, quan alguna persona perd els estreps necessita tranquil·litzar-se i parlar-ne amb algú altre. La persona escollida fou el guardià de portes, amb el comentari següent: és el company de feina més indesitjable de tots i per tots, el que té més problemes amb tothom, i que li sabia greu aquest problema amb el camió. El pare li contestà que no es preocupés, costarà Déu i ajuda, però me'n sortiré, guarda bé el camió que demà al matí ens tornarem a veure. El pare tenia una cosina germana, la Pepeta de cal *Enrajolat*, que estava casada amb el xofer del cap de trànsit de Barcelona, així que es posà en contacte amb aquest senyor, cosa que li costà força. Aquesta persona li féu un document, i l'endemà va poder treure el camió del dipòsit, acabà de repartir la càrrega, recollir la de tornada, fer contents a tots els clients i Bon Nadal per a tots.

Coses de la vida, el guàrdia i el camioner tornaren a coincidir, cadascú en la seva tasca, i en aquesta ocasió i, d'una manera més raonable, el podia haver multat, ja que portava la cabina plena, i una persona a cada costat, sobre la plataforma dels parafangs i agafats a les portes. Li féu senyal de parar i al mateix temps de parar el pare va treure el cap per la finestra i al veure'l, el guàrdia el féu passar sense parar, deixant que seguís el seu camí.

En una altra ocasió, de nit, a la carretera patrullaven l'un al davant de l'altre, quan el camió passà el primer, li feren senyal per aturar-se. El motiu fou que el llum del darrera no estava encès, per la qual cosa havia faltat al codi de circulació, i havia de multar-lo. El pare al·legà que portava la bombeta de reposició, i a més ells tenien l'obligació d'ajudar-lo i protegir-lo en el moment de reparar l'avaria. Els guàrdies insistiren que havia de pagar la multa, i el pare que no. Es va muntar un sarau i va enfadar-se. Va fer mans i mànigues per no pagar, però al final va haver de pagar la meitat, en aquell temps els guàrdies i el govern, en l'import de les multes treballaven a mitges, si fa no fa com els lladres. La part del govern li retiraren però la dels guàrdies no, normal, sinó ja no li haurien posat.

Les reflexions que pots fer sobre aquestes anècdotes són diverses, en el primer cas havia de fer el que va fer, tenia part de raó i molts interessos morals i materials. En el segon cas, s'ha de pensar en allò que diuen que de justícia n'hi ha poca i cara, així pensant-ho bé, costaria més diners i molèsties fer justícia, que deixar-ho córrer.

Com ja he dit, al pare les coses no li anaven massa bé, però si més no de feina i ganes de treballar no n'hi faltaven, fins i tot massa. Va comprar

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

el blat que va poder dels pagesos de Vallfogona de Riucorb, i el portava a un molí de Santa Coloma de Queralt, en guanyava prou per la poca distància que hi havia, en fer la compra, no pagava ni cobrava, en aquell temps es feien sovint aquesta classe de tractes. També hi havia el que es preocupava més pels problemes dels altres que dels propis, i no precisament per ajudar, tot al contrari, s'alegraven de les desgràcies alienes, i difamaven i calumniaven. Els pagesos, a l'hora de cobrar el gra que se'ls devia, quedaren estranyats, i més d'un feia el comentari: «això no és el que he sentit a dir? –i què has sentit a dir? –que segurament no cobraria! –doncs ja veus que no és així. –¿Si vols em puc esperar uns quants dies? –No cal, t'ho agraeixo però així et pots estalviar un viatge». De malfiances com aquestes en va rebre moltes. De tots aquests problemes, jo directament no en sabia res, encara que ja es palpava a l'ambient. A totes les cases, els adults parlen dels esdeveniments que passen, privats i públics. Totes aquestes coses la canalla també ho vivíem i trèiem les nostres pròpies conclusions, entre nosaltres se'n parlava i encara que la majoria intentava no ferir-nos, era inevitable. En el poble hi havia molta vida i una notícia treia l'altra, i finalment s'oblidava. Als menuts no ens costava gaire desconnectar, de vegades amb una pilota era suficient.

El futbol despertava grans passions, de fet era el començament de totes les grans innovacions, i els diners passaven en un segon terme, potser per la seva escassetat.

En el món infantil el deure era l'estudi, als catorze anys havies d'obtenir el títol d'ensenyança primària i després a treballar. Malgrat tot, a la vida ens toca el que toca, i tots tenim les nostres preocupacions. Els pares feien tot el possible per sortir dels problemes, que no eren per manca de treball, sinó d'aquell camió que s'espallava tot sovint.

Per la mainada els jocs també eren importants, i intentàvem que fossin creatius, jo que vivia apartat del poble, la major part dels dies no anava a casa a berenar, passava pel forn de l'oncle Joan, el germà de la mare. Tenia el negoci al peu de la carretera i vora el pont que travessa el riu orb, a prop del portal, on molta gent s'acostumava a reunir, on tenien la parada els cotxes de línia. Quan arribava algun venedor ambulat, plantava la seva paradeta per allà, alguns feien fer un pregó amb el gènere que portaven i el lloc on el venien. També acostumaven a passar pels pobles els saltimbanquis, normalment eren gitanos artistes. Tots quedàvem embadalits, quan veien que ja tenien el màxim d'espectadors, passaven el plateret, i la gent hi posava alguna moneda, i així de poble en poble recorrien tot el món. En un d'aquests espectacles vaig tenir l'oportunitat de poder admirar un ós al natural, que el feien ballar al so d'un pandero, va ser tota una novetat. Tenien molta

mà esquerra amb els animals, feien tota classe de escenes referents al circ, eren molt versàtils, duien una vestimenta pintoresca, la majoria provenien de Romania.

El pare demanà ajuda al seu cunyat, el marit de la seva germana Maria, pensà que fer-ho a un familiar seria més pràctic, per allò de la confiança. Aquest cunyat es dedicava a deixar diners, a ell li deixà dues mil pessetes per poder fer front als deutes que tenia. Però les coses no li foren favorables i al final decidí marxar a Barcelona.

Féu una hipoteca de cinc mil pessetes, que anul·lava el crèdit anterior, i així podia liquidar altres petits deutes que tenia. La tia, no parava de dir que aquells diners no li aportaven cap interès, i al final, el pare, els donà en usdefruit un trosset de terra, i així el deixaren marxar cap a Barcelona. En posar-nos en camí, se m'escapaven les llàgrimes, ni el fet que anàvem a Barcelona i ens podríem veure amb la nostra germana Francesca alleujava la meva angoixa. Però en definitiva anàvem a descobrir coses noves, la vida es viu cada dia, i les ferides es curaren.

BARCELONA

Quan encara vivíem a Guimerà i el pare feia els viatges a Barcelona, suposo que ja pensava en obrir una botiga, on guanyar-se la vida. Trobà una planta baixa al carrer Alegre de Dalt, número 74. Una casa que tot just havien acabat de construir, al districte de Gràcia. Era una urbanització nova, on encara quedaven moltes parcel·les per edificar, tot just tenien els carrers assenyalats i estaven excavant el clavegueram. Era a la vora del club de futbol Europa. S'adaptà la botiga per polleria, i quan tot estigué a punt marxàrem a viure a Barcelona. Poc després, la nostra germana gran, la Francesca, es casà amb el cuiner del restaurant de l'oncle Tonet. Els pares i familiars estaven en contra d'aquest casament, malgrat ser un treballador ben qualificat, com a persona no era prou recomanable. Es veu que tenia un caràcter inestable i mal geni. Però la nostra germana no volgué escoltar ni a uns ni els altres, i finalment es casaren.

Crec que anàrem a viure a Barcelona pels vols del mes de novembre de l'any 1934, jo tindria onze anys o estava a punt de fer-los. Quan els pares ens ho van comunicar intuïrem que hauríem de renunciar a moltes coses materials i sentimentals, aleshores em causà una gran tristesa i plors, fou un dels traumes més forts de la meva vida, però tot el que es perd per un cantó es guanya per un altre, només cal tenir interès per tot, per tothom i, naturalment, estimar. De moment perdia el curs escolar, sigui perquè el curs ja estava començat, o per no tenir els papers en regla, a més a casa

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Instal·lats a Barcelona, en una típica foto d'estudi de l'època (1934). D'esquerra a dreta: Joan Mateu Binefa, Francesca Binefa Alba (mare), Rosita i Pepita Mateu Binefa, Teresa Pons Binefa i Anton Mateu Armengol (pare).

només els hi faltava posar-me en una escola privada, amb els problemes que teníem. Tots haguérem d'adaptar-nos. Jo ja no era el Joan de *cal Ros*, era el de la polleria i tots els de la meva edat anaven a l'escola i jo em quedava sol. Feia alguna cosa per casa, com ara portar alguna comanda i disposava de moltes hores lliures.

Teníem un veí de bona família, el senyor Grau, amb quatre fills, que ens férem amics. Aquest senyor es guanyava la vida fent transports amb una furgoneta adaptada a un cotxe marca Citroën, que es passejava per tot

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Barcelona. En ser amics de la família, jo passava moltes estones amb ell, i em prenia a fer encàrrecs per Barcelona i rodalies.

D'aquesta manera em distreia, i alhora aprenia coses de la Barcelona d'aquell temps. Repartia material per a pintors, en aquella època estava de moda empaperar les parets de les cases. Portàvem els rotlles de paper, la cola i tots els altres materials necessaris, els comerciants i fabricants el llogaven i semblava que es guanyava bé la vida, tot i que tenia moltes boques per omplir. Els fills grans potser ja treballaven, el primogènit era mecànic. S'estava arreglant un cotxe esportiu, a mi em tenia moltes hores embadalit quan treballava, era un cotxe que participava en totes les curses. Amb els Grau, probablement era amb els qui teníem més relació, si més no, jo fins i tot vaig anar a la seva església. Era diferent de la catòlica, crec que eren protestants, era un magatzem i no hi havia sants, només un Sant Crist. Naturalment jo d'aquella religió no en sabia res de res, i no recordo perquè hi vaig anar. Tota la quitxalla d'aquell barri ho teníem molt bé per jugar, disposàvem de gran espai, fins i tot hi venien els soldats a fer la instrucció, eren de cavalleria, i d'artilleria de muntanya, per a nosaltres era tot un espectacle. Els de cavalleria feien més gràcia, feien donar voltes a un cavall, portant un arnés, similar a dues banyes, a fi que el genet es pogués agafar, i saltava per passar a l'altra banda, tocar terra i tornar a pujar a sobre el cavall. N'hi havia algun que no se'n sortia, i sabia greu pels soldats. L'exercici dels militars d'artilleria era més de força, ells portaven les seves mules carregades amb canons a peces, i a la veu del comandament havien de muntar-los amb el mínim temps possible, i repetir i repetir l'acció, tots nosaltres mirant com suaven la cansalada, sense pensar que un dia no gaire llunyà, ens tocaria a nosaltres.

Malgrat les contrarietats del nou ambient de la capital, jo en particular m'ho passava d'allò més bé amb el senyor Grau i la seva furgoneta, era una oportunitat de conèixer Barcelona. Fou una llàstima que no tinguéssim recursos per aguantar fins la progressió del barri. Nosaltres haguérem que marxar en no tenir fons suficients per poder subsistir, la nostra economia havia tocat fons i no n'hi havia prou amb les ganes i el treball.

No estiguérem gaire temps en aquell barri, però ens feia recança de marxar, deixàvem records que ja sempre serien això, records, cada dia més llunyans. Moltes vivències del dia a dia, com ara la d'un dia que anàrem a visitar una pedrera que hi havia a dalt de la muntanya, ens gronxàvem amb les vagonetes que els treballadors feien servir per portar la càrrega fins els camions o els carros, un operari fent creure que ens volia empaitar, al baixar em féu una mica de mal. També recordo els cotxes que ens fabricàvem amb quatre coixinets de cotxe o camió, aquests patinets eren com a cars sense

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

motor, i costa avall agafàvem una gran velocitat. Fèiem anar de bòlit a la Guàrdia Urbana, quan ens veien, nosaltres a córrer per no deixar-nos atrapar. També en fèiem de dues rodes, en aquest cas eren com una moto i en terreny pla. Amb aquests artefactes ens divertíem d'allò més, eren les joguines dels nens pobres de la capital, els pobres de poble ho tenien més malament per trobar coixinets. Nosaltres ens ho passàvem bé, hi posàvem molta imaginació, i per les baixades ens sentíem com els corredors de l'època. En viure a Gràcia passà un fet que voldria ressenyar, encara que no tenia res a veure amb nosaltres, però sí que tingué gran repercussió a la societat. Els nens que vivien a l'altra banda del descampat i que també jugaven amb nosaltres, un dia trobaren un embolcall fet de paper de diari i li donaren una puntada de peu, en desfer-se, van veure que dins hi havia un nadó, crec que ja era mort, aviat correngué la veu i acudiren persones grans per donar-ne part a les autoritats, perquè fessin les diligències pertinents. Naturalment, en aquell temps, la culpabilitat ja estava decidida d'antuvi, com no podia ser d'altre manera. En canvi les lleis han estat mal fetes referent a les dones i les responsabilitats mal repartides. Llavors jo trobava estrany que passessin aquelles coses, no trobava res convincent, natural, una raó. La moral religiosa havia tingut un paper important en la societat, i encara que el govern de la II República es declarà agnòstic o ateu, el poble no podia assimilar d'avui per demà aquesta renovació i necessità temps per adaptar-se. A més, si es tracta de tradicions i creences religioses, amb el pecat original, la dona n'ha sortit mal parada. Tenien molts deures i pocs drets. De portes en fora la llei no les protegia gens.

La moral de l'època feia que si una dona mantenia relacions sexuals i quedava embarassada i l'altra part la deixava, tota la responsabilitat era de la dona. La maleïda moral d'aquell temps feia que gairebé tota la societat li girés l'esquena ¿quina decisió podia prendre?, prengué la que prengué no podia ser bona. Sempre quedava l'ajuda de la gent bona i que no creia amb aquesta falsa moralitat.

Necessitàvem un miracle i no es produí. Haguérem de marxar del barri de Gràcia, deixar-ho tot, passar pàgina i començar de nou a la barriada de Sants, una zona més popular i bonica, a més el nostre habitatge estava molt ben situat. Era una porteria al carrer Tenor Massini, número 1, cantonada a la carretera de Sants. Teníem tot el transport públic al nostre abast, el tramvia passava a tocar de casa, el metro i el tren a poca distància, sense oblidar les botigues i el mercat a pocs metres de casa. Aquí teníem l'avantatge que la casa era de franc, potser encara cobraven algun petit salari. L'habitatge era tan petit que havíem de fer miracles per encabir-nos tots, hi havia dues habitacions al terrat, una comuna i el rentador,

que servia també per rentar-nos. El menjar el fèiem al quiosc de la porteria. Era tan petit, que per cuinar solament disposàvem d'un raconet, on només hi cabia el que cuinava i rentava els plats. Per menjar fèiem servir la tauleta en la què el pare passava els comptes quan vivíem al poble. Sota la volta de l'escala, hi havia una comuna que per entrar-hi s'havia de fer d'esquena. El lloc no podia estar més aprofitat, també teníem un petit armari raconer. L'habitacle era petit, però el terrat era gran, a l'estiu més d'una ocasió ens hi quedàvem a dormir, i podíem contemplar les estrelles. Tan de lloc que teníem al poble! És natural que els primers coneguts fossin els veïns de l'escala. A la planta baixa hi havia una sastreria, regentada per Miquel Edo i senyora, acabats de casar i que estrenaven negoci. Ell tenia la família al tercer pis, els seus pares i els altres germans solters. L'Emília, la Montserrat, el Pere, la Carmeta i el Cesari, que era el més jove i amb el que fórem amics. Al segon pis hi vivien els Prenafeta, que crec que eren d'un poble de l'Urgell, amb els quals no hi tenia tant contacte per les diferències d'edat. Al primer pis hi havia l'Angeleta, la perruquera, i el seu marit, en Martí. Allà fou on començà a treballar la nostra germana Pepita, per aprendre l'ofici de perruquera.

A la barriada, no pas gaire lluny de nosaltres, hi vivien uns familiars, la Bepa de ca l'Enrogallat, cosina germana del pare i casada amb Joan Vilalta, nascut a Castellar de n'Hug, un poble de les fonts del Llobregat. Tenien tres fills, Ferran, Maria i Núria. Les circumstàncies de la vida ens oferí l'oportunitat de renovar el parentiu, i de conèixer persones noves i fer-hi amistat.

El veïnat, en aquell temps, tenia l'esperit dels pobles, de fet de més lluny o de més a prop, tots érem immigrants, i rurals, pensàvem que el sol fet de viure a la ciutat, ja teníem molta part dels problemes resolts. Hi havia una actitud solidària i de veïnatge.

Davant de casa, hi vivia la senyora Rita, era una fervent catòlica amb molta fe i veneració per la seva patrona. Tenia una imatge bastant gran dins una fornícula en una habitació de la casa, i ens feia entrar a resar a la santa, i ella es posava al darrera de la capella i ens tirava caramels, com si els llancés la santa Rita. Era una senyora vídua que tenia dos fills, el gran era introvertit i d'un temperament estrany, no recordo ni com es deia. El benjamí es deia Carles i era més sociable, tots dos eren més grans que jo. A sobre de la senyora Rita, hi vivia la família d'un guàrdia civil, que tenia una noia que es deia Júlia, i era amiga de la nostra germana Pepita. Una vegada vàrem anar a banyar-nos a la platja de Can Tunis i un retratista d'aquells que es guanyaven la vida fent fotografies amb una caixa de fusta, ens féu una fotografia, que encara conservo. Val a dir que fórem ben rebuts pels veïns.

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Primera Comunió, juntament amb la seva germana Pepita (1936)

A casa, el pare era el que guanyava les garrofes, tenia el lloc de treball a prop del domicili, jo vaig tenir l'oportunitat d'anar a un col·legi privat. Crec que vaig poder entrar-hi, gràcies a l'àvia, que era minyona d'uns senyors que tenien responsabilitats en la direcció, vaig tenir sort, llàstima que no durà gaire. La Pepita i la Rosita, crec que també anaren a una escola amb el mateix sistema que el meu. La Pepita i jo férem la primera comunió en aquell

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

barri el mateix dia, jo tenia dotze anys, i ella dos menys, si ens descuidem una mica més, l'hauríem d'haver fet tres o quatre anys més tard, als tres mesos esclatà la guerra. Per aquells temps vaig començar a anar amb bicicleta, gràcies al bon amic Cesari que en tenia una i me la deixava.

La vida seguia i sempre passaven coses, com a la família Molina, que regentaven una botiga de fruita i verdura, que s'intoxicaren amb el gas. No sé si per una fuita o per deixar-se l'aixeta oberta, el cas és que al matí els veïns estaven estranyats en no veure oberta la botiga, i sentiren la fortor del gas. Obriren les portes i els portaren a l'hospital, crec que salvaren la vida, són coses que es poden evitar o no. El temps passava, nosaltres ens adaptàvem a la ciutat. Teníem salut, el pare tenia feina de manobre, nosaltres a escola, i no ens faltava el menjar. Tot aquest benestar tenia els dies comptats. Encara conservo una fotografia del pare, juntament amb els companys de feina de la casa que feien al carrer de Lleida número 15, feta el dia 29 de maig de 1936. Probablement seria el dia que la cobriren, era tradició fer la foto sinó hi havia pres mal ningú.

Ens anàvem acostant a la gran catàstrofe, la guerra, fer una reflexió fora llarg, però es evident que els poders que es consideraven més perjudicats per la República, el capital, el militar i el clerical no es conformaven a perdre. I el que el poble guanyava amb la força de la raó, ho volgueren recuperar amb la força de les armes, de moment tres anys i mig de guerra i tot el que vingué al darrera.

El primer dia perdé la vida un cosí germà de la nostra germana Paquita, cosí segon nostre. Era el fill d'una germana de la primera dona del pare i cosina germana de la nostra mare.

La guerra, ens canviaria la vida. A nosaltres ens agafà en un moment que ens recuperàvem econòmicament, la primera cosa que perdérem fou l'escolarització, en ser de caràcter religiós. Era l'estiu i el pare tenia vacances i com que ens feien falta els diners, anà a treballar a Guimerà a la collita dels cereals, per tant, l'esclat de la guerra ens agafà separats i fins que no es calmà la violència dels primers dies, no en tinguérem notícia. Nosaltres com que teníem el dormitori a dalt el terrat, corriem el perill de ser tirotejats i els Edo, ens acolliren a casa seva. Podíem dormir en una habitació, tots en un matalàs a terra, foren uns dies d'estar en terreny de ningú. A la plaça Espanya, hi havia soldats d'artilleria amb oficials, probablement no sabien el què havien de fer, dispararen una canonada a un grup de persones a la carretera de Sants, no sé quants en moriren, les seves restes s'encastaren a les parets de les cases del voltant, allò fou el preludi dels bombardeigs de l'aviació alemanya.

Les primeres notícies del pare les tinguérem mútuament, gràcies als milicians que anaven pels pobles a fer barbaritats. A Guimerà feren tot el possible

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

per salvar les vides humanes. Quan el pare es reuní amb nosaltres s'incorporà a la feina, però les coses ja no eren igual, estàvem en guerra i ho paralizzava tot. Amb els aliments també hi havia problemes, fins que el govern es normalitzà i implantà les «cartilles» de racionament, almenys en les coses més bàsiques, fins aleshores, era el caos. Jo em vaig passar tota una nit per poder aconseguir un quilo de pa, i la mare segurament estava fent cua en un altre lloc. El racionament no ho cobria tot, tothom s'havia d'espavilar pel seu compte. Amb la guerra, el treball del pare no tenia cap perspectiva de futur, aviat passà a no cobrar i, és clar, no tenia cap sentit construir cases en un temps en què es destruïen. Tots els esforços eren per proveir l'exèrcit. Però tinguérem sort, el pare un dia es trobà per casualitat a un senyor que era fill de Guimerà, i parlaren de la situació personal que es trobava cadascú. Aquest senyor era baster i li explicà que treballava en una col·lectivitat de pagesos, pel manteniment dels guarniments dels cavalls. Era a l'altra banda de Barcelona, pertanyia a la Conca del Besòs, en explicar-li que no cobrava res i que les totxanes no eren bones per menjar, li proposà la possibilitat de treballar allà amb ell, de pagès. Quedaren que en parlaria amb la direcció, i pel dia de presentar-se als directius. El dia esperat arribà, el pare es posà la millor roba que tenia, que no devia ser gaire cosa. Quan el directiu que li feia l'entrevista el va veure tan ben arreglat, tingué dubtes si donar-li la feina o no. Contrastà la seva opinió amb l'avalador del pare que li contestà «agafeu-lo, que jo el conec i sé que farà la feina com el millor». I així fou com el pare tornà a fer de pagès, aquesta vegada a Barcelona, gairebé sempre llaurava i solcava, crec que rarament en feia d'altra. Malgrat que havia de travessar tot Barcelona, uns divuit quilòmetres entre anar i tornar, en no tenir cap seguretat amb el transport públic a causa dels bombardejos i els talls de llum, anava caminant a la feina, però arribava cansat, a vegades, el sol fet de viure ja cansa. De moment era el que hi havia, i gràcies a això vàrem poder continuar vivint. Cada dia disposava d'un cistell de productes del temps, que ens venia molt bé, era gairebé tan important com el sou. Com ja he dit, jo estava sense escola, i tampoc podia treballar, només ajudar, que era ben poc. Jugar amb els amics, el Cesari, passejar, tot menys gastar diners, i algun dia anar al cinema. El primer bombardeig sobre Barcelona, el feren des del mar i les bombes caigueren molt a prop de la casa de la nostra germana gran, Francesca, ella estava embarassada i perdé el fill que esperava, encara que no sé si fou per això o no.

No ho recordo massa bé, però crec que cap al final de l'últim trimestre, els pares decidiren que la Rosita i jo anéssim a Guimerà. Més que res per

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

qüestions del racionament, al poble tindríem més bona alimentació. Així que contactàrem amb l'amo d'un camió del poble, que feia viatges com els que havia fet el pare, i un dia ens passà a recollir. D'aquesta manera fèiem el viatge de porta a porta i segurament no ens cobrà res. Pujàrem a la caixa del camió i ens acomodàrem entre la càrrega, aclofats allí per resguardar-nos del vent, i cap al poble que hi falta gent. No cal dir que més aviat tristos, però sabíem on anàvem, i en part ens agradava. Era com avui, quan els fills van de colònies, només resultava trista la separació dels pares, i el problema de la guerra. Arribàrem a Guimerà i ja ens esperaven. La Rosita anà a casa de la tia Teresa, l'oncle Tonet i les cosines Teresa i Coloma (la tia era germana de la mare). Jo vaig anar a casa de l'oncle Josep, la tia Maria i el cosí Sebastià (ell era germà del pare).

A part de la separació, fou com anar de l'infern al cel, era tan diferent tot plegat. El menjar, es pot dir que teníem de tot, i crec que era així. Només el sol fet de no haver de mirar si s'acabava el pa, o altres coses, ja sentíem seguretat i tranquil·litat. La guerra s'ho emportà tot d'una revolada, això ens marcà i ens féu descobrir el veritable valor de les coses més senzilles.

Els oncles eren cabalers i pobres, però uns ho tenien més bé que els altres. Els de la part de la mare, la tia Rosa, eren els que no estaven tan bé. Ignoro si tenien terra pròpia, però sí que en portaven i també anaven al jornal. Vivien en una caseta a Guimerà que encara no tenia llum elèctrica, però menjaven i tenien bon cor per compartir.

Els oncles de la part del pare estaven més ben allotjats, vivien de masovers en una casa solejada, on també hi vivia la mestressa, sort que vivia a la seva estança, ja que a mi no em podia veure. La casa era situada tocant les noves escoles del poble, i rodejada de terra d'horta, més que suficient per subsistir tota la família. També criaven bestiar, un bon corral, gran, un tros cobert i l'altre descobert. Es pot dir que era la típica masia catalana. Era la casa pairal de cal *Domènec*, curiosament, l'oncle en aquell temps ja era el futur amo sense saber-ho. Crec que valdria la pena de fer una mica d'història d'aquest cas, ja que no són gaire habituals. Recordo que l'oncle s'instal·là de masover a cal *Domènec* quan es casà, ell solament tenia casa mentre va viure amb els seus pares. D'aquesta manera disposaven de casa i terra per conrear. Els amos eren el senyor Paulí i la senyora Mercè, i no tenien fills. Els meus oncles tenien un fill, en Sebastià, que tenia tres o quatre anys més que jo. Eren unes persones humils i senzilles, amb els amos no tenien cap problema, si bé la mestressa era una mica retorçada, i per això hi tenien alguna fricció.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Jo a l'amo ja no el vaig arribar a conèixer, li agafà un atac de feridura i quedà físicament limitat, però no del tot. El coneixement el tenia prou lúcid, l'oncle era qui s'encarregava de tot, i sempre d'una manera desinteressada. El cas és que un cop mort l'amo, la mestressa vídua, es tornà encara més reconsagrada que mai. En aquesta època és quan la vaig conèixer, poc a poc alliberaria el seu mal humor. A tots ens acarona i jo em sentia solidari, i sobretot estimat, això em feia estar feliç. Farem un salt en el temps per acabar d'explicar la història dels oncles. No recordo si fou a les acaballes de la guerra o quan ja s'havia acabat, que la mestressa es posà malalta i malgrat ser tan antipàtica, els oncles la cuidaren tan bé com feren amb el seu marit, fins que morí. Tot quedava amb una gran incertesa, fins que no sortís l'hereu. Em poso al lloc dels oncles, que estarien preocupats pel canvi que podia experimentar la seva vida. La sorpresa la tingueren quan s'assabentaren que l'amo ja feia anys els deixà en testament la casa i les terres adjacents. La mestressa era usufructuària en vida. Quan vaig passar aquella temporada amb els oncles, vaig veure la convivència amb la mestressa, veia que els oncles gairebé ja eren amos sense saber-ho. Crec que si ho haguessin sabut, s'haurien comportat amb la mateixa humilitat i bona voluntat de sempre.

Penso que tot el temps que vaig passar al poble fou beneficiós en tots els aspectes. Vaig renovar el contacte amb els amics d'infantesa, la naturalesa, la família i, sobretot, poder observar les activitats de l'agricultura, des de sembrar fins a segar. Crec que començarem l'estada pels vols de la tardor de 1936, temps de bolets i de sembrar. Anar a buscar bolets es feia els dies que havia plogut i la terra estava amerada, llavors no es podia tocar. Però el pagès sempre en té de feina. El terme del poble no tenia grans zones de bosc, una clapa per aquí i una altra per allà. Si volies trobar un bosc gran, s'havia de caminar potser més de dues hores carretera amunt, fins al molí de la Cadena, i deixar la carretera per agafar un camí que seguia la conca del riu Seniol. Per allà, al poble de Saladern (municipi de Conesa), crec que hi havia dues cases i molt de bosc. Si l'anyada era bona, es plegaven negrets i llenegues, però menys rovellons. Hi vaig anar dues vegades, una amb l'oncle Tonet i la tia Teresa, i l'altra amb el meu cosí Sebastià. Ens portàvem molt bé, com si fos el meu germà gran que no tenia, moltes feines les fèiem junts i això va servir que ens coneguéssim més profundament. Pels oncles, la malaltia del cosí, era un sofriment. A més, ell era fill únic, però tots tenien ànims per lluitar i esperança.

Vegem com era la sembra dels cereals: prèviament calia preparar la terra, llaurar amb la mula i quan era el temps sembrar, l'adob es repartia a mà,

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

amb el cabàs, en una ansa s'hi posava un tros de corda i es penjava a l'espatlla. La mà esquerra a l'altra ansa i amb la dreta s'escampava l'adob a voleo i darrera d'això, amb el mateix sistema s'escampava la llavor. Llavors enganxaves la mula a la reu i a llaurar tot el dia. Abans de plegar es posava la post d'aplanar perquè la terra quedés plana i esperar que el sembrat nasqués, que ho fes bé, i si és així la terra es cobreix de verd. Color de l'esperança, en aquest cas d'una bona collita que era el pa de la família. Quan arribava el mes de març es passava amb un cavadet a treure les males herbes, i en arribar el juny, la falç al puny, el volant, la dalla o la màquina de segar.

Aquell any fatídic de la guerra, fou una bona idea portar-nos al poble, encara que ens obligava a separar-nos. Això em donà l'oportunitat d'escriure, segurament, les primeres cartes de la meua vida, i poder tornar a compartir l'escola. També ajudava a l'oncle, encara que sols fos llaurar un petit solc. Després del sembrar, tocava collir les olives, ja començava a fer fred, recordo un dia gelat, tot ennuvolat i amb un cel molt llis. Vaig passar més temps a la cabana, fent foc, que collint olives, a més va caure una gran nevada. L'hivern de 1936-1937 fou rigorós, les temperatures a Guimerà baixaren a quinze graus sota zero.

En temps normal, la tia portava la llet als seus clients i al mateix temps comprava el que li feia falta, a causa de la climatologia adversa jo em vaig encarregar de fer-ho, volíem evitar que la tia rellesqués i es fes mal. Ja se sap que la gent gran perd l'equilibri més fàcilment i cada dia hi havia bons gruixos de gel. A conseqüència d'aquesta nevada i el fred que generava, els termòmetres baixaren moltíssim al front de Terol i la guerra quedà paralitzada, moriren molts soldats per congelació.

En una ocasió que portava la llet, vaig trobar-me que la lletera estava glaçada a l'anar a canviar-la d'un envàs a l'altre. Aquest mateix hivern, vaig tenir l'oportunitat de poder admirar un fenomen de la naturalesa. Fou una aurora boreal, crec que va ser fa entre 60 o 70 anys, a la claror del sol s'hi barrejaven els colors de l'arc de Sant Martí². Després de la nevada, les oliveres quedaren malmeses, rames trencades, i la baixa temperatura va afectar als arbres. Però el temps tot ho cura i en el cas de la naturalesa, el que et treu per un cantó, t'ho dona per l'altre. Quan feia fred, tothom es recloïa, la vida social del carrer es traspassava als locals, el cafè, el cinema i les cases. De cinemes a Guimerà n'hi havia dos, a *cal Ganader* i *cal Perot*, que al mateix temps feien de cafè i també de sala de ball. De bars n'hi havia tres o quatre més, així que els pocs diners que un es podia gastar, tenien molts competidors, i no els tocava més remei que tenir altres oficis per poder sobreviure. Un dels cafès més versàtils, era a *cal Ganader*, tenien un gran casalot a peu

de carretera, on també tenien fonda. A la part de dalt del local, hi havia una sala cafè i al fons una sala d'espectacles (cinema, ball i teatre) i a part de tot això, feien de basters. Si no recordo malament, tenien cinc fills, els quals aprengueren a tocar diversos instruments per fer el ball, hi acostumaven a anar-hi els membres de la classe benestant. A *cal Perot*, tenien una sala de ball que també s'hi projectava cinema i cafè, i alhora treballaven de basters. La clientela, segons la idea que jo en tinc, era d'extracció més baixa econòmicament.

A *cal Perdigall*, feien de cafè, també de pastissers i venien espadenyes. Crec que tenien dos cafès, un a pla de carrer i l'altre damunt, que quedava a peu de plaça. Tenia la peculiaritat que fou el local de la Societat de Jornalers, o Sindicat de Treballadors, que de moment només tenia el sentit de defensar els seus drets, perquè els amos sempre eren els qui decidien el sou que cobraven els pagesos. *Cal Onxica* tenia les mateixes característiques, la seva entrada era per la plaça i pel carrer de baix. Per a mi, la seva singularitat seria, que era el cafè més antic del poble, ho dic per pura intuïció, era el que menys havia evolucionat. Servien el cafè amb unes cafeteres manuals, que en deien cafetera russa, i les copes eren d'un vidre gruixut. Al mig de la taula, deixaven una ampolla d'anís perquè cadascú es servís a consciència. Hi freqüentava la gent gran. En aquest cas, -que jo sabés- l'altre ofici que tenien era el de pagès. A vegades feien vaca, és a dir fer societat amb les pèrdues i els beneficis, al bar es repartien el que hi havia, i sinó quedava res, havien de demanar un préstec i tornar a començar.

La quitxalla quan feia mal temps, ens recollíem al cafè, a *cal Ganader*, com que era gran, sempre hi teníem lloc i passàvem desapercebuts, com que no fèiem despesa, no havíem de molestar, l'amo tenia mal geni i repartia uns cops de tovalló que semblaven fuetades. Un dels jocs adequats eren els patacons, en aquell moment, hi posàvem molta passió, segurament més que la gent gran que jugava amb diners. Havíem de portar-nos bé, el temps passava, la climatologia es suavitzà, i la guerra, que en principi es creia que duraria poc temps, desgraciadament s'allargà.

El temps que vaig estar a Guimerà, anava al col·legi, seria després de les vacances d'hivern. Ens ho passàvem bé, teníem unes escoles amb un bon camp d'esbarjo, hi jugàvem uns partits de futbol, alguna vegada la pilota la portàvem a les poques superfícies pavimentades que hi havia al poble, com per exemple davant la casa del meu amic Felip de *ca la Lliga*, hi havia una vorera on instal·laven la paradeta per vendre. Hi havia dos cavallets arrambats a la paret i m'hi vaig asseure, els cavallets es tombaren i en caure al terra i recolzar la mà, em vaig desllorigar el canell i els genolls tots pelats. Em feia molt de mal i s'inflamà, la persona que m'ho curà,

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

era un home gran del poble que de jove havia fet de pastor, i tenia coneixements d'aquesta mena d'accidents. Li deien de cal *Manco*, la cura fou una mica dolorosa però no tant com em pensava. La veritat és que em va curar molt bé, m'agafà el canell, ho fregà amb oli i em posà els ossos a lloc. Després agafà sal i em féu un embenat, i em recomanà no deixar assecar la bena. Es veu que aquella sal humida anava bé per la cura, i havia de portar el braç penjat al pit, a més, vaig tornar a caure i com que sols tenia un braç en condicions, em vaig fer mal, però aviat tot tornà a la normalitat.

L'oncle Josep i la tia Maria, es proveïen amb tot el que produïen i el que els hi sobrava ho venien. Com per exemple el vi, encara recordo quan el fèiem a casa, picar, trepitjar o xafar el raïm, per fer-lo suc i tirar-lo al cup, per a la fermentació. La casa quedava plena del gas que produïa la fermentació i havíem de deixar les portes i finestres obertes. Era un gas nociu i que en el sector de l'agricultura havia causat moltes morts. En l'argot de la gent de camp, en dèiem bravada, que era diòxid de carboni. A la boca del cup, en el lloc de la tapa hi havia una reixa de ferro, d'aquesta manera la brisa passava igualment i no hi havia el perill de caure. Naturalment, el primer que s'havia de fer era netejar bé el cup i la cubella. S'havia de posar un feixet de coscoll a l'indret on hi havia el forat que comunicava amb la cubella i al mateix temps servia per filtre i així no deixava passar el vi cap a la cubella. Era un detall que no es podia descuidar.

El dia que férem el traspàs del cup al celler, l'oncle deixà el que necessitava pel seu consum i la resta li comprà un comerciant. Aprofitaren la bomba del comerciant i posaren el vi a la bóta i després als bots del comerciant. Eren uns envasos fets de pell de corder o cabra. A primer cop d'ull, procuraven no mutilar les pells i les giraven per l'altre cantó. El coll era el punt d'entrada i a l'estar buides els posaven aire perquè no s'enganxessin, en estar protegida amb pega grega per dins.

També vaig poder ajudar a fer una carbonera pel consum de carbó vegetal de casa. La carbonera la férem a la Coma Estreta, una finca que era dels amos i que portava ell. Hi havia una cabana amb una cisterna, que servia per beure i per ruixar el carbó. El meu cosí i jo ajudàvem a portar la llenya que ja era allà, quan la teníem preparada la cobrien primer de rama, perquè la terra no es barrejés amb la llenya. Una vegada coberta, s'hi posava foc al mig, prèviament preparada. Des del moment que començava a cremar ja no es podia deixar, ni de dia ni de nit, si sortia la flama fora, s'havia de posar terra per tapar el forat, la carbonera havia de cremar per dins, i solament havia de sortir el fum. També era necessari fer algun forat, perquè la carbonera no s'ofegés. Quan el carbó estava fet, es triava, i si encara

n'hi havia algun tros encès, es ruixava amb aigua. Quan el perill de foc estava eliminat, ja es podia portar cap a casa.

Dins l'agricultura, aquestes tasques es realitzaven quan les feines del camp afluixaven.

També cal esmentar la matança del porc al novembre, per Sant Martí, quan la temperatura era més adequada per la conservació de la carn. Una feina no gaire cansada i que es vivia festivament. Al poble hi havia dos homes que es dedicaven a matar porcs pel consum particular. Anaven d'una casa a l'altra per fer la matança, i qui no tenia lloc dins la casa, ho feien al carrer, com la majoria. Els oncles llogaven el matador més veterà era de *cal Barri* i formava equip amb la seva mare, que s'encarregava de fer el mandongo. Ella anava amb la seva màquina de picar carn i adobava el producte a gust del consumidor, encara que també recorria als consells de la elaboradora. Si eres el primer ja portaven la banca el dia abans així, a punta de dia ja podien començar la matança. Llavors venia el moment més desagradable, però que es feia amb naturalitat, sense alegria, però tampoc amb cap remordiment, s'havia de fer i ja està. El matador preparava el ganivet de punxar, entre tots pujaven el porc a la banca i l'agafaven ben fort. Hi havia alguna dona amb algun recipient per recollir la sang i l'anava remonent perquè no es coagulés. A dins de casa hi barrejaven un quilo de pa tallat a llesquetes primes perquè s'estovessin. Havia passat el moment més traumàtic. Els homes posaven el porc sobre unes graelles on sota hi havia foc, servia per socarrimar tot el pèl i un cop fet això es tornava a posar sobre la banca. Després, amb aigua calenta i pedra tosca, es treia tot el socarrimat, i al darrera es repassava amb les fulles d'afaitar perquè quedés ben net i polit. Es netejava la banca i començaven a tallar, les potes dels garrons, la part de dalt del cap, després es feia un tall longitudinal seguint l'espina i es treien els llimillos. Amb la destrat es tallaven els ossos de les costelles, per a separar-les de l'espina. Procuraven no rebentar cap budell, en treure'ls els posaven en una galleda i els netejaven bé, després serviren per embotir la carn per a fer les botifarres. Quan ja estava tot enllestit, es feia un bon esmorzar amb un tast de les parts més saboroses del porc. En aquell temps era un animal molt preuat per la seva versatilitat de gust i maneres de conservar. Als pobles de terra endins, mancava el peix fresc, just abans de la guerra ja es començà a portar alguna caixa amb els camions, però poca cosa. Tornem a la matança, després preparaven la caldera amb aigua neta, i tot el que s'havia de posar a les botifarres blanques i negres, es feia bullir a la caldera i després es picava. Per fer la botifarra negra, després de picar-la es barrejava amb la sang, juntament amb la sal i el pebre, i si es volia també s'hi posava ceba o arròs. Amb la blanca es

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

feia el mateix, excepte barrejar la sang, i amb el budell que havien reservat, feien la botifarra blanca i negra. Es tornava a bullir i deixar-ho al punt de cocció adequat. La llonganissa o botifarra crua, com el nom ja ho diu, no cal coure-la, i de la mateixa pasta es podia fer la secallona i el fuet. Es triava la carn més magra i s'hi carregava amb una mica més de pebre. Naturalment, hi ha diferents tècniques i maneres de treballar aquest producte. A la pagesia no es podia parar mai, la naturalesa tampoc ho fa. A la naturalesa l'hem agredit tantes vegades, que en aquells anys va aparèixer l'escarabat de la patatera. Es varen fer tota classe de comentaris i elucubracions, un d'ells, fou que havia sortit d'uns laboratoris alemanys. Als pagesos, la feina s'encavalcava una amb l'altra, a l'hivern els dies eren curts i si plovia s'havia d'estar sota cobert. Llavors, quan ja no s'enganxava la terra al calçat, es podien esporgar els ametllers o podar els ceps. L'oncle i el cosí anaven al tros a fer aquestes feines, no eren massa cansades, però el dia es va allargant i la dita popular ho mostra: «petit feix a llarg camí creix». Jo anava al col·legi, que també fatigava, però un quart al pati de jugar a futbol, ens sostenia el cansament acumulat.

A pagès, el temps marcava la pauta, a l'hivern els dies són més curts i les terres s'havien de preparar per a la collita següent, a més, a l'horta s'havia de plantar de nou. Jo ja participava en alguna d'aquestes feines, igual eren els dies de festa, però l'oncle tenia el costum de sembrar unes quantes trumfes i alls en una finca de secà, en la qual s'hi passava unes dues setmanes batent el gra que s'hi feia. Conreant aquesta mica d'hort, no ens calia portar-ho de casa els dies que fèiem la nostra cassoleta. Recordo que l'ajudava a posar els talls de patata dins el clot i una mica d'adob. Quant les sembrava a l'horta, ho feia diferent, ja que s'havien de regar. L'oncle era molt bon hortolà, de jove i per necessitat, treballà de mosso per un propietari de regadiu. Quan es sembraven les patates, era quan l'hort es començava a omplir, es sembraven a finals de març o inicis d'abril, i anaven seguint totes les plantes d'estiu i tardor. En aquesta època és quan l'hort estava més ple, encara que a l'hivern també s'hi plantava alguna cosa, les escaroles, els espinacs, unes cols anomenades broto, que eren molt gustoses, sobretot quan havien passat per alguna gelada. Per l'economia familiar era bàsic disposar d'un bon hort i corral, tocant a les portes de casa. Així podies collir el necessari, encara que la taula fos parada i ser autosuficient, i fer algun diner, els oncles així ho feien, fins i tot tenien un tros d'alfals, que cada segada l'assecaven i la desaven a la pallissa per a l'hivern, d'aquesta manera tenien farratge suficient, tant per les cabres com per als conills, ja que eren molt versàtils pel menjar. De les cabres, quan sortien a pasturar, veia que menjaven les punxes de les argelagues, les punxes que són tant

punxents. Els animals són selectius, ja saben que les verinoses no les poden menjar, però algunes van darrera del roldó, i els pastors han d'anar amb molta cura per evitar que en mengin. Els provocaria una mena de borratxera que les immobilitzava i també treien espuma per la boca, que fa l'efecte que s'havien de morir. L'heura també és tòxica, però controlada és bona. La tia en recollia per donar-ne al corral i totes les bèsties estaven ben cuidades. Al corral podem dir que el treball més important el feia la tia, i en canvi a l'hort era al revés. La veritat és que feien un bon equip i també un bon matrimoni.

És una llàstima que les persones que es conformen amb tan poca cosa per ser feliços ni això puguin gaudir, en aquest cas per la precària salut del meu cosí. I no cal buscar el consol de les divinitats, «és una putada de la naturalesa», que es fa difícil d'encaixar.

Aquelles trumfes que sembrarem ja havien crescut, començaven a treure alguna flor, i això volia dir que sota terra ja començava haver-hi patates. Cada dia anaven creixent fins que la mata es tornava groga i s'assecava, això era el senyal que havien aconseguit el màxim creixement. Però en aquests anys aparegué una plaga en forma d'escarabat groc amb franges negres, que ponía els seus ous a la part de sota de la fulla. Quan havia acabat el període d'incubació, es menjaven les fulles i solament deixaven el tronxo, el meu cosí i jo passàvem amb un pot cadascú, recollíem els grossos i xafàvem amb els dits els ous, els grossos els xafàvem amb els peus, en algun lloc on la terra fos més forta, de llavors ençà cada vegada teníem més problemes amb les plagues del camp. Per una banda, podíem tenir patates i préssecs sense cucs i sense tractar amb pesticides, i per l'altra no ens podíem treure els polls i les puces del damunt, a causa dels quals ens fèiem un tip de gratar-nos. Segurament que no s'hi podia fer res a nivell particular, la cura que tenien a casa pels polls, era que a la nit abans d'anar a dormir, la mare em remullava el cap amb esperit de vi i el tapava perquè els polls s'ofeguessin. Jo sempre anava amb el cap pelat, i si en tenia una mica, no durava gaire. Alguns portaven el coll tot assenyalat de picades de puces, això era gent poc curosa, els remeis tradicionals eren la cendra per passar la bugada, el vinagre, la sal i l'oli, en aquell temps van sortir uns cartutxos que portaven una cinta caragolada a l'interior impregnada amb un producte enganxós. Aquestes cintes es penjaven al cabiró i les mosques s'hi quedaven enganxades, una darrera l'altra, fins que ja no hi havia prou espai per més. Ja podeu imaginar quina decoració més bonica que teníem. També hi havia un polvoritzador amb una petita bomba manual, que s'anomenava *Flit*, però feia una olor que tombava. En l'agricultura no

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

solament matava a l'insecte, sinó que també impregnava la planta, i qui diu que no ens matava una mica a nosaltres?

Em quedava poc temps per estar al poble, durant la Guerra Civil, jo no sabia que seria la darrera estada de poble que faria a Guimerà. Continuava anant al col·legi, on es feia una bona feina, però als catorze o quinze anys havia de plegar, el temps passava ràpid, i en el meu cas encara més, en tenir una escolarització accidentada i canviant. Ara, l'escola funcionava bé i la responsabilitat era mútua, cada vegada anaves entrant al món dels adults. Dels companys d'escola, teníem les amistats més afectives i selectives. El Jaume de ca l'*Enrogallat*, que érem cosins segons, el Felip de ca la *Lliga* que més tard va venir a treballar a Barcelona i ens continuàrem veient, tinc records de tots.

Amb tot el que he anat explicant, ja havíem entrat a l'adolescència, uns canvis fisiològics delicats, per a nois i per a noies. Per aquest motiu i com aquell que no passa res, el nostre comportament es transformà, en els jocs, els nois jugàvem al futbol d'una manera més ordenada i menys brusca, però al mateix temps buscant les noies, i elles jugaven a saltar corda. La veritat és que cada vegada es formava una separació fictícia, però més profunda. El govern de la República, afavorí que a l'escola, els nens i nenes anessin junts a classe, ja era una gran cosa, però la mentalitat i els costums d'un poble, necessitaven més temps que una simple legislació.

Aquell curs, probablement fos un dels darrers de la II República, i per a mi l'últim com a escolar. Ara em tocava aprendre la gran lliçó de la vida. Arribà el dia de tancar l'escola, i el temps de batre no podia esperar massa, les garbes a punt per portar-les a l'era per separar el gra de la palla, era una feina que com més aviat feta millor, ja diu la dita: «qui no bat al juliol, no bat quan vol». L'oncle cultivava finques que per arribar-hi havia de caminar una hora o més, per això al temps de batre, per no perdre aquest temps d'anar i venir, ens hi quedàvem tota la setmana. Dic quedàvem, ja que jo en tenir vacances, també hi formava part activa, si bé el pes més gros de la feina requeia sobre l'oncle.

Per fer servir l'era, s'havia de preparar uns dies abans. S'havien de treure les herbes que hi havien sortit, procurar no estovar més terra de la necessària, escampar palla de la que havia quedat al paller, que ja no era bona per als animals. També s'havia de remullar i passar-hi el rodet, perquè la terra quedés dura, i d'aquesta manera es pogués escombrar per treure el pallot. L'oncle ens avisà que començaríem un dilluns, era el dia de la setmana que no ens podíem treure la son del damunt, arribàvem al tros i començava a clarejar, ens havíem de llevar molt d'hora per estar preparats a punta de dia. I així fou, el dilluns a primera hora cap al tros, on ja hi havia

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

garbes per poder començar a batre. Segurament l'oncle ja tenia feina avançada, cada dilluns el mateix ritual i la resta de dies ens podíem llevar una mica més tard. Escampàvem les garbes per l'era, si eren de blat, estaven lligades amb el mateix blat i no calia recollir els lligams. Les que anaven amb lligams d'espart, s'havien de recollir per la batuda següent, feina que fèiem el cosí i jo. L'oncle esparpillava les garbes quan nosaltres les havíem deslligat. Després anàvem a esmorzar i el sol anava fent la seva via. Quan havíem acabat, l'oncle enganxava el rodet al ruc i a donar voltes per la batuda. El meu cosí i jo, agafàvem el rampill i dos sacs, i anàvem a recollir els culs de les garbes i els abocàvem a la batuda, si encara no estava prou bé per donar-li la primera volta, agafàvem les regnes de l'animal i d'aquesta manera l'oncle podia descansar una estona, sota l'ombra d'aquell pi tan majestuosos que teníem al costat i que tan de bé ens feia, tant pel cos com per l'ànima. Quan la batuda ja estava bé, començàvem a donar la primera volta, per tal que el que ja estava xafat caigués a sota i a la inversa. Quan teníem un tros voltejat hi posàvem l'animal amb la civadera, ja que també li tocava descansar i menjar. Nosaltres tres ens posàvem a donar un tomb a la batuda, aquest procés durava tot el matí, tornant-se per donar voltes per l'era, cada parada per donar girada, que en dèiem una tanda. Quan s'acostava l'hora de dinar, el meu cosí i jo anàvem a preparar-lo. Cada dia ens fèiem una cassoleta, el més normal era: trumfes, fideus, arròs, tomàquet, en fi, que miràvem de variar tot el que podíem, i com acompanyament, les conserves de la tupina. Porc, ous, bacallà sec, tot el que es podia manipular sense perill que és fes malbé. De trumfes, ja en teníem allà, com d'alls, tot el que podíem plantar-hi, ho teníem a mà. Quan el dinar estava llest i la batuda a punt de ventar, ens posàvem a l'ombra del pi, però primer arreglàvem el ruc dins la cabana, dinàvem i fèiem una bona migdiada. Quan el pi feia aquell soroll que el vent li produïa, tots cap a l'era a separar el gra de la palla. Si feia bon vent avançàvem, la feina aquesta es feia per seccions, que els dèiem colls. Primerament es treia la palla més grossa, el boll, i del gra se'n feien dos munts, un a un cantó i l'altre al seu davant, de manera que el gra quan caigués al mig, quedés tot en un munt. Llavors el gra ja predominava i s'havia de ventar amb una pala de fusta i gairebé ja quedava net, després es passava per l'erera i ja quedava a punt per ensacar, això ja era el més interessant. Només faltava treure la palla per demà poder fer el mateix procediment. Algun dia quan el gra ja era net, l'oncle agafava el ruc i li carregava un parell de sacs, anava fins a casa, el descarregava i agafava tot el que ens feia falta. El meu cosí i jo atansàvem la palla al paller. L'endemà, amb la humitat de la nit, el paller es treballava més bé;

quan es feia fosc entràvem a fer el sopar i l'oncle ja arribava amb les provisions.

A prop hi teníem una cabana de tros, per donar-nos aixopluc a nosaltres, el ruc i el *perrin*, el nostre gosset. El ruc tenia una menjadora feta de manera que hi podia menjar tant la palla com el gra, era un lloc bo per a descansar; nosaltres teníem un bon tou de palla, al costat, una biga per no escampar la palla i al damunt de la palla una borrasa, un llum de ganxo per tenir llum i la cisterna amb aigua neta, fresca i bona, ja que l'oncle se'n cuidava molt, en aquells indrets tenir aigua potable i fresca, no tenia preu. A la part de fora, a la paret, hi teníem un fogonet per coure el menjar, i mai vàrem tenir cap problema d'incendis, i això que teníem gairebé a tocar una clapa de bosc.

En aquell tros de terme, junts l'un de l'altre, hi havia dues eres més: La de cal *Pinta* i la de cal *Gariste*, tots ens hi quedàvem a dormir la setmana sencera, amb els de cal *Pinta* érem més afins, eren el matrimoni i dos fills, una noia i un noi. El noi és deia Miquel Farré i tenia uns dos anys menys que jo, de la noia no en recordo el nom. El seu pare era caçador, als capvespres agafava l'escopeta i anava a caçar a l'aguait, era una cacera d'estar en un lloc privilegiat esperant que els conills anessin a la recerca de menjar i li tirava un tret, la punteria hi feia molt, i si l'encertava, l'endemà ja tenia un bon acompanyament per la cassola, era temps de veda i per tant no podia caçar, però quan la caça era per la supervivència no hi havia llei que valgués, la dita ja ho diu: «la necessitat no té llei», a més, com que estàvem en guerra, els humans tenien feina a matar-se entre ells, en canvi les bèsties proliferaven molt, els conills i també els seus depredadors naturals, les guineus.

Els altres veïns, els de cal *Gariste* estaven més allunyats, però sabíem que estaven allí i era tenir companyia, encara que fos espiritualment, ja que allí semblava que fóssim els únics habitants del món, aquell tros de terme, estava més a prop d'un poble que es diu Mas de Bondia (Montornès de Segarra), que de Guimerà. Des d'allà sentíem les campanes, però no podíem veure el poble, una muntanyeta ens el tapava. Tot i estar tan a prop, mai hi havia estat, en aquells moments no teníem temps, els nostres pensaments eren que arribés aviat el dissabte per poder tenir una mica de vida social, fer-nos un bon rentat general, i poder gaudir de la companyia dels que no podíem veure durant la resta de setmana.

El que sí que fèiem els diumenges cap al tard, era passejar-nos per la carretera amb els amics, fèiem una bona gatzara, quan trobàvem un grup de noies de la nostra edat, els hi volíem dir moltes coses, però no ens en sortíem, i sovint eren bajanades, i llavors encara ens avergonyíem més. Jo per exemple era tímid i introvertit, com més bé ho volia fer, més malament

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

em sortia, se'm travaven les paraules, i quan disparava ja era massa tard. Vaig tenir una veritable lluita, però em desenvolupava més bé de tu a tu que en grup. A les noies penso que també els hi passava el mateix, però amb més avantatges, ja que eren els nois els que havien de començar. Potser tenir germanes m'havia ajudat a superar aquesta contrarietat.

En estar en guerra, els ànims de les dues parts estaven crispats, segurament en alguna casa ja es portava dol. Tota la nostra generació passàrem de cop i volta de ser nens a fadrins, en algun cas amb disset anys foren reclutats joves per anar al front i d'altres per tenir-hi el pare, hagueren d'ocupar el seu lloc de cap de casa.

Tornem a l'estiu del trenta-set. Alguns vespres passejàvem amb el Jaume de ca l'Enrogallat i algun altre amic, fent-nos els mandrosos d'anar cap a casa, fins que algú ens deia que ja era massa tard i l'endemà ens havíem de llevar aviat, l'endemà era el dia que passàvem més son, i esperàvem l'hora de dinar per fer la migdiada, gairebé ens adormíem amb el plat a la mà. Quan acabàrem de fer la finca de la Mensa, ens quedava una batuda a la partida del Planet, això ja era a la vora del poble. Però l'oncle i el cosí Sebastià, havien de viatjar a Barcelona al metge especialista pel meu cosí, el primer volia ajornar la batuda i jo li digué que no calia, que si comptava amb ajuda creia que ens en sortiríem, ho vaig dir d'una manera que fou com un repte personal, i ho va acceptar, així que va venir per ajudar el sogre d'una germana de la tia Maria, que els hi deien de cal *Gaspar*. Eren bona gent i aquest home ja tenia bastants anys, tots férem el que poguérem i ens en vam sortir bé, fins i tot la tia ens va ajudar, al final contents pel resultat i jo encara més, l'oncle m'havia donat la confiança de fer aquella feina. Estava content per ells, s'ho mereixien tot, malgrat la malaltia del cosí, tenien ganes de fer agradable i feliç la vida a tothom, sempre amb bona cara i bon humor. La malaltia del cosí era seriosa, malgrat el seu aspecte, ell semblava la persona més forta del món, els gens de la nostra família potser tinguessin aquesta inclinació, anteriorment ja s'havia mort un cosí nostre, fill de la tia de cal *Perdiu*, germana del pare, el Joanet, que jo ja no vaig conèixer. A més, les persones de classe baixa no ens podíem cuidar gaire, havíem de treballar molt i tampoc podíem pagar el metge o els medicaments. De jovenet vaig agafar otitis, era un dolor molt fort i només em donaven calmants, draps calents i de tant en tant una glopada de llet de la meva mare, total que la inflamació seguí el seu curs, fins que rebentà amb sang i pus. El mal guanya la partida, vaig perdre el timpà de l'orella esquerra.

L'oncle Tonet de la tia Teresa, portava terra d'un propietari, amb qui les parts les feien en garbes, segons el contracte també es podia fer en sacs,

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

quan segaven feien totes les garbes amb la mateixa quantitat. Aquest propietari quan anava a buscar les que li tocaven les sospesava totes i aquestes quedaven totes desfetes, la seva intenció era agafar les que pesessin més, l'oncle cansat d'aquesta situació va posar pedres en unes quantes garbes i el propietari, va caure a la ratera. Quan descarregà les garbes li caigué una pedra al peu, la qual cosa el tingué una setmana fent banys amb sal. Acabar el batre era motiu de satisfacció personal i familiar, era com una festa, però s'havia d'emprendre una altra feina, una cosa anava lligada a l'altra. Ara tocava preparar les terres per tornar-les a sembrar, no calia quedar-nos a dormir al tros, l'oncle matinava i quan es feia fosc tornava a casa, la gent de Guimerà teníem fama de treballadors i teníem el costum de deixar l'arreu al tros mentre hi havia terra per llaurar, quan es volia plegar, l'arreu la deixaven al cap del solc, tant si era forcat o parell. Més endavant es van col·locar unes rodes, i d'aquesta manera era més fàcil, només calia aixecar l'arreu i llaurar. Tots els productes de la terra que quedaven per recollir tenien la seva importància: el raïm, les figues, les ametlles, els préssecs de Figueres, entre altres; de raïm en feia més que suficient i encara en sobrava per fer vi per tot l'any. D'ametlles també, i li permeté comprar una petita finca a la partida de la Mensa, que la plantà d'ametllers i vinya, era a la vora de la que ja tenia, l'any es tancava amb les oliveres, tot es dedicava pel consum propi i encara podia vendre alguns productes. Els oncles es podien considerar afortunats, no havien de treballar a jornal, si anava a treballar per algú, era per fer un favor o per alguna necessitat. En aquella època, les famílies havien d'afrontar totes les adversitats per si mateixes, i aquesta ajuda era l'única que tenien, la dels convilatans. Era una ajuda material però també sentimental, la base era la de sempre, l'esforç humà. El poder comprar ens dóna la sensació de poder i independència, avui també les màquines han rellevat a les persones, en aquest aspecte. Comentarem un fet a Guimerà: era el dia 24 de febrer de 1944, quan a Catalunya hi caigué una gran nevada que ho deixà tot paralitzat, una persona va patir un atac d'apendicitis, era greu i l'havien d'operar a Tàrraga, prepararen un carro amb vela, el malat estirat sobre un matalàs i enganxaren tres o quatre animals, els acompanyava una colla d'homes ben equipats amb pales, menjar i begudes. No cal dir el sacrifici i l'esforç que feren tots, que amb diners no es pot pagar.

Arribà el dia de deixar el poble, vaig passar d'una casa amb un rebost ben proveït a una casa de cistell, que no sabíem si el podríem omplir. Aquesta era la diferència entre el poble i la ciutat, ja què en temps normal no et fa falta un rebost, les botigues eren plenes d'aliments i solament mancava

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

el que diu la dita «Barcelona és bona si la bossa sona». En temps de guerra el que sonaven eren les bombes que llençaven els avions italians. Pot semblar que em feia recança deixar el poble, no és gens estrany, i segurament era una mica de tot. La veritat és que sense saber-ho, aquella ocasió era l'última que seria habitant de Guimerà. Hi he estat altres vegades, hi he fet nit i tot, però vaig deixar de constar en el padró. De llavors fins ara, he estat en diversos llocs, en tots he estimat i he estat correspost. No m'ha costat adaptar-me, però l'origen sempre serà el poble de naixement. No recordo amb claretat com vaig tornar a Barcelona, ni si la meva germana Rosita es quedà de moment al poble. Malgrat que tingués recança de deixar-lo, també tenia alegria d'estar amb els pares, poder-los ajudar, tornar a contactar amb els amics i els cosins. El Ferran i la Maria, la Núria amb la qual teníem el mateix parentiu que amb els de ca l'*Enrogallat*. Entre ells eren cosins germans, la mare del Ferran i el pare de la Núria, eren germans i ells i jo érem cosins segons. De moment jo tornava a estar al barri de Sants, a fer vida de carrer i encara amb més motiu, el nostre habitatge era petit i gairebé no hi cabíem. La porteria servia per cuinar i de menjador. Una comuna a l'espai de sota l'escala, on havíem d'entrar d'esquena per poder-te acomodar. Dues habitacions al terrat, i a l'estiu podíem dormir al ras. No ens podíem queixar, ja que no érem llogaters, i no haver de pagar un lloguer ja era una bona ajuda. A Barcelona l'espai era car, la casa tenia tres pisos, els baixos que hi havia espai per botiga i la porteria.

Al poble era més gran la superfície que no fèiem servir, que no pas la que utilitzàvem a Sants. Costà d'acostumar-se, però ja se sap que la necessitat no té llei. Tot just arribar tenia temps per tombar i jugar. Però aviat vaig trobar feina en una fàbrica on feien material bèl·lic. El sol fet de treballar per la guerra, cada dia teníem un panet i els dissabtes ens donaven un lot de queviures, fins i tot carn en llauna. I en una ocasió comptàrem amb un sac de patates, que vaig haver de carregar a l'esquena més de mitja hora. Malgrat el cansament i que les patates se'm clavaven al cos, estava content de poder portar un bé tan preuat a casa. Nosaltres el tema de les provisions el teníem ben preparat. Des que el pare entrà a treballar a la Col·lectivitat dels pagesos, també tenia un lot de verdures diàries.

El que passava era que per anar a treballar havia que travessar tot Barcelona, de Sants fins a la vora del riu Besòs i els inconvenients amb el transport cada dia es multiplicaven més. A conseqüència de la guerra, els talls d'electricitat eren freqüents i els bombardejos no paraven ni de nit ni de dia. A vegades quan donaven el toc de fi de l'alarma, al cap de poc temps ja en tocava un altre.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Dins l'organització de la Col·lectivitat on treballava el pare, ell s'ocupava de les feines amb un cavall. Poques vegades havia de fer res sense l'animal. Anava als llocs on feia falta, sovint treballava en la construcció dels refugis antiaeris. No deixava la bèstia per res, suposo que es feien passar la por l'un a l'altre. La veritat és que feia paüra, només amb el so estrident de la sirena, que es posava dins el cervell. Ja veies els trimotors en formació de tres en tres, que tiraven la seva càrrega destructiva i llavors la DGA començava a disparar els canons antiaeris contra els avions. Quan els projectils arribaven a una altura explotaven, s'escampaven i queien en forma de pluja de metralla. Aquest era un gran perill per les persones que treballaven a cel obert com el pare, però segurament més perillós era arribar a la feina. Entre els talls d'electricitat i que els tramvies anaven molt plens, gairebé et jugaves la vida per pujar-hi. En una ocasió el pare va tenir un ensurt que quasi li podia costar la vida. Quan la plataforma del tramvia estava plena, la gent posava un peu als graons i s'agafaven al passamà. La qüestió era apropar-se a casa, però no era segur i sovint havia de viatjar així, en una ocasió tocà de cap amb un pal d'electricitat del tramvia, sort que la gorra el protegí una mica i un usuari amb la mà lliure el pogué agafar. Gràcies als reflexos d'aquesta persona va evitar una tragèdia. Sembla mentida que dins d'aquest ambient, trobis les forces per continuar endavant i tinguis moments agradables, que ni la guerra ni cap problema, et pot prendre. Segurament per l'accident que va tenir i per les dificultats per poder arribar a la feina, va demanar el trasllat a la zona de l'Hospitalet de Llobregat, al cantó on vivíem. D'aquesta manera el transport laboral depenia d'ell mateix i el perill de les bombes era únicament qüestió de sort. També estava condicionat pel que tenien al voltant, com per exemple el port, magatzems de queviures, les fàbriques que treballaven per a la indústria de guerra i els polvorins.

En el bàndol republicà també hi havien feixistes, els anomenaven «*la quinta columna*» i feien tot el possible per desestabilitzar quan tocaven l'alarma per la nit. Emparats per la foscor tiraven trets per espantar a la població, els hi deien «*pacos*», suposem pel diminutiu del nom de Francisco Franco. Un dia a la nit vàrem anar al cinema Durruti, però ens quedàrem a mitges, de sobte tocaren l'alarma de bombardeig i tot quedà a les fosques i la sensació de pànic es féu més gran. Estàvem al vestíbul del cinema, segurament amb el Cesari o el Ferran, i decidírem marxar cap a casa. Caminàrem refregant les parets de les cases per evitar qualsevol accident, aquell sistema de viure era com si estiguessis al front, alguns soldats moriren en estar de permís a la ciutat.

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Quan a les nits hi havia els de defensa, tenien encès uns focus per espigar el cel, per si tenien la sort de descobrir algun avió enemic. Llavors la tragèdia es convertia en un espectacle, com si fossin focs d'artifici, amb la diferència que allò era foc real. Vaig viure en primera persona massa bombardeigs, en el cinema impressionen, en la realitat fan pànic. Al final, i ben mirat, nosaltres no tinguérem mala sort, calculo que la bomba que em caigué més a prop fou una que esclatà en un descampat que hi havia al davant de l'entrada principal de la fàbrica. Era un dia que feia el torn de matí, pels vols de les quatre o quarts de cinc de la matinada, sonà l'alarma, era fosc com una gola de llop i seria l'hivern. En tot aquell paratge hi havia molta terra que encara es cultivava, com per exemple sota de l'estadi de Montjuïc. Aquells que vingueren a tirar les bombes, foren més matiners que jo, segurament venien de Mallorca. Prop de la fàbrica hi havia una petita casa de planta baixa que servia de taverna, en aquella hora encara era tancada i barrada, i l'única ànima que es bellugava per allà era la meva. Em vaig recollir com aquell que es resguarda de la pluja, tot arraconat com un cuc amenaçat. Mentre estava allí resguardat, caigué la bomba en un camp de davant de la fàbrica. La vaig sentir caure i pel xiulet final, em vaig dir a mi mateix: «aquesta ha caigut a prop». Tocaren el senyal de fi d'alarma i tot tornà a la normalitat. Per fi vaig poder arribar a la fàbrica entre la clariana de l'alba. Es podia veure el gran clot que deixà la bomba, la distància d'uns quants metres varen salvar la fàbrica i la meva feina. Probablement aquell mateix dia, per allà a l'hora d'esmorzar ens feren una altra «visita». Aquesta vegada uns quants sortiren al carrer, altres es refugiaren a l'entrada de la porta, mirant com els bombarders feien la seva feina. Es veia tot molt bé, al començament es veien les bombes i després agafaven tanta velocitat que solament s'observaven les ones expansives. Ràpidament ja se sentia el terrabastall de les explosions i la polseguera. Tot això no vol dir que fóssim valents, almenys pel que es refereix a mi, era tan perillós quedar-se a dins, com estar fora al carrer. En els primers bombardejos ens posàrem dins el forn, que si hagués caigut una bomba haguéssim quedat enterrats de runa. Tot plegat era una rifa, tots teníem el nostre número i ens podia tocar qualsevol dia.

Vaig tenir por, les coses desconegudes causen aquesta sensació. Però al mateix temps, tenim la capacitat de reacció i és important conservar-la.

Diuen que Barcelona fou la primera capital del món en sofrir aquest assetjament sobre població civil per part de l'aviació. No hi va haver cap mena de pietat, i sí una total manca de sentiments humans. També diuen que molts habitants és van salvar gràcies a la gran quantitat de refugis que s'hi construïren. Això de Barcelona fou un assaig del que passaria

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

a Londres durant la II Guerra Mundial. Es van provar les bombes autopropulsades per motors a reacció, deixant a banda les de motor d'hèlix. Aquestes bombes les batejaren com a V-1 i després el producte augmentà en potència i envergadura i fou la V-2. A Londres no van imitar a Barcelona en la construcció de refugis subterranis i això comportà la mort de moltes persones.

La guerra seguia amb extrema virulència i ja s'intuïa que el cantó republicà no guanyaria. La Batalla de l'Ebre fou la més sagnant i la més decisiva de tota la guerra. La balança es decantà a favor dels feixistes, els contraris no tingueren la força o capacitat suficient per reorganitzar les tropes i tornar a organitzar un front potent. El dia onze de gener de 1939, els feixistes entraren a Montblanc i el dia 26 de gener ocuparen Barcelona. A l'entrar a la capital catalana, ho feren molta prudència, els avions no paraven de volar a ras de teulada per mirar, segurament, si es mantenia algun reducte de resistència. L'única cosa que podien observar era que tots estàvem en terra de ningú, algunes persones enfeinades a saquejar els magatzems de queviures per poder fer bullir l'olla. El paper moneda de la República no tenia cap valor, excepte alguna sèrie. Nosaltres tinguérem un bitllet de vint-i-cinc pessetes, el guardàvem de quan el pare havia treballat a la zona del Besòs, l'amic que li proporcionà li digué: «aquest bitllet guarda'l, que quan entrin els feixistes també tindrà valor». Naturalment que el guardàrem, segurament amb sacrifici. Però efectivament fou l'únic capital per emprendre la nova singladura.

Vaig sentir a dir que un dels oficials ocupants en mirar des d'un punt elevat de la ciutat, va fer el següent comentari: «Déu del cel com els hi han permès fer tot això», sí era veritat, teníem un futur dur. Jo els vaig veure quan entraven per la carretera de Sants, amb formació com si fessin una desfílada. Allà vàrem començar a dissimular la nostra ràbia i frustració, havíem perdut tantes coses que ens havien costat molt de guanyar.

Després de la Batalla de l'Ebre, els soldats de l'exèrcit perdedor, van haver d'abandonar les armes, i la majoria dels que tenien algun càrrec s'hagueren d'exiliar a França. Quan arribà el final de la guerra, el 1939, la població estava cansada. Alguns amb el somriure per sota el nas, s'alegraven i tornaven a tenir al seu abast el que havien perdut a les urnes per votació del poble sobirà. S'imposà la força per sobre de la raó. Els que es consideraven vençuts, no podien dissimular la tristesa i l'amargura. La seva lluita per la justícia i la democràcia, s'havia vist ofegada i tacada de sang.

Per nosaltres la guerra començà quan per casualitats de la vida, estàvem separats. El pare estava a Guimerà treballant, va aprofitar els dies de vacances i guanyar uns diners més. La nostra germana gran ja estava casada. Al final la Pepita estava junt amb la Sisca i el seu home, l'Antoni feia

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

de cuiner al cos de carrabiners i estava operatiu en un poble a les afores de Barcelona. Tots hagueren de seguir la munió de gent en el moment de la retirada, fins al poble empordanès de la Jonquera, on es passava de la nit al dia, a una ciutat sense llei. Molta d'aquella gent tenia urgència per passar la frontera, però els tràmits no eren ràpids. No era el cas de les meves germanes i cunyat que demanaren acolliment en un casa d'allà. Era *cal Gaspar*, una família formada per quatre persones. El matrimoni, el senyor Gaspar Abel Barneda i la seva muller Francesca Espigoler Barneda, els quals tenien dos fills, la Maria i el Baldiri, que era aproximadament de l'edat de la meva germana Josepa. Com que tot el dia anaven a tot arreu junts, es veu que s'agradaren. En acabar la guerra cadascú cap a casa seva, però els pensaments i les cartes no paraven. S'escriviren durant onze anys, amb alguna trobada puntual, fins que el dia 25 de novembre de l'any 1950 es casaren. Uniren les seves vides per compartir les alegries, les penes i el treball. Tingueren la pitjor herència de la guerra, pobresa, misèria, malalties i desolació, però junts podien construir una nova vida. Els guanyadors varen anar per feina i recuperar el que havien perdut amb escreix. Alguns ho hagueren de pagar amb les seves vides.

No sé com ni de quina manera tornàrem a estar junts, el més normal era que esperessin uns quants dies més a casa del senyor Gaspar perquè les coses es tornessin a organitzar en la mesura del nou règim, per poder-se bellugar amb més seguretat –no haurien arribat a casa– als recents enamorats els hi havia d'afavorir. No es podia viatjar sense salconduït del nou règim, te'l demanaven a qualsevol lloc, suposo que a ells els hi haurien fet a l'Ajuntament avalats per la família Gaspar, i potser per algun familiar o amic, i de la manera que es pogué tornàrem a estar junts. Tant si érem afins o no, tots havíem de reciclar-nos mentalment, encara que fos superficialment, la qüestió era la supervivència i per això s'havia d'obtenir treball, el qual requeria disposar d'un aval amb dues firmes com persona afí al nou règim. Com que no tenia cap aval, el pare va anar a veure aquell pagès que es feren amics quan treballaven a la Col·lectivitat, tots dos estigueren contents de trobar-se sans i estalvis. El pare li proposà que com que estava desocupat i tenia l'ànim d'ajudar-lo amb els seus braços, que era l'únic que tenia, ell li digué: ja veus com ha quedat tot el camp, tot està per treballar, només han deixat la terra, jo mateix no sé com ho he de fer per tornar a emprendre de nou, però ja que has vingut amb tan bona predisposició, no t'ho puc menysprear, i ens partirem el que hi hagi. Segurament que hi treballà uns quants dies fins que trobà feina més estable. Sortí l'oportunitat a casa d'un pagès dels de la Col·lectivitat, que a més a més també es dedicava al transport i tenien dos cavalls, un del quals

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

el portava el pubill de la casa. Pels comentaris que feia es veu que n'estava fins al capdamunt perquè el pubill no tenia gaire ofici i sempre l'havia de treure dels problemes. Resulta que un dia, de bon matí, quan es veia que havia de ploure amb ganes, pels núvols i la llevantada que feia, l'amo els hi manà que anessin a la feina, el pare li digué: «d'aquí a un quart es posarà a ploure amb ganes, i quedarem mullats com a peixos», el pubill mut i a la gàbia, no podia contradir al sogre. Efectivament, dit i fet, la predicció es complí plenament. La feina d'aquell dia consistia en portar una càrrega a una teuleria i allà carregar obra per portar-la a una constructora, el pare hi arribà primer i com que arribà tot xop, anà al forn de la bòbila, allí es tragué la roba perquè se li assequés i escalfar-se. Quan estava sec i calentó, li vingué el gendre dient que tenia el carro encallat, el pare li digué de tot, perquè no li va fer costat a l'hora de sortir, però l'ajudà a solventar l'embolic. Quan al vespre arribà a casa cansat i sobretot d'un humor de mil dimonis, ens explicà tots els successos del dia, era evident que no estava bé en aquella casa, féu tot el possible per trobar-ne una altra, com que tenia una edat i experiència, aviat trobà un bon lloc.

Jo no vaig tenir tants problemes per començar a treballar, en ser menor d'edat, em demanaren el carnet del Sindicat de Treballadors, com a la resta, i d'aquesta manera tot controlat, ja pertanyia a l'Estat en cos i ànima per al que calgués. Un dia a la setmana ens reunien als menors d'edat de totes les fàbriques de la barriada de Can Tunis, al camp de futbol i els falangistes ens feien fer la instrucció militar, com els soldats, per acostumar-nos a la disciplina castrense.

Abans que la fàbrica no va estar preparada a ple rendiment, vaig ajudar al meu amic Cesari. El seu pare crec que estava associat amb uns que tenien una botiga de mobles, les màquines de cosir també formaven part del mobiliari de les cases en aquell temps, així que el que comprava tenia un futur negoci, i el que venia de moment era qüestió de supervivència. Jo no podia agafar-m'ho com un treball, perquè realment no ho era, ens ho passàvem d'allò més bé. Les netejàvem i pintàvem i quedaven com noves, d'aquesta manera es guanyava algun dineret, estava entretingut i no havia d'anar a plegar fems per la carretera de Sants, amunt i avall per adob per l'hort, em feia vergonya que les xiquetes de la meva edat em veiessin. Tot això s'acabà tant per a ell com per a mi, a ell el col·locaren d'aprenent en una drogueria al Barri Xino a fer de dependent amb la idea quan fos més gran, posar-li una botiga, com així fou. Els seus pares tenien com a costum de procurar que els seus fills poguessin treballar pel seu compte. A mi em readmeteren a la mateixa fàbrica on vaig treballar en temps de guerra, la Pepita començà a treballar d'aprenenta a la perruqueria de la

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

senyora Angeleta, que estava al primer pis de la mateixa escala de la casa on vivíem. La mare i ella tenien la feina més a la vora, la Rosita encara anava al Col·legi de la Divina Pastora. La mare feia tot el que podia per fer bullir l'olla i posar el plat a taula, encara que fos amb mancances, tot i que els sous més elevats eren el del pare i el meu, es guanyava tan poc que no teníem mai remanent, més aviat el contrari, el primer que fèiem al dissabte era pagar el dèficit de la setmana i tornar a començar de nou, perquè llavors el sou era setmanal, com les vacances, i aquest salari es cobrava en metàl·lic. El dissabte la tarda, festa. Els bancs dels treballadors eren les botigues, era un veritable drama per a tots, a l'any quaranta em varen comprar el meu primer vestit de mudar, a part del que vaig fer la primera comunió, que era de mariner, heretat de no sé qui, i tot l'altre equipament diem-ne que la divina providència hi tingué molt a veure. El que em van fer, anys després, era molt bonic, de color marró amb unes ratlletes primetes, ignoro el que va costar, però havia de pagar deu pessetes cada setmana, crec que els terminis foren de tres o quatre setmanes, però ens entraren a casa des del terrat i em robaren el vestit en ple dia, davant el nas de la mare, el lladre ho embolicà amb un drap gran que el fèiem servir per cortina, per tapar la roba. El ficà del revés i el feu servir de mocador de fer farcells, baixà les escales, s'aturà al portal i féu un cigarret, la mare en veure el drap aquell pensà: «aquest farcell és semblant al drap que tenim a dalt per cortina». En aquell temps de misèria aquestes coses passaven massa sovint, total que em vaig quedar sense muda i sense diners, me'n feren un altre més barat, no em quedava tan bé i no era tan elegant. Però agraït per donar-me l'oportunitat i la confiança, això sempre és important i més encara en aquell temps. I com sempre te l'has de guanyar i mirar de no perdre-la, perquè vaig poder tenir un altre vestit per a mi. Era important poder presumir davant les xiquetes del barri, amb les amigues de la Pepita, la meva germana, entre tots formàvem una bona colla, tots adolescents amb moltes necessitats pels quatre costats, això feia que hi poséssim tanta fantasia, il·lusions i somnis, que algunes vegades et despertaves lluny de la realitat, com a mi em passà, pensant que podia ser tan agradable fer-se petons amb aquesta xiqueta, però si li dic em dirà que no i si li faig em donarà una bufetada erò jo i ella sabrem una cosa més que abans, quan em semblava el moment oportú em vaig llençar com un suïcida es llença al buit per treure's la vida i, efectivament, el petó de primera, la bufetada com que ja l'esperava també, però va valdre la pena, tots dos havíem après alguna cosa més, de moment que estava molt bé, però que es podia millorar, tant per una banda com per

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

l'altra. L'amistat no la vàrem perdre, tot és millorable, però estimar i ser estimat és el millor.

Les mancances d'aquell temps foren la causa que visquéssim una vida amb tants somnis, amb tanta esperança i alhora tants desenganys, tornàvem a començar de nou, perquè l'esperança no s'ha de perdre mai, i si arriba aquest cas, has de treure il·lusions i ganes d'on sigui per continuar vivint. Com que teníem tantes privacions i la gana ens feia recordar el soroll dels budells, quan teníem algun dineret, el primer que fèiem era gastar-lo en alguna cosa de menjar. Recordo que a Hostafrancs hi havia una botiga on servien unes faves seques, d'aquelles que a casa, a Guimerà, donàvem a les mules perquè els hi produïen força. Les arreglaven perquè les persones les trobessin bones, fins i tot tenien corcons, però com que la gana abundava, les trobàvem exquisides. Les servien en uns platerets petits i ens portaven un porronet d'un quart de litre de vi, xerràvem de les nostres coses i passàvem una bona estona, que ni que fos poca, ens ajudava a passar el temps. Tots fèiem el que podíem per treure el ventre de pena, fins i tot, el Cesario, en una ocasió i sense estar «compinxats», dos o tres l'anàrem a veure a la botiga on treballava, allà estava amb la seva bata de dependent, a la secció de la fruita seca, cacaus, ametlles, una paradeta gairebé al carrer. Li compràrem alguna cosa, i en pagar li donàrem un bitllet de cinc pessetes i en tornar-nos el canvi ens donà cinc bitllets de pesseta. En aquell temps el menjar feia anar de corcoll a tothom i s'aprofitava tot, deien que els gats passaren tan mala temporada que gairebé no se'n veien. La senyora Veneranda, la mare del Cesario, ens baixà un plat de carn ja guisada que era de cavall. A l'hora de menjar-la, la mare no en volgué, tots estàvem estranyats, però com que era bastant maniàtica ens pensàvem que alguna cosa ens amagava i ens descobrí el secret. Tots li diguérem que la trobàrem bona i la senyora Veneranda estava contenta com tots, fins i tot li comentàrem que si tenia possibilitat de poder-ne comprar per nosaltres ho podia fer, que ens vindria bé, i no fou l'última vegada que en menjàrem. No era una carn selecta, el fet de dir-ne carn de cavall n'augmentava el prestigi, perquè per la carretera de Sants passaven de tant en tant unes rècules de mules, matxos i rucs vells i arrossinats que segurament anaven a parar a l'escorxador, ja es veia que era darrera destinació de la seva vida.

Referent a les coses de proveïment, tret del que teníem de racionament, tot era circumstancial, a la temporada dels moniatos jo en guardo un record especial per la facilitat de condimentar-los, i bons que eren! La manera de coure'ls amb poca despesa de combustible, era al vapor, d'aquesta manera tenien el seu gust i totes les vitamines, també facilitava el poder-te'ls

Barcelona. Sortida amb un grup d'amics a Les Planes

emportar a la feina còmodament, només calia posar un o dos moniatos, segons la mida, una arengada per al contrast que hi donava el salat i el dolç, i ja et senties bé. En general en aquella època les passàvem ben magres, tot el que es guanyava s'havia de gastar per la mínima alimentació, el vestir quedava en un segon terme. La gent sortia a la muntanya dels voltants de Barcelona, perquè no feien pagar res, i els que tenien bicicleta feien una excursió més llarga, i aprofitaven per agafar tot el que podien, pagant o sense pagar. La colla de jovent del veïnat, els dies de festa acostumava a sortir a la muntanya, gairebé cada festa uns o altres feien sortides a les Planes o a Vallvidrera, amb una pilota de futbol i una corda hi passàvem tota la jornada jugant, principalment els dies que feia bo.

Un dia els que érem més amics, el meu cosí Ferran, el Cesario i jo, i no recordo si venia algú altre, ens engrescàrem a fer-nos un arròs. A casa ens prepararen una mica de cosa i la cassola per cuinar-lo, en posar l'arròs no calculàrem la quantitat i quan es va començar a inflar, no ens hi cabia dins, –Mare de Déu, quin desastre!– quan ens semblà que ja estava cuit, si haguéssim tingut una plàtera i l'haguéssim posat cap per avall, hauria quedat com un motlle, malgrat tot, com que de gana en sobrava, férem net i no en quedà ni un gra.

Ara jo treballava a la mateixa fàbrica on vaig estar durant la guerra, però en les funcions originals, material sanitari per al bany, allí es feia tot el que es necessitava per fer una cambra de bany perfecta, tant la porcellana

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

com el metall. Em posaren d'aprenent a la secció de vàters, segurament l'escalafó més baix, perquè tots em manaven i era el que menys guanyava -em sap greu no guardar cap referència- però segur que era ben poc. La fàbrica treballava a ple rendiment, i tot el que es produïa es venia ràpidament, els forns no es deixaven refredar. Per desenforar, el personal que hi treballava ho feia al límit de la resistència física, entraven tots tapats i possiblement mullats, estaven poquíssim temps i quan sortien entrava un altre obrer al seu lloc, era inhumà, tota la producció es venia al moment, fins i tot el producte que podia tenir alguna tara, es fabricava a un ritme infernal i inhumà, els treballadors ho consentien perquè guanyaven una mica més, que prou falta feia per a tots. Però era una trampa, i al final l'únic que treia benefici era l'empresari, perquè es podien permetre aquest sistema, malgrat que sabien que havien d'aturar el ritme per manca de matèria prima, que fallava per diversos motius, com per exemple el transport. No hi havia gasolina pels pocs camions i cotxes que quedaven de la guerra, havien de funcionar amb gasogen, un aparell com una caldera que cremava carbó vegetal i produïa el gas que suplïa la gasolina. Tampoc hi havia pneumàtics, misèria i més misèria. I també miserables que en temps d'extrema necessitat és quan surten les accions més nobles i edificants i també les més roïnes i innobles.

En aquella època vaig patir una malaltia que possiblement no es podia atribuir a una sola causa, sinó a tot el conjunt de coses que el cos en formació havia d'aguantar. Vaig tenir un reuma articular i vaig haver d'estar un mes al llit, sense poder-me valdre per mi mateix, és possible que m'hagués deixat marcat per tota la vida. No sé si es podrà saber mai, naturalment, una cosa bona no ho era. A mi, a la fàbrica, també em tocava un treball que no era propi que el fes un aprenent, ni tampoc una persona sola, no sé com l'encarregat no li entrava al cap, ni tampoc als treballadors, però temps era temps i a treballar i no moure brega. La secció de vàters estava situada al damunt de la secció que feien la pasta líquida per la porcellana, la feien pujar a dalt de la teulada on hi havia una petita sala amb un dipòsit d'uralita bastant gran, i una bomba s'encarregava d'omplir-lo perquè baixés pel seu propi pes i omplís els motlles dels vàters. Aquests dipòsits estaven situats sobre la paret exterior de la secció, al cap d'un temps hi quedava enganxada la pasta. De tant en tant s'havien de netejar, perquè cada dia s'engruixia més de pasta. Aquesta feina no sé perquè, l'havia de fer jo, i a més sol, era perillosa i pesada a l'estiu, perquè la calor que feia dins el dipòsit era insuportable, i a l'hivern, perquè dins el dipòsit feia molta calor i quan tenies les galledes plenes havies de sortir a l'aire lliure, pujar la rampa de la teulada amb el calçat mullat de pasta llepissosa de la porcellana, l'escala

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

era feta amb dos totxos travessats de l'esquena d'una teula a l'altra, tan senzill i perillós que podies relliscar i caure de dalt a baix. També sortir suat a l'exterior era un canvi de temperatura tan ràpid que el fred se'm posava al moll de l'os i agafava uns dolors de mil dimonis. Tanmateix hi ajudava la respiració de la bafarada que deixava anar la pasta, et feia agafar mal de cap. No feia llit tampoc, i si en feia tornava al treball sense estar curat del tot, i de tanta càrrega i contrarietats que és lògic pensar que podia ser un factor més perquè em vingués la malaltia del reuma articular. No sé amb precisió si em vingué el reuma en un *trencasso* d'aquests, no me'n recordo, el cas és que m'ho vaig passar malament en aquella maleïda habitació del terrat, mirant el sostre, esperant que arribés una ànima salvadora que em vingués a treure, encara que només fos per uns moments del meu monòleg entre el meu jo i l'altre jo. Tenia temps per a tot, per pensar, per atendre als que venien a visitar-me, afortunadament no em podia queixar. Fins i tot em vingueren a veure des de Guimerà. Tot això m'encoratjava per continuar endavant, amb moments per a tot, perquè la veritable batalla l'havia de passar un mateix, és evident que tots fan el que poden, però van passant els dies i segueixes clavat com un Sant Crist. Tan bonic que és poder-se bellugar! També ho complicava que tinguéssim la casa distribuïda en diferents plantes: la cuina i menjador a peu de carrer, i les habitacions dalt al terrat. La mare havia de pujar i baixar a cada moment, i era la que més li afectava i no podia estar en dos llocs al mateix temps. La medicina, llavors era campí qui pugui. Els metges de barri pobre feien el que podien, malament rai. El que podia tenir iguala, o sigui pagar un tant cada mes perquè el visitessin en cas que calgués, anava bé, i per part dels metges si no tenien iguala no podien cobrar gaire, doncs, no hi havia diners. En el meu cas asseguraria que no en teníem. Penso que de metges en vingueren dos, primerament un de jove i després un de bastant gran, aquest és el que em visità més, fins i tot recordo del seu cognom, es deia Gimigo o similar, em feia prendre una medecina líquida, i també em recomanava que mengés moltes taronges, jo crec que entre la naturalesa i tot plegat vaig anar guanyant la batalla. Primerament els braços i ja em llevava del llit, acompanyat d'un bastó, vaig començar a sortir pel terrat, i poc a poc vaig baixar fins la porteria. Em costava molt tornar a pujar i si algú m'ajudava millor, si calia tots m'ajudaven, cada dia em trobava més bé, malgrat que no tenia el necessari, la recuperació era qüestió de dies, encara que potser que em deixés una marca per sempre. Tota aquesta història passava a la tardor de 1939, a començaments dels quaranta ja estaria incorporat altra vegada a la feina i amb els mateixos problemes de sempre: la vida social, els vençuts que es feren veure en càrrecs públics durant la República els hi buscaven

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

les pessigolles i estaven esporuguits, tant que la camisa no els tocava l'esquena, la resta, que era gairebé tota la classe obrera i els intel·lectuals, havien d'aguantar en nom de Déu i de la pàtria. La pàtria que ells volien sols per a ells i els seus, sense cap respecte als drets humans, posaren tants treballadors a la presó que després els feien falta per treballar. A Guimerà, a un l'extradiren a cent quilòmetres, anà a Barcelona i entrà a treballar al Foment, i al cap d'un temps li aixecaren el càstig, ell els digué que encara li feien un favor i que gràcies. Ara bé, alguns els feren anar a treballar forçats, aquests s'ho passaren malament, amb un règim militar, manca de menjar i maltractaments de tota mena, alguns ja no tornaren cap a casa, sigui afusellats o morts per malaltia.

El Josep de ca l'*Enrogallat*, cosí germà del pare, de moment el posaren a la presó, el seu fill Jaume, el meu cosí, de la nit al dia es convertí en cap de família, quan el lloc que li pertanyia eren els estudis, com a tots els de la seva edat i ell encara més, perquè era intel·ligent i prometia com tants i tants. El seu pare l'empresonaren i vingué a parar a Barcelona, en un antic convent que habilitaren com a centre penitenciari perquè no s'hi cabia. Sé que tenia nom de sant, però no el recordo, sols sé que era a la part alta de Barcelona, perquè anàrem a veure'l amb el pare, l'estona que li permetien parlar. És incomprendible que empresonin a una persona que tingui l'anhel de fer un món més just per a tothom. El pare va fer tot el que va poder, en ser cosins i s'estimaven com germans, penso que mirà de parlar personalment amb l'alcalde de Guimerà, suposo que es trauria el problema del damunt, li digué que no podia fer res, perquè hauria de treure'n d'altres, i no podia ser. Total, que com que era bon paleta i picapedrer, l'enviaren a Belchite, un poble d'Aragó, que durant la guerra quedà totalment destruït i s'havia de refer de nou. No sé quan de temps romangué en aquell poble, però de la sentència que li imposaren no en complí ni la quarta part, em penso que li posaren trenta anys i un dia, no tenien cap dret a jutjar a ningú, tot plegat fou una vergonya que passés tot el que va passar. En realitat no valia la pena mantenir gent a la presó, els que estaven fora, teníem la presó més gran i ens feien la vida nosaltres mateixos, els guanyadors feien el que volien, era el règim de la repressió i la por.

Tan aviat com vaig poder, penso que em vaig donar d'alta a la feina. Encara anava coix d'un peu, però no et podies permetre gaire repòs, encara que et perjudicassis a tu mateix. Per la resta, a la fàbrica seguia tot igual, guanyant una misèria. Els elements de la dictadura de Franco es posaven per tot arreu, a les fàbriques, dins la casa dels treballadors. El dia que feien la instrucció política et pagaven el jornal igual que el dia que va venir el cap d'Estat, Francisco Franco a visitar Barcelona per primera vegada

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

després de la guerra. Ens feren anar a la via Laietana a fer número, a mi em tocà allà, probablement ens repartiren per tot el recorregut que havia de fer. Aquell dia ens tocà de fer de claca, aplaudir i *Vivas* i *Arribas*, i Franco i més Franco. Això sí, vigilats perquè l'orquestra no desafinés. En aquell temps també es tragueren de la màniga la festa del 18 de juliol, que es feia per celebrar la germandat entre els patrons i els treballadors. A la fàbrica on treballava ho férem a dins de la mateixa fàbrica, adaptàrem una secció, hi posàrem taules i cadires per menjar panets de viena i entrepans de diferents embotits. Una gramola i tocadiscos per alegrar la festa i fer ball, no sé si ja pagaven la doble, penso que la paga doble del mes de juliol ve d'aleshores. Feia poc que havia entrat a treballar un noi jovenet i per companyerisme ens ajuntàrem tots dos, menjàrem i seguïrem la festa. Amb la gana que portàvem, l'oportunitat de treure el ventre de pena estant al servei de l'empresa, tampoc es podia refusar. Menjàrem i beguérem amb coneixement un vinet que era fortet i amb cos. Quan creguérem que teníem prou festa el que podríem fer és marxar, anar al vestidor de la secció per dutxar-nos i així quedariem fresquets per un cop a casa no haver de dutxar-nos. No sé qui es va dutxar primer, el cas és que quan es dutxava ell, vaig sentir un *plof* dins a la dutxa, obro i me'l trobo al terra, corrents tanco l'aigua l'agafo i el trec de la dutxa, l'assec al banc i demano ajuda a algú, per retornar-lo, li feren olorar amoníac, per sort no passà de l'ensurt i poguérem marxar tranquils cap a casa.

Al mes següent tindriem vacances, una setmana, que et pagaven, i podies decidir, però el que guanyaves ja ho tenies gastat, i no en tenies prou, per tant el que podies decidir ja estava decidit per la necessitat. Així que el pare em digué: «com que tampoc no podràs anar a enlloc el dilluns podries venir amb mi, que penso que et trobaré feina per aquesta setmana, per poder guanyar alguna cosa més que no ens farà cap nostra». El dilluns marxàrem una mica més aviat per passar per casa d'un transportista pel qui el pare havia treballat, que es dedicava sobretot a treure la cendra de la fàbrica del gas, avui dia desapareguda. Com que encara hi havia restes de carbó, s'ho emportava cap a casa, en un lloc que tenia per poder garbellar les cendres, per a recollir-hi tot el carbonet que quedava entre les cendres i vendre'l. El pare li digué: «Et porto el meu fill perquè li donis feina aquesta setmana a garbellar les cendres i l'altre respongué, a garbellar ja ho tinc tot cobert, però sí que em fa falta algú que em porti un carro, –al pare no li féu gràcia– no et preocupis, ja li donaré el *chato*, dels dos que tinc, és el més bo. El pare, decebut perquè les coses no havien sortit com ell pensava m'interrogà amb la mirada i també amb la paraula, i jo li digué: per mi endavant, no pateixis que me'n sortiré bé. Ell marxà a fer la seva

feina i jo la meva. La primera feina que vaig fer, fou anar a una fàbrica d'adob orgànic, penso que li deien *Ferticros*, a portar sacs d'adob de cent quilos, 20 sacs cada viatge de la fàbrica a l'estació del Nord, que estava al carrer Marina, que avui no existeix. El *chato*, el meu nou amic, era un cavall que feia bé la feina. Ja ho vaig veure quan li posava els guarniments perquè més aviat col·laborava i es deixava portar, potser que sentís l'olor del meu pare. Tenien una mula i un altre cavall que era molt bonic, però que estava rebotat de ves a saber què i de qui, jo també vaig tenir l'oportunitat de conèixer-lo.

Durant la setmana que hi vaig treballar, crec que vaig recórrer tots els llocs d'influència de la feina de la casa. La fàbrica del gas era com si diguéssim la mare dels ous, la resta era secundari, no cal seguir ressenyant dia per dia, però sí que ho faré de la darrera jornada, que demostra que ens collaven tot el que podien. Els treballadors llavors tenien festa dissabte per la tarda, els de la fàbrica acabaven el torn del matí i cap a casa, nosaltres el dissabte ens carregaven el carro de carbonet i a descarregar a un forn de calç del Masnou. Desenganxar el carro, posar tots tres animals en filera per poder pujar una pendent molt pronunciada, i deixar la càrrega a dalt, quan ja estava, tornar per deixar els animals arreglats, i cap a Sants, quan vaig arribar, es pot dir que era l'hora de sopar, això demostra el que havies de suportar per guanyar una misèria. Aquella setmana, fent de carreter portant el meu amic *chato* o portant-me ell a mi, o l'un a l'altre, passà una cosa de transcendència, en primer lloc per a mi i més tard per a tota la família.

LA PALMA DE CERVELLÓ

La meva germana gran, Francesca, treballava cuidant el despatx dels advocats Antoni i Ignasi de Gispert i Jordà, aquest últim seria conseller de Justícia de la Generalitat de Catalunya durant els anys 1980-1982 i pare de Núria de Gispert i Català, consellera de la Generalitat de Catalunya i Presidenta del Parlament Català. El despatx, fundat als anys 40 el tenien a la casa de les Punxes a la Diagonal de Barcelona, i ells vivien en un pis d'allà, la Francesca s'encarregava de la neteja i d'obrir les portes. Per mediació de l'amo de la meva germana, que tenia propietats a la Palma de Cervelló, i coneixia una altra família, em sortí feina a mi. Vaig anar a fer de mosso a cal Mascaró, portar un cavall, llaurar les terres, en fi, a fer tot el que calia. Vivia a la mateixa casa, rebia la manutenció i guanyava vint-i-cinc

duros al mes. Els primers dies em trobava fora de lloc i no estava ambientat en res, però durà poc, la feina no té l'acabaves, però tampoc em donaven presses, la feina de pagès no té cap horari i no calia córrer, l'encarregat era una persona jove i comprensiva, un company més de la feina com la resta. La veritat sigui dita, m'hi trobava bé, sóc persona de poble.

La Palma de Cervelló, era un poblet petit, pedania de Cervelló, situat a quatre o cinc quilòmetres de Molins de Rei, a uns vint quilometres de Barcelona. Per anar-hi cada dia hi havia autobús.

Cervelló és el poble nadiu de Josep Tarradellas i Joan, President de la Generalitat de Catalunya a l'exili (1954-1980), allà tothom es coneixia i en dos dies ja era de la colla, a vegades anava al poble a xerrar a la barberia, on hi havia la filla del barber que afaitava bé.

Per anar a la Palma de Cervelló s'havia d'agafar la carretera que anava a Vilafranca del Penedès, la primera secundària a mà dreta i feia una mica de pujada. A mà esquerra es trobava cal Mascaró, un casalot gran que era la casa pairal de la família d'aquest nom. A l'entrada principal del gran pati que envoltava tota la casa, damunt la porta hi havia l'escut nobiliari de la nissaga, esculpit en pedra. Era una casa senyorial d'importància amb un bon patrimoni al seu voltat. Naturalment, la seva economia principal era agrícola, anys endarrere i no pas masses, la vinya i la fruita, principalment el préssec primerenc. En el temps que jo hi vaig estar, el predomini semblava que era la ramaderia, concretament les vaques. També hi havia un ramat de cabres que les posaren quan jo hi era i que varen comprar a Múrcia. Vaig entrar a treballar-hi a final d'agost o primers de setembre de l'any 1940 o 1941. De bon començament em vaig ocupar del cavall gros, si bé en tenien un altre de més petit que feia feines més lleugeres, com portar la llet a Molins de Rei al matí i al tard. El diumenge, també fèiem el viatge d'anar a portar la llet, ho fèiem una setmana cadascú, el dia que em tocava a mi, aquell cavall volava, per tenir més temps per anar al ball. Aquesta feina la feia un home gran i solter que es deia Domingo. Feia vida, com jo, a la mateixa casa i era l'oncle de l'encarregat, l'Estevet. En el viatge de tornada del matí, passàvem per un tros de terra d'horta que tenien als Quatre Camins, al terme de Sant Vicenç dels Horts. Aquesta finca es regava del riu Llobregat i era força gran, allà hi plantà horta pel consum de la casa i per vendre. També hi havia un tros plantat d'alfals, que el *Mingo*, de retorn a casa, en segava un tros i se l'emportava per les vaques. Així tenien menjar fresc que els hi anava bé. Fet i fet ja es feia l'hora de dinar. Prop d'aquest tros en tenien un altre plantat de pomeres de la classe camosa. Era una varietat que no m'agradava gaire, jo preferia la reineta, menys farinosa i un piquet àcida, que la feia més fresca i agradable. Aproximadament tenien la meitat del tros de cada varietat.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

L'adaptació a la nova societat del poble fou ràpida i senzilla. El poble era petit i la gent planera, ja n'hi havia hagut altres tres o quatre que el destí els portà allà i s'hi quedaren. Crec que foren soldats que passaren durant la guerra. La sort podia haver anat d'aquesta manera, però encara ens tenia preparat un altre canvi.

La meva feina de portar el cavall era important i el responsable havia de viure a la casa i ocupar-se del cavall a tothora. S'havien de conèixer com més millor, sense escatimar cap hora, sense oblidar la comunicació mútua. No era gaire agraciat, però era bo, jo me'l vaig arribar a estimar i li donava més pinso del que li tocava. En una ocasió vaig fer un viatge a Vallirana per carregar serradures, sempre el feia per la tarda, i quan vaig tenir el carro carregat, palada a palada, tot de forma manual, es feia fosc i a punt de nevar. Tot era costa avall fins la bifurcació de la Palma a Cervelló. El cavall, el carro i jo mateix teníem una fina capa de neu al damunt, però el cavall no s'espantava. Arribarem a la bifurcació de la Palma feia una petita pujada per arribar a casa, allà vaig veure la voluntat del cavall. Feia un pas endavant i la pota anava endarrera, sort que el vaig agafar amb el braç pel cap, sinó queia de genolls a terra, amb el perill de xafar-me el peu. Aquell tram fou el més difícil de superar, després un trosset de camí sense asfaltar i ja érem a casa. Però encara no havia acabat la feina, deixava el carro a punt de descarregar i em cuidava del cavall. Donar-li aigua, eixugar-lo, raspallar-lo, preparar-li una bona barreja de palla, alfals i pinso i, segons com, descarregar el carro. Després de tot això, a sopar, que de gana no en faltava, una mica de tertúlia, i abans d'anar a dormir passava per l'estable a donar una racció de palla i alfals als cavalls, per si tenien gana. Per això era important que el cuidador estigués amb el cavall, i en les situacions difícils es veia aquesta compenetració. Quan treballàvem, com més li costava més estirava, es pot dir que s'hi deixava la pell. A l'època de sembrar, com que la terra era humida, quan esplanàvem, arrossegàvem molta terra i li costava, llavors encara corria més. En arribar al final treia la terra i deixava reposar una mica al cavall. Jo ho feia d'aquesta manera, per evitar-li un esgotament. A casa nostra ens va passar amb una mula, per la negligència d'un carreter que no estava pel seu ofici. Segons vaig sentir a dir, l'amo el va comprar a preu de saldo, ja que com a cavall no era gens agraciat. Això sí, tenia un pit ample i les potes robustes, ben posades. El cap molt catxo per ser cavall, però l'honorava l'aire de treballador que tenia. La meva feina era de passar-hi moltes hores sense mirar el rellotge i com que no en tenia, doncs no el podia mirar. Havia d'afrontar les tasques pesades amb la mateixa tranquil·litat i voluntat que la resta d'obligacions.

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

La vida a la casa era variada, els que vivien allà, els que venien del poble a treballar-hi, el servei de la casa, la cuinera, el que cuidava les vaques i algun altre. L'Esteve era l'encarregat i el fill dels masovers. Ells tenien la casa a part, fora dels murs de la casa pairal, adossada a la paret. Semblava que feien el servei de porters de la casa gran i feina d'interlocutors entre els amos, els parcers i els treballadors. En aquesta casa hi vivien els pares i els germans de l'Esteve. Un era el Felices que ja estava casat i el Josep. L'Estevet, a més de ser l'encarregat dels interessos de l'amo, també era un bon company de feina i podies comptar amb ell com un bon amic. De tots els que treballaven i vivien a la casa, penso que jo era el més jove, i potser per això em miraven amb més benevolença. Al poble també ens acolliren bé, era un lloc obert. Els pagesos tenien facilitat per vendre els seus productes en el sector del vi, alguns tenien carro per fer un viatge a la setmana a Barcelona i repartien el vi als clients en garrafes. Deixaven la plena i prenien la buida. Els tomàquets, la fruita i la resta dels productes que no consumíem els podíem comercialitzar fàcilment, en poca o molta quantitat. Al poble hi havia un local, privat o municipal, ara no ho recordo, que tenia representació de diversos comerciants que compraven allà i ho venien al mercat del Born de Barcelona. Podies demanar les caixes al comerciant, omplir-les i les portaves al mateix lloc, el transportista les duia al majorista i al cap d'una dies et donaven els diners juntament amb l'albarà on constaven els quilos i el preu. També et cobraven les despeses de transport i la comissió del comerciant, tot sense cap contracte. Nosaltres, amb aquest sistema vàrem vendre algunes caixes de tomàquets. A més, al poble hi havia altres coses que afavorien l'economia, com per exemple el bosc. En aquella època tenia molta importància, des del sotabosc fins a la fusta, s'aprofitava tot. Les feixines per els forns de calç i teules, els costals per els forns de pa, que eren feixos de pi d'un cap, però amb dos vencills, que s'hi passaven rames gruixudes, que pesaven molt. A Vallirana hi havia dues serradores que feien caixes per embalatge, principalment per productes del camp i palla de fusta, que eren uns safatans primets i els feien servir perquè la fruita no es fes malbé. També es fabricava carbó vegetal pels fogonets de les cuines, i palmera per fer escobres. Era un espècie de palmera que no creixia, com un matoll.

Avui totes aquestes feines s'han abandonat per improductives. Per allà també hi havia molta pedra, fàbriques de ciment i pedreres. Era evident que el país prometia una expansió en tots els sentits, i el fet de tenir una gran ciutat a la vora, era avantatjós. En aquell temps viure de pagès era un gran avantatge, tothom que tenia un tros, per petit que fos,

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

hi plantava verdura per alimentar-se. En un racó del balcó de l'eixida hi posaven una gàbia amb una o dues gallines per disposar d'alguns ous. El meu treball diari tenia tanta diversitat que el feia agradable i pesat al mateix temps. Trencava la rutina i això era el millor, a més tenia feina més imprevisible amb el carro, a diferència del llaurar, que et passaves tot el dia en un tros de terra. Recordo tots els viatges que feia a una finca que tenia l'amo al terme de Castellbisbal, allà hi tenia una masia més gran, gairebé al centre de la propietat, que l'anomenaven ca l'*Estaper*. Hi havia un matrimoni, que crec que només es cuidaven de la casa i d'un hort pel consum propi. També hi tenien parcers que es dedicaven a la vinya, el masover s'encarregava de treure el vi i posar-lo al celler. L'amo feia tot el possible per recuperar les terres i les feia sembrar de trepadella i alfals per les vaques que tenia a la casa de la Palma. Aquí és on entrava jo per llaurar, sembrar, portar el farratge a casa. Quan havia de llaurar em quedava a dormir i si era al sembrar, que ja feia una mica de fred, dormia a l'estable amb el cavall, un ruquet i les cabres. Allí estava calentet, per llit feia servir la menjadora i per tapar-me la manta del cavall. Per les necessitats fisiològiques a l'estable i per rentar-te, havies de treure una galleda del pou i rentar-te d'una manera precària. El tema de menjar, malament, alguna vegada la masovera es compadia de mi i em donava un vas de llet i formatge. Formatge que feien ells amb la llet de les cabres, el ruquet que tenien, els servia per anar a comprar i vendre a Castellbisbal. Si era pel mes de maig, collia una menjada de faves d'algun pagès i les coïa, també portava patates de les més petites. Amb això vull dir que m'havia d'espavilar per no passar-ho més malament.

Pel sembrar l'Estevet cada dia venia amb la bicicleta a organitzar la feina, quan ho tenia endreçat tornava a marxar cap a la Palma per cuidar-se de la resta. Un dia vàrem observar com un conill s'amagava dins el cau, i l'Estevet que li agradava caçar, hi posà la ratera per enganxar-lo, i ens digué «probablement aviat menjareu conill». Però cap al tard vàrem anar a mirar si teníem cacera i ens trobarem la ratera disparada amb pèl enganxat. L'endemà, quan vingué l'Estevet i li explicàrem ens posàrem tots a riure. Ens explicà que alguns animals s'adonen de la trampa i s'hi reboquen d'esquena, solament s'hi agafa el pèl.

Quan la sembradura havia acabat tornava a tenir feina a la casa central, allà m'hi trobava més bé, dormia al llit, tenia menjar a la taula i tot era més còmode. El treball que vaig fer al mes de maig, havia seguit el seu curs predestinat, farratge pel bestiar. Després es segava i es deixava assecar el temps adequat per conservar les seves propietats. Llavors ja tornava a tenir feina que s'havia de fer durant les primeres hores del dia i no em

quedava a dormir allà, m'havia de llevar de bon matí per arribar a punta de dia i fèiem tots els viatges que podíem, juntament amb el masover i ho posàvem a cobert. Llavors carregava una bona carretada, si n'havia quedat de l'any passat o de nou, i cap a la Palma a dinar. Si podia fer una mica de migdiada i després el que tocava, fins que es feia fosc. Més endavant, l'amo comprà una segadora que la movia el cavall, li estalviava molts jornals. Però era més feina per mi, segurament l'amortitzà ben aviat, ja que anava a jornal pels altres. També li hauria anat bé una empacadora, carregar el farratge era una pèrdua de temps i d'espai. Crec que l'amo tenia molt patrimoni i poc capital. La veritat és que la guerra empobrí el país, la majoria dels amos eren del bàndol guanyador i recuperaren el domini, però el capital l'hagueren de gastar i els vençuts ho perdérem tot.

Malgrat tot, en aquesta feina hi estava bé, això d'anar amb el carro, era com una petita aventura diària, si bé en aquell temps, viure ja era una aventura. Quan em tocava anar a llaurar, sovint tenia companyia, a les hores de descans manteníem converses de tota mena, personals, íntimes, i un se'n reia de l'altre, sempre n'hi havia un més de la conya i amb bons acudits per explicar.

No puc recordar com es deia de nom, crec que vivia a Sant Vicenç dels Horts, li deien de cal *Montero*. Això ho sé per un eslògan que tenia el govern del règim, el qual deia: «*En la España de Franco no hay ni un hogar sin pan ni un hogar sin luz*» i ell sempre deia: «A cal *Montero* no tenim ni pa ni llum».

Un dia, treballant amb tota la colla, portava una conversa amb un fadrí que li explicava els problemes que tenia per casar-se. Ja estava cansat d'esperar que vinguessin temps millors, i com que aquests no arribaven es casaria com fos. Ell li digué: «jo de tu ja ho hauria fet, almenys et trauries la gana d'un lloc o d'un altre». Per fotudes que estiguin les coses, no ens poden privar de pensar i tenir il·lusions, l'esperança que algun dia el món serà millor no costava res.

En aquells temps els moments d'esbarjo s'havien de compartir amb la colla i ara un explicava això, ara l'altre explicava allò, entre tots fèiem una bona tertúlia.

A la Palma fou una etapa bona, malgrat les mancances. Anar-hi fou una bona decisió, a més tinguérem la sort d'ensopegar amb bones persones. El canvi fou radical, però havíem de decidir el futur. Acabada la guerra, tot quedà escurat, aquí també cal recordar els joves que hi van morir i els que es salvaren hagueren de passar pels camps de concentració i presons franquistes. No en va quedar cap sense passar pel sedàs del règim dictatorial. El meu pare necessità dos avaladors per acreditar que era bona persona

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

i addicte al nou govern, per viatjar a la vora de la frontera. Havíem de tenir un passi amb la fotografia inclosa, en realitat estàvem com a presoners. En canvi, els guanyadors s'ho passaven molt bé i miraven de recuperar tot el que havien perdut.

A la casa hi vivien els amos i el servei. Aquests últims feien vida al gran foc, sobretot a l'hivern, on també hi havia la cuina. Allà, després de la mestressa, la reina era la cuinera. La mestressa venia a administrar els productes més escassos i fonamentals, també, de tant en tant, venia a resar el rosari amb les minyones. Si per qualsevol motiu passàvem per allà, també havíem de resar, ara no recordo si alguna vegada m'hi vaig trobar. Encara que gràcies al *Mingo* potser ja ho tinc explicat. Ell era el que s'adonava de la situació, el servei entrava per la porta del celler i en arribar a la porta de la cuina, ja se sentia la remor del rosari. El *Mingo* deia: «Cony no entenem que passa l'aviació», pel rum-rum que feien. En no entrar, fèiem temps per fora, però potser hauria estat millor entrar, potser ens haguessin fet la ració més grossa.

La veritat és que vaig tenir sort amb la gent en general, en particular amb l'Estevet. Ell era l'encarregat de portar tot el pes de la feina de la casa. A més servia per menar persones, tot plegat no era gens fàcil. Coneixia a l'amo, però amb l'Estevet treballàvem junts gairebé cada dia com la resta de companys.

La meva integració a la nova societat continuava d'una manera positiva, per ser un poble petit ens ho passàvem d'allò més bé cada diumenge i festius. Hi havia ball a la Societat, amb una gramola mig escaparrada, però ens era igual, fins i tot durant la quaresma, que no es podia fer ball, ens ho passàvem bé, el jovent ens reuníem en aquell local i jugàvem a diferents jocs, la veritat és que si alguna vegada havia anat a Molins de Rei, no m'ho havia passat tan bé com al poble, m'hi sentia com a casa.

Al poble hi havia un destacament de soldats que crec que també s'ho passaven bastant bé,estic segur que no haurien tornat a la caserna. Tenien una disciplina més distesa, de tant en tant organitzaven algun dinar i una vegada que volien fregir alguna cosa, anaren a buscar la paella a una casa i els sortí una dona bastant gran, li preguntaren en castellà i, es clar, la dona no els entengué. Però tot rumiant encara li quedava algun dubte, els soldats decebuts i sorpresos, però va un dels soldats i de sobte li surt «paella», llavors a la senyora se li aclarí el dubte de cop i exclamà: «d'això sí que en tenim», i tots es posaren a riure a més no poder.

A mi, em feien servir per moltes coses, un dia em feren anar a pagar la contribució a Terrassa, vaig anar fins a Rubí en bicicleta i allà vaig agafar el tren fins a Terrassa, es veu que servia per tot, o almenys s'ho creien,

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

La Palma de Cervelló. Joan Mateu Binefa amb el cavall que normalment treballava a cal Mascaró.

un altre dia, amb un noi que treballava en una masia propera, anàrem a carregar trepadella, i en una baixada prop de la casa de pagès d'aquell noi, agafà dos clots seguits, i el carro va donar dues voltes i caigué una mica més avall, però al mateix camí. El carro i la mula quedaren drets, però mitja càrrega estava escampada, a part de l'accident tinguérem sort, que ni nosaltres, ni la mula ens féssim cap rascada, ho tornàrem a carregar i fins un altre dia. Normalment, quan anàvem a carregar farratge ens ho

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

passàvem força bé, fet i fet era tot el dia, els masovers ens ajudaven a carregar i a descarregar, així, aviat feies. Quan anava per quedar-me, hi podia haver algun problema amb el menjar, si era primavera demanava al pagès que em deixes collir faves, doncs a menjar faves, encara que siguin viudes i a la tardor unes quantes patates. Te'n sorties com podies. La higiene era inexistent, era anar al pou treure una galleda d'aigua per rentar-se, i a l'hora de dormir, si era hivern buscaves l'escalfor de l'estable i a l'estiu amb una manta al carro. Hi havia deficiència en tot, a casa no teníem gaire més, però estaves a casa teva i tenies més intimitat. A l'estiu et podies banyar a l'enjub o bassa, que també servia per rentar-se o regar.

Un altre viatge que vaig haver de fer amb el carro, va ser a Barcelona a buscar els mobles d'una família que venia a viure al poble. El cap de casa l'havien contractat com a guardatermes. Segons notícies havia fet de mosso d'esquadra, però com que la guerra la guanyaren els altres, estava sense feina. Carregàrem tot el que tenien, que no era gaire, ja es veia que passaven penúries. Pel que vaig poder veure, la família estava formada per el matrimoni i una filla, que era més jove que jo, i a més era guapa. Tot el que es podia mirar estava ben posat, es feia mirar i era simpàtica. Pot semblar que em vaig enamorar, encara que en aquella edat no costava gaire. Totes les noies tenien el seu encant i els nois hi quedàvem enganxats. Penso que totes t'agraden prou, doncs, la joventut és una etapa d'efervescència.

Quan estigué tot carregat em digueren que la filla aniria amb mi, jo encantat de la vida. Gairebé quatre hores de bona companyia. Els pares haurien fet el viatge amb l'autobús que feia la línia Barcelona-Corbera de Llobregat, o més ben dit Corbera-Barcelona. També podia ser que no tinguessin diners, o senzillament per estalviar-se un bitllet. Crec recordar que no passava de cinc pessetes. Eren uns cotxes d'abans de la guerra, de l'Hispano Suïssa, que gastaven molta gasolina, amb la carrosseria a l'estil antic. No tenien el passadís del mig, els seients anaven d'un cantó a l'altre i cada renglera tenia la seva porta d'accés. Al sostre hi portaven tota mena de càrrega, incloent-hi passatgers.

Hi havia una dita que deia: «abans de la guerra el transport de persones ja funcionava així, naturalment després de la desfeta de la guerra encara molt més»

Preparàrem un lloc per cadascú i començàrem el camí cap al poble. Aquell viatge podia ser llarg, però fou curt i profitós. Era el començament d'una amistat, encara que d'una manera més informal era com si fóssim parella. Avui en diuen amics. No sé el que hagués passat, però les circumstàncies són les que manen i al final haguérem de marxar cap a Montblanc, on veritablement em vaig arrelar.

Abans d'anar amb aquesta noia, la Conxita, vaig sortir amb una altra, la Caterina, que em costà una bronca, la primera qüestió de faldilles, i el cas és que tenien tota la raó del món, em vaig errar. Ha de ser veritat allò que diuen els castellans: *«Tiran más dos tetas que cien carretas»*. Llavors jo feia vida amb la família, a cal Llopart, que està situat davant mateix del poble, dalt la muntanya. A uns deu o quinze minuts de cal Mascaró. Per anar d'una masia a l'altra, hi ha una drecera que passa per una zona boscosa. Aquell dia vaig preferir passar pel poble i trobar-me amb la Caterina. Des del lloc on estàvem vaig adonar-me que de casa sortia una llanterna en direcció a cal Mascaró, ràpidament vaig pensar que anaven a buscar-me, així que a correuita vaig marxar, i deixar la Caterina per un altre dia. En arribar a casa la família també retornava de buscar-me, tots enfadats i el pare encara més. Tenia tota la raó i em digué, al plegar de treballar s'ha de passar per casa, jo no podia dir res. Pensava que m'hagués pogut passar alguna cosa i que tota la família estava preocupada.

Però abans d'això us explicaré com va ser que la família s'impliqués amb el meu projecte. El pare em féu una visita per comprovar que les coses anaven bé i que el tracte era bo. L'amo, que tenia coneixement del treball, es va adonar que podia tenir un treballador que sabia fer totes les feines del camp, i estimava la vida rural. No va parar d'engrescar al pare perquè vinguessin tota la família a viure allà. Llavors ho vaig trobar bé, perquè això significava que podíem estar tots junts. L'encarregat de l'empresa, li va dir que s'ho penses bé, ja tenia uns cinquanta cinc anys més o menys i l'empresa tenia pensat oferir-li un treball menys dur, com ara portar el carro amb tres animals per tot Barcelona. Crec que es va decidir una mica per tots, per la família i, doncs, tots cap a la Palma de Cervelló!

L'amo ens facilità habitatge a cal Llopart. Era una casa de pagès molt antiga i gran, amb la terra del voltant, de secà i horta, que és regada per dues fonts naturals, que rajaven sense parar.

Una era tocant a la casa, que ens servia per beure i rentar la roba al gran safareig que tenia. També regava un tros d'hort on plantàvem les verdures de més necessitat, com ara l'enciam. L'altra font regava l'hort més gran i naixia allà mateix.

El dia que arribà la meua família, jo encara estava de mosso. L'endemà el pare ja va anar a treballar, la mare i la Pepita es quedaren a casa arreglant coses. El pare arribà a casa fosc, no va trobar ningú, ni llum, ni foc ni cendra. El primer que va pensar fou que l'havien deixat sol, però va anar a l'altre vessant de muntanya i tot anant cap allà, trobà que algú les acompanyava. Es veu que al fer-se fosc van tenir por i van anar a casa dels veïns. En tornar a casa van encendre el foc, soparen i cap a dormir.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Durant la nit tingueren alguna visita en forma de rata, unes visites no gaire agradables. Jo, de moment, seguia amb el mateix sistema de treball, vivint a cal Mascaró.

El pare treballava quatre dies a la setmana a jornal per l'amo, i dos dies podia treballar per ell. Podien fer de més i de menys, no era gens estricte, a més li deixava el cavall per llaurar o fer altres tasques. Fins i tot en una ocasió ens el deixà per treballar fora de la propietat. El pare tenia amistat amb un home que era de Guimerà, ja es coneixien del poble. Era més gran que ell, d'una casa amb més patrimoni, i de jove feia de comerciant d'oli. Aquest senyor es deia Mariano i crec que vivia a casa del seu gendre, cal Viladegut, que era el seu cognom i que en aquell moment era l'alcalde de Molins de Rei. Tenia una casa gran dins un tros de terra de regadiu, al capdamunt hi passava una sèquia i la carretera i al capdavant el riu. Allà tocant al riu, una riuada els deixà un tros de terra desnivellada, amb grava i brossa. Per poder-la regar el punyeter del Sr. Mariano li digué al pare que li deixava per sembrar fesols del Ganxet. El pare s'adonà de la picardia però ja se sap que tots els caramels porten el seu embolcall. Ja ens tens embolicats en el negoci dels fesols. El primer que vàrem fer va ser nivellar i netejar la terra, algú ens deixà una trasella [tragella], sense aquesta eina no hauríem pogut. Després de llaurar ja tornava a ser un tros de terra apte per regar. Seguidament vàrem sembrar els fesols i preparar les canyes, una feinada, però teníem fesols i dels més bons, a més el senyor Mariano tenia la terra arreglada.

El 1944 fou un any peculiar per les coses que ens passaren a nivell general, familiar i personal. Jo vivia amb els pares i les germanes. La Pepita de tant en tant treballava per l'amo Mascaró, de jornalera. Ella feia de perruquera, però no tenia feina de l'ofici, per això s'agafava a tot per continuar vivint. La Rosita anava al col·legi del poble, s'ho passava bé amb els seves amigues i la feren sortir en una obra de teatre infantil. Tots ens sentíem de la Palma de Cervelló, els masovers de cal Llopart.

El pare fou un bon fixatge per a l'amo, sabia fer totes les feines, i una de les quals feia més bé, era treballar amb la dalla. Allà tenien molta trepadella i alfals que donaven a les vaques. Així que els mesos de primavera ja els tenia ocupats amb el farratge. Podia ser que aquell any, l'amo ja hagués comprat la segadora mecànica tirada pel cavall i tots dos feien una feinada. Fou una bona compra, fins i tot vaig anar a jornal. La mare feia la feina de casa, que en aquell temps era més carregosa.

Semblava que començàvem a remuntar, collíem moltes coses pel consum popi i oli d'uns quants olivers que teníem. Aquell any em tocava fer el servei militar, com que em van obrir un expedient de peus plans, vaig tenir la sort de lliurar-me'n. De tant en tant m'havia de presentar a la caixa de

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

reclutament a Barcelona, al final de la Rambla, gairebé al passeig Colom. En aquell temps fou una sort, ja què es passava gana i no calia que m'ajudessin a casa, a la vegada que podia seguir treballant i aportar el meu jornal. El servei militar gairebé afectava a tothom i representava una temporada que no eres amo de tu mateix.

Pels vols del 23 o 24 de febrer caigué una gran nevada, gairebé general i de les que no acostumen a donar-se en aquestes terres. A la Palma tot fou aigua, però aquell dia em tocà fer un viatge de ciment d'una fàbrica des de Corbera de Llobregat a Barcelona. De bon matí no plovia, però estava núvol i el cel estava llis, com si anés a nevar. Jo anava acompanyat per un altre carreter i el seu carro anava més preparat per aguantar les inclemències del temps, amb la seva vela i les estores. Quan arribàrem a Molins de Rei començà a fer una plugeta fina, tapàrem el ciment amb un tendal i jo tota l'estona mullant-me. Sort que descarregàrem a l'entrada de Barcelona, al barri de la Torrassa. Dinàrem després de descarregar i sense perdre temps emprenguérem el viatge de tornada. Aquell home em digué, podries lligar el teu cavall darrera el meu carro, i tu pujar al meu carro que estaries més bé i més calent. Així ho férem, en arribar a casa vaig sortir del carro tot garrativat i amb molestes tremolors. Vaig eixugar, respatllar el cavall i li vaig omplir la menjadora, i cap a casa. Pensava que hauria agafat una bona galipàndria, però no va ser així i l'endemà ja estava bé. Al litoral tot fou aigua, allà prop de casa sorgí una font que treia una teula d'aigua. També hi va haver diverses esllavissades. No gaire més endins tot fou neu, una gran nevada, d'aquelles que fan història. Vàrem tenir notícies que a Guimerà hi havia un metre, o més, de gruix de neu i que el meu cosí Sebastià estava passant una crisi aguda de la malaltia del cor que ja tenia, i que per desgràcia no va poder superar. El dia dinou de març va morir, el dia del sant del seu pare. El desconsol que van tenir no se'l van poder treure mai més, i no és estrany que les persones creients, en aquestes circumstàncies els hi trontollin les creences. El pare va anar a l'enterrament, va fer el viatge en tren, i de Tàrrrega a Guimerà a peu. Els treballs que va tenir amb la neu i el fang.

No cal dir que els oncles quedaren desconsolats, malgrat que ja sabien que aquest desenllaç podria passar. El treball els ajudà a continuar endavant, a l'estable tenien l'animal per fer les feines del camp, al corral les altres bèsties, i tot demanava la seva atenció.

A part de la naturalesa, la gent del camp té una estima especial a la terra i a tot el que l'envolta.

El cosí Sebastià passava una temporada gens favorable per la malaltia, s'ajuntà l'acabament de la guerra, i la seva lleva entrà en quinta, tot estava

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

desorganitzat. Per passar les revisions per donar-lo no apte per al servei, es personà a Saragossa, malgrat que el metge del poble li féu un certificat del mal que tenia, però no li valgué de res. Hagué de passar per l'administració militar de Saragossa, en lloc de Lleida, allí tingueren l'ajuda d'una família que el seu fill durant la guerra fou soldat dels franquistes i el feren presoner. Va anar a parar a Guimerà, a fer trinxeres per als republicans que ja tenien el front a prop. Un parell d'aquests nois agafaren amistat amb els oncles i quan tenien l'oportunitat anaven a passar l'estona amb ells, de passada els oncles els hi treien el cistell del pa, el porró i les ametlles, ja que el ranxo anava una mica escàs. Crec que aquell viatge a la capital aragonesa, per al meu cosí no li era gaire bo, però no hi va haver cap dubte, el declararen no apte per fer el servei miliari. La família del soldat es va portar molt bé, podríem dir que són les coses bones de la guerra. Després ja va seguir amb la vida normal, però després vingué la gran nevada i van estar preocupats per la teulada. Hi havia molt gruix de neu i tenien por de l'ensorrament.

Del dia que va començar a nevar al dia que el pare va anar a l'enterrament del cosí, faltaven pocs dies per fer un mes. Per totes les fondalades corria l'aigua, formant rierols. Era lògic que es preocupessin per la teulada, tenien una casa gran amb teulada de dues vessants. Entraren a fer de masovers en aquesta casa en casar-se, la casa era d'un estil de masia catalana i estava orientada de cara a sol naixent. Davant l'entrada de la casa hi havia un gran pati, rodejat d'una paret de pedra d'uns dos metres i mig d'alçada, amb dues portes de ferro, una per entrar i l'altra per comunicar el pati amb l'hort. Tot junt era la casa pairal dels Domènec, un matrimoni que no tenien fills, el senyor Paulino i la senyora. Mercè. Els amos i els masovers vivien a la mateixa casa, uns a un cantó, i els altres a l'altre i encara sobrava espai.

Nosaltres seguíem a la Palma, amb la nostra feina i els nostres problemes. Però quan passa un fet com aquest, la pèrdua d'un fill en plena joventut, tota la família queda tocada, per més que érem conscients que s'ha de seguir. Al poble com es natural, fèiem coneixences i amistats. La meva germana Rosita com que encara anava a l'escola, es relacionava amb totes les noies de la seva edat, i entre elles la filla dels masovers veïns, eren bones amigues i mantingueren el contacte per carta fins que l'amiga morí. A l'escola feren una obra de teatre i la meva germana tingué una important participació, amb el paper de Peronella, la traficant, un paper de dona dolenta, la representació la feien al local de la societat, tingué un èxit assegurat, tot quedava en família i el pare li deia a la Rosita: «això de Peronella, la traficant, t'escau molt bé».

Com que Barcelona no era gaire lluny, les amistats ens venien a veure els dies de festa. El Cesario vingué algun cop amb bicicleta, i un cosí seu vingué amb la seva mare per fer repòs d'una pleura. Les cases de pagès d'aquella contrada, tenien una casa adossada a la gran, que era més petita, per l'encarregat. Era el que tancava la porta del gran pati, i ho encerclava tot. Allà allotjàrem al cosí del Cesario i a la seva mare.

La meva germana Francesca, crec que cada diumenge la teníem amb nosaltres. En aquest cas no era un motiu d'alegria, la relació amb el seu marit no era del tot satisfactòria. Però la família, malgrat les divergències, sempre havien d'estar unides. Un dels Nadals que passàrem allà, dinàrem al pati de cal Llopart, acompanyats de la família de casa la tia Rosa de Guimerà. Quan arribà la sega de la trepadella, hi passàvem gairebé totes les hores del dia, jo i els que m'ajudaven a carregar el carro. A primera hora ja estava seca, l'entràvem al cobert, quan el sol començava a escalfar enganxava la segadora i a segar. Al cavall segur que no li feia cap gràcia, però ja em cuidava de fer-lo descansar, menjar i beure sovint. En canvi per a mi era com una diversió, anava assegut entre les dues rodes motrius, portava el cavall i el comandament de la màquina. Mentre segava, teníem la flor i l'olor de la trepadella. El pare no ho tenia tan bé, ell feia tots els racons que no podia fer la màquina. Hi havia bastants arbres fruiters, presseguers, que aquell any l'amo els havia venut a l'arbre. D'aquesta manera s'estalviava els jornals de collir-los i encaixar-los. El pare durant la sega en trobava molts a terra i en recollia per menjar. Un dia trobà al comerciant que els comprà i li preguntà com era que no els collien? I que ell en recollia de terra per menjar.

El comerciant digué: –no els collim perquè el preu no està ajustat al cost de collir-los. Com més en portarem al mercat, més barats aniran, així que no els estalviï, cullin de l'arbre, –així tots menjàrem préssecs a dojo. Coses del mercat i de les mercaderies, aquesta classe de préssecs s'havia de tractar amb cura, eren delicats i sucosos. Avui han millorat l'aspecte, però no crec que siguin més dolços. Llavors hi havia unes maduixes que havíem de buscar el planter al bosc. Eren petites però gustoses. Ja fa anys que no n'he vist de plantades, segurament no són rendibles. Ara el que predomina són el maduixots, són avançats de la collita, per tant, sense competidor. Tampoc he tornat a veure trepadella enlloc, era una planta farratgera molt bona, sobretot pels terrenys de secà. La sembradura de la trepadella no durava tant de temps com l'alfals. La flor de la trepadella era vistosa i, de ben segur que les abelles la trobarien a faltar.

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

La Palma de Cervelló. Amb un amic. Deduïm, pel ram de flors que porten al manillar de la bicicleta, que es tractaria de la diada de Sant Cristòfol (10 de juliol), quan es beneeixen els vehicles.

La meva germana Pepita feia algun jornal per l'amo. Diferents feines a la terra per guanyar algun diner. Si els diners no li feien gaire falta, els guardava per comprar coses o per casar-se.

La casa on vivíem era una antiga masia, quan hi entràrem estava en un estat ruïnós, el fet d'habitar-se fou un avantatge per la seva conservació, era gran i situada de cara a sol naixent, a mitja falda de la muntanya. Hi havia l'entrada general, en traspasar les portes, a mà esquerra, hom trobava una caseta, segurament per als masovers, i estava adossada a la casa gran, tenia un gran pati, i semblava una fortificació. A la casa gran hi havia una immensa llar de foc central, rodejada d'un banc de fusta per

seure la família, alguna vegada la caseta del costat la deixàvem a les amistats perquè vinguessin a passar uns dies.

Un dia vaig anar a Barcelona amb el carro, per recollir els mobles d'una família que venia a viure i treballar al poble, en arribar ja m'esperaven, era un matrimoni amb dos fills, un noi que aleshores feia el servei militar, i una noia una mica més jove que jo. Aquesta família s'establí en una casa que hi havia a la vora de la carretera, en deien cal Vidal. L'home vingué a ocupar la feina de guàrdia jurat, i la noia a treballar a la casa dels amos. Una vegada va agafar una turca, que Déu n'hi do, tot per una broma estúpida que li gastàrem, fou un dia de festa, després de dinar, a l'hora de prendre cafè, teníem una ampolla d'anís per fer la copeta, la començaren a provocar amb el fet de si se la beuria, la botella era mitja, no ens crèiem que ho hagués intentat, però ho va fer; fins que li passà la borratxera, ens preocupà força estona, afortunadament no passà res i tot acabà com havia començat, rient, però amb l'escarni de no tornar-ho a repetir.

No cal dir que estàvem arrelats, i ens hi trobàvem bé, teníem suficients motius d'agraïment a tots, fins i tot en dispensi econòmic, com el que ens feia el senyor Roca, que a més del molí d'oli, també tenia botiga, i la mare hi anava a comprar, al començament, pràcticament sense conèixer-nos, durant un temps ens fiava els queviures, setmana rera setmana, això sí ens férem mereixedors de la confiança.

Quan canviàrem de residència, perquè marxàrem, el senyor Roca ens portà els mobles amb un camionet que tenia. No canviàrem forçosament, ni molt menys, però ens posà tristos a tots, aquesta nova aventura fou a Montblanc. Hi havia un senyor de Barcelona que tenia una finca en aquesta vila i necessitava masovers, aquest senyor estiuejava a la Palma de Cervelló i coneixia al *Mingo*, ell els parlà de nosaltres i contactaren amb el pare, anaren a veure la finca i al principi el pare refusà l'oferta, trobà endarrerit el treball, però li prometeren animals de tir, i l'engrescaren tant que vàrem començar una altra etapa de la nostra vida, a Montblanc. Vist des de la llunyania, fou la més llarga i segurament l'última, no estàvem allò que se'n diu contents, per a mi haver de deixar la Palma de Cervelló, fou com una malaltia, allà quedaven tantes coses, tants records i emocions, a més estàvem a quatre passes de Barcelona, que en aquell temps tenia la seva importància, crec que el meu desànim o tristesa tenia relació amb aquella noieta, ens havíem promès allò de: «*contigo pan y cebolla*», i també ens escriuríem cartes, però jo sabia que la cosa no seguiria endavant i, efectivament, la cosa no durà gaire temps, ignoro la seva sort, jo no l'he pogut tenir millor, he fet la pau amb el destí.

Poc abans de marxar, em tocà anar al servei militar obligatori, més ben dit vaig fer l'expedient i visitar l'hospital militar de Barcelona per observació, de moment em declararen inútil temporal, i havia de presentar-me diverses vegades a la caixa de reclutes barcelonina, que estava al final de la Rambla, molt a la vora del monument a Colom, aleshores ja vivia a Montblanc, fou la darrera presentació i em lliuraren amb la classificació d'inútil, un tema solucionat, únicament no podia sortir a l'estranger, per no haver fet el servei militar reglamentari. En una ocasió vaig voler anar a Andorra i em digueren que fins l'any següent, suposo que no disposava encara de la llicència absoluta.

Coneixent el meu pare, crec que el convenceren d'anar a Montblanc, no sols per la promesa de la millora de les condicions, sinó perquè era un home liberal, i no li agradava treballar a jornal. Probablement ho féu més per mi que per ell, quan vinguérem a Montblanc, als pocs dies ell complia 57 anys. En aquell temps hi havia la idea, que més valia ser petit amo que un gran mosso, encara que gaudia d'una salut de ferro i una fortalesa envejable, va treballar fins que va poder.

MONTBLANC

El dia 26 de març de l'any mil nou-cents quaranta cinc, carregàrem els pocs mobles que teníem i enfilàrem carretera enllà, per l'Ordal i Vilafranca, fins arribar a Montblanc. Aquell cotxe tan vell i amb tants quilometres, que ja ni se sabia, sort que la càrrega era lleugera. Quan fórem a Valls enfilàrem el coll de Lilla, el senyor Roca encara tenia confiança amb el seu cotxe. A l'arribar al cim ja entres a la Conca de Barberà, i des d'allà albiràrem el poble, quan a mig baixar ens creuàrem amb l'Enric, un noi de la Palma de Cervelló que es guanyava la vida fent estraperlo, principalment amb l'oli i, segurament que havia vingut de carregar el seu oli. Estava entrenant-se, també practicava l'esport de la bicicleta. El que feia era exposar-se, la Guàrdia Civil el perseguia i més d'un cop havia de deixar la carretera i anar camp a través, tirotejat i tot. Si l'haguessin agafat n'hauria sortit mal parat, a part de perdre-li la mercaderia, ells eren els amos. És probable que ho volgués deixar i provar sort amb el ciclisme, en aquell temps l'esport era una oportunitat per sortir de la mediocritat, no es guanyava gaire, però la fama també és un valor, encara que ell tingué molt mala sort. A la volta de Catalunya, a Molins de Rei volia guanyar l'etapa pel fet que allà coneixia a tothom, al sortir del grup de corredors i esprintar xocà frontalment contra

un cotxe i perdé la vida. Fou una mort sentida per tots els qui el coneixíem, una amiga de la meva germana ens va enviar l'esquela del seu funeral, on hi apareixia una fotografia, amb el seu somriure entre picaresc i de bondat. Festejava amb una noia que treballava amb mi i que anys més tard es casaria amb l'Esteve, l'encarregat.

En arribar al mas trobàrem els amos juntament amb la mare i la meva germana Pepita, la Rosita estava a Guimerà a casa la tia Maria per fer-li companyia.

La primera impressió particular que vaig tenir de Montblanc no pogué ser més negativa, en comparació amb el què havíem deixat, ho veia tot rònc i endarrerit, tot i ser un poble gran. Es notava la llunyania de les capitals malgrat tenir la carretera i el tren que comunicava amb les principals ciutats de Catalunya, faltaven mitjans de transport a causa de la guerra. No es pot comparar, per alguna cosa és el cap i casal de la Conca de Barberà i un punt neuràlgic de tota la comarca per a totes les necessitats socials, malgrat tot, la guerra ho deixà desmantellat i quedaren endarrerits per sempre, moralment és com una ferida que no s'acaba mai de curar. Potser

Montblanc. Vista parcial de la propietat rural del Mas de Carlons.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

jo ho veia d'aquesta manera tan pèssima per la tristesa que portava dintre meu, per tot el que havia quedat endarrere i que ja no formaria part del nostre moment, només resta el record d'una part de la nostra vida. Ara el que ens tocava fer era guanyar-nos un lloc en aquesta societat.

De moment amb els amos no prometia massa bé la cosa, ja ens feren la primera «mala passada» o ridícula. La cosa fou de la següent manera, la mare i la meva germana Pepita feren el viatge amb el tren i el pare i jo el férem amb el camionet del senyor Roca, elles amb el tren s'avançaren, com ja era previst, i prepararen el dinar per a tots, perquè dinàrem junts a casa dels amos. Quan fou l'hora de servir el dinar la mestressa digué «he cuit un quilo de fesols de la collita, ja me'ls tornareu», nosaltres convidàrem al senyor Roca com és natural, quan sentí això quedà garratibat i sorprès i amb la mirada ens digué tantes coses que segurament tots pensàvem. On ens havíem posat i probablement tots pensàvem que si hagués estat com canviar-se la camisa, segurament hauríem tornat endarrere.

Era per Setmana Santa, les primeres festes que celebràrem a Montblanc i Pasqua era el dia 1 d'abril. Unes festes adients per la vila d'aquell temps, tot el poble pràcticament quedava dins el recinte emmurallat i formava un ambient molt idoni per la processó que no es podia trobar en gaires llocs, semblava talment el temps de Jesucrist. No hi podia haver un escenari millor, fins i tot els carrers estaven per asfaltar i no ho dic per l'enyorança que portava a sobre, ja que tot era igual, faltava de tot i a tot arreu, però tocant a la capital no es nota tant. La nostra germana Francesca també ens vingué a visitar, d'aquesta manera ja sabia on ens havíem posat. El dissabte o el diumenge anàrem a Guimerà amb el xarret, per visitar els familiars i la nostra germana Rosita, que feia companyia a la tia Maria, visitàrem el Santuari de la Mare de Déu de la Bovera, on és costum menjar-hi la mona, allà disfrutàrem de la companyia dels familiars de ca la tia Rosa. Férem nit a Guimerà i l'endemà tornàrem cap a casa, per cert, aquell any a Montblanc es féu una «*corrida*» de braus al camp de futbol, que aleshores estava ubicat on després hi hagué l'hotel Ducal i cal Pocarull. Tornàrem cap a casa amb el xarret feliços i contents, unes set hores de carretera, dolenta per l'abandonada que estava. Com tot, en tantes hores de triqui-trac i no es trobava gairebé cap vehicle motoritzat, tampoc hi havia benzina i això demostra com anava el país.

Emprenquérem la feina que no era poca cosa, la nostra economia estava tocant fons, això sí que era una aventura, el que necessitàvem era un miracle, però el sol fet de viure en aquell moment ja era un miracle. Aquells anys fins i tot la naturalesa no féu la seva feina quan corresponia, va ser un any extremadament sec, tot el sembrat ja anava a càrrec nostre, a l'hora de segar era tan curtet que l'havíem d'arrençar. El que havíem sembrat en el lloc on

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Montblanc. Foto superior.
Anton Mateu Armengol,
portant un cove de vímet amb
productes de l'horta. Foto
lateral. **Anton Mateu**
Armengol i la seva esposa
Francesca Binefa Alba, al
Mas de Carlons.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

es podia regar encara es collia bé i al darrere hi sembràrem fesols i en collirem onze sacs que ens anaren molt bé i poguérem tornar el quilo que li devíem a la mestressa. De totes maneres no es podia collir, tot estava descuidat, hi havia cinc tires de ceps, dels quals collírem dues portadores de raïm –uns cent quaranta quilos–, hi havia moltes baixes. Quan ho tinguérem tot remuntat en sortiren entre mil sis-cents i dos mil quilos. De les oliveres, l'any abans la nevada les deixà gairebé sense rama, collírem dos sacs d'olives. Els avellaners tot era rama seca, no es cuidaven, igual que tot i en aquell temps hi havia una plaga que li deien el diabló, que no hi havia res per que la pogués combatre, com que s'havia de renovar de rama nova i calia regar bastant, decidírem arrencar-los i plantar-hi ceps. Tota aquesta feina feta amb suor i sacrifici, les màquines en aquell temps estaven lluny, llavors encara no s'hi pensava. Una ajuda que funcionava era l'animal que hi havia a l'estable, li enganxessis l'arreu sense les pales, només amb la sella i amunt i avall per estovar la terra que ja era una ajuda important.

Els amos ja ens varen demostrar que l'ajuda tan promesa de posar bèsties i tota mena de garantia per poder tirar endavant amb més facilitat, tot era fum d'estampa. No sé perquè ens hagueren de complicar la vida a nosaltres, ja començàvem a sortir del pou, i no podíem fer més del que ja fèiem, que ells encara més aviat ens destorbaven, posaren quatre porcs i quan s'acabaren el pinso que teníem collit de casa, ens digueren que en venguéssim dos i amb el que en traguéssim féssim grossos els altres dos. El pare els hi digué: «en primer lloc s'ha de buscar comprador i quan el trobés segur que li has de donar els guanys per ell, així que ens carregàrem la responsabilitat i ens cuidàrem de comprar el pinso, val més sol que mal acompanyat i és veritat. Eren tan garrepes, que quan arribà el temps de collir la mica de gra, no tenien ni forques, ni arres a l'era, sols hi havia un primitiu rodet rudimentari, sense cap principi geomètric. Per trill, de moment, posàrem un canyís al darrera, més endavant vàrem comprar un trill vell, el pagès que ens el va vendre quedà ben descansat, cada moment sortia el corró del mig. Compraren una màquina per ensulfatar, la més barata, és clar, al poc temps ja tinguérem problemes amb ella, es foradà el cos de la bomba i l'haguérem de portar a cal Masdèu perquè la transformés com les feia ell, senzilles i fortes, férem tot el que poguérem i fet i fet costà molts diners i el resultat *nyigo nyago*, malgrat tot la férem servir uns anys.

Llavors rebíem la farina carregada de farineta un tant per cent, no sé la quantitat, era obligatori i si volien fer el pa blanc havíem de passar pel sedàs la farina i el que treien ho venien i nosaltres compràvem aquesta farineta al nostre forner que també ens la fiava, però d'un forner sol no en teníem prou, haguérem de repartir la compra del pa perquè estiguessin contents.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Montblanc. *Foto superior: entrada a la finca del Mas de Carlons.*
Foto inferior: façana principal del mas.

El corral estava en el lloc més inapropiat, i menys pràctic, tot per aprofitar un tros de terreny, a més no hi posaren bestiar ni ens el facilitaren, en l'actualitat aquest corral està enderrocat, ha durat cinquanta anys i no ha servit per la seva funció, posteriorment arribaren uns nous amos, que eren com la nit al dia respecte els anteriors, tot fou diferent, nosaltres vivíem en una caseta a banda, i els amos a la casa gran com a segona residència,

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

en marxar els propietaris cap a Barcelona, s'emportaven la clau, per nosaltres millor, menys responsabilitat. En una ocasió caigué una bona nevada i el pare encara tingué l'humor i la bona voluntat de pujar per la part de fora, amb el perill de caure, per treure la neu dels terrats i que no se'ls fessin malbé les rajoles, no s'ho mereixien, malgrat tot, érem veïns i has d'intentar que la convivència sigui positiva, no es poden fer sempre cares llargues, però amb el temps ens en feien de tots colors, un exemple: hi havia un presseguer amb tres o quatre préssecs, que la mestressa mirava i remirava, fins que un dia ja no hi eren, es va enfadar de valent, que si se'ls havia menjat la meva germana Rosita, que si allò, si això, fins que el pare li digué: que si se'ls havia menjat que bon profit i que tenia el mateix dret que ella; per mediació d'una amiga de la filla de la mestressa i nostra, l'Assumpció de cal Colom, ens vàrem assabentar que se'ls havia menjat la filla dels amos, els trobà molt bons i bon profit, però no era el cas, això demostra la seva roïnesa, i com aquestes en podria explicar moltes. Probablement portaven al cap la idea de vendre la finca i feien tot això perquè fóssim nosaltres els que marxéssim i no haver-nos de pagar certa quantitat de diners si els nous amos no volien masovers.

La família dels amos estava composta pel matrimoni, dos fills i dues filles, n'hi havia tres de casats, la filla petita era la fadrina, es deia Montserrat, nom que li havien posat a la finca, vil·la Montserrat, però era un nom artificial, tothom el coneixia com a Mas de Carlons.

L'any que vinguérem fou dolent per a tots en general, a més, el dia tres de maig féu una gelada que matà els ceps i altres arbres, fou una catàstrofe de les més tràgiques per les economies agràries, tothom plorava i la incertesa per subsistir era gran, nosaltres feia temps que ho teníem tot perdut, i no ens quedaven ni les lamentacions, així que no serveix de res encantar-se i contemplar les desgràcies, quan no hi ha res a fer.

Per gasius que fossin els amos, tampoc tenia sentit deixar-nos morir de gana, vam demanar poder fer llenya al bosc i vendre-la, no era cap regal, del lloc on la fèiem fins a tenir-la al punt de venda, costava Déu i ajuda, no eren grans arbres per fer ràpidament una carretada, eren petits, o ametllers que quedaven al mig del bosc, i no creixien.

A més de ser cansat, els mètodes eren rudimentaris, tot es feia a base d'esforç físic. També anàvem a llaurar a jornal, ens sortí l'oportunitat de portar grava per la construcció de les escoles públiques, a la vora del Santuari de la Mare de Déu de la Serra, en un tros que el Vinyes, un veí nostre, hi tenia l'era, i crec que era de la seva propietat. Llaurar un jornal amb mula, equivalia a tres jornals d'un home, i es guanyaven quatre duros, en total seixanta pessetes, per l'altra feina, l'arena i la grava anava a tant el metre cúbic, crec que ens

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

donaven unes deu pessetes per viatge, ara bé, no era una feina continua, i hi havia competència, era una manera de viure limitada i estressant, tot era eventual, moltes hores i a més a més calia cuidar el matxo, aquest animal formava part de la família i havia d'estar ben alimentat per poder respondre al treball, com que el gra anava escàs, quan podíem buscàvem farratge per les vores, i així poder-lo barrejar amb la palla, d'aquesta manera podia alimentar-se més bé, no m'agradava que passés gana, i que tots dos estàvem molt identificats, si un treballava com un matxo, l'altre ho feia com un ruc.

Nosaltres érem immigrants però amb connexió i referència al territori, era un avantatge sobre els que venien de la resta de l'Estat, no podies lliurar-te de la curiositat normal de tot l'entorn, que tenia més interès en conèixer els nousvinguts que tu a ells, els altres immigrants tenien més dificultats, tot i la bona voluntat. Vegem un cas verídic que passà a uns veïns nostres, llogaren a un home arribat a Montblanc a segar amb la falç, era un any bo, i el sembrat, a causa de les pluges de la primavera, estava ajagut, marxaren al tros de bon matí amb el dubte que si aquell jornalier, anava a guanyar-se el sou amb més bona voluntat que ofici, començaren la tasca i no calgué esperar gaire per veure que efectivament tenia ofici, només amb la manera de començar el tall de la feina, a l'hora d'esmorzar es posaren a l'ombra, i començaren a menjar, aquell home no menjava res i els altres, tot estranyats, li preguntaren: «¿com es que no menja res?, ell els contestà que ahir quan el vingueren a buscar, no tenia res a casa i no va voler perdre

Montblanc. Vista de la vila des del camí del Mas de Carlons, en la dècada dels quaranta del segle passat

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

l'oportunitat de guanyar-se aquest jornal, «però home de Déu, qui no et fa parlar!, sense menjar no es pot treballar, i encara que es pugui, no serà davant nostre, i menys treballant junts», es partiren el menjar i el beure, avui això pot semblar increïble, però és cert i l'experiència t'ensenya moltes coses, entre elles que el menjar es mereix un tracte més respectiu, no s'ha de menysprear mai, i menys llençar-lo, és una manca de respecte al pròxim i a tu mateix.

Ara explicaré una mica la vida social que teníem amb part de la gent que coneixíem, principalment el veïnatge. Comencem per la fonda de cal Colom, que el nostre contacte venia de quan els amos s'hi hostatjaren durant les obres que feren al mas, hi rebien totes les cartes i encàrrecs i al mateix temps era com si fóssim família. Mentre nosaltres fórem masovers, fou d'aquesta manera, encara avui conservem dins dels nostres cors un sentiment de benaurança i estima. Aquest any ja en farà cinc que ja no estem al mas i el temps fa la seva feina, que és que les coses canvïn, el mas ja no és el que era i jo tampoc, fa que tot es vagi morint una mica i en neixin de noves, per això els records són tan necessaris, sempre i quan no et quedis només amb ells. És molt bo recordar perquè el passat no mori. Així començà l'amistat amb la família Colom, nosaltres acostumàvem a baixar al poble els dimarts i els divendres, dies de mercat setmanal a Montblanc. Compràvem i fèiem les diligències necessàries i era el nostre punt de reunió per tornar al mas. El senyor Colom a l'estiu, quan els dies són més llargs gairebé cada tarda pujava al mas, s'arribava fins l'enjub de l'aigua, allà bevia i al baixar deia: «m'he fotut un tip d'aigua, boníssima». Alguna vegada pujava acompanyat d'algun menestral del poble, ja se li feia l'hora de preparar el menjador per als que volguessin sopar, no pas gaires, en aquell temps no hi havia diners, però hi havia més temps, és el de sempre, quan tens dents, no tens pollastre i quan el tens no tens dents.

Amb els veïns que tenien terra prop del mas, hi teníem bona sintonia, encara que amb alguns més que d'altres. Els que més pujaven eren l'Anton de cal *Gravat de Lilla* i el seu cunyat Maties de cal *Colitxo*, que vivien junts. També el Jaume de cal *Mian*, que quan pujava a treballar amb la seva mula, a l'hora de retirar passava per casa, sobretot a l'hivern que feia la vesprada més llarga, allà ens fèiem petar una tertúlia i ens passava el temps sense adonar-nos'en. Ell, a part d'anar a la guerra, com la majoria, hi perdé un germà i a més estava involucrat amb la lluita a favor dels drets dels treballadors, tant pels que treballaven de jornalers, com pels que portaven terres a parceria, que tenien uns tractes abusius i injustos. Era una persona peculiar, a ell no li calia la lluita, tenia terres pròpies per poder-se guanyar la vida, havia participat en reunions, conferències i mítings per la causa

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

obrero, era un home idealista i, per tant, creia que el món podia ser millor per a tots. Cada dia que passava se'ns feia tard, quan sortia al carrer tot enlluernat pel contrast de la llum de casa, deia el seu «taco» acostumat, l'acompanyava un bon tros, la vista ja s'havia acostumat i en un tres i no res ja era al poble i jo cap al mas a sopar. Aproximadament entre el poble i el mas hi ha un quilòmetre. Sempre ens explicava coses de la lluita pels seus ideals, tant en temps de pau com en la guerra civil. Després de la batalla que desgraciadament s'inclinà a favor dels franquistes, hi hagué una desbandada general per part dels republicans. L'exèrcit ja no es pogué reorganitzar, la frontera era un caos i la guerra estava perduda, per la banda republicana el que quedava era salvar la vida. El Jaume explicava coses de la guerra, com molts altres, que els hi tocà anar-hi. Se'l notava dolgut com moltes persones, de fet durà poc el règim republicà, del 14 d'abril de l'any 1931, que jo tenia 7 anys, fins a l'abril de l'any 1939, vuit anys de lluita en pau i en guerra perquè els més desvalguts poguessin gaudir d'una vida més digna i justa, això sí, si et portaves bé, l'empara de Déu sí que la tenies. No és gens estrany que estigués decebut, explicava que li restava molta feina, ara per salvar la vida i la propietat. És comprensible el sentiment de frustració que sentia, doncs ell dedicà moltes hores per la idea de fer un món millor i més just. Tampoc era estrany que estigués al punt de mira dels que no combregaven amb les seves idees i encara que fos un dret democràtic i social com la vida mateixa, els antirepublicans defensaven els seus interessos per damunt de tot. Com he dit abans, la batalla de l'Ebre fou la que decidí el curs de la guerra, com que la guanyaren els feixistes, efectivament tot el que quedà, tret d'alguna escaramussa fou un passeig per als vencedors i un calvari per als vençuts. La vida sociopolítica del Jaume ja no era possible, tots hauríem de canviar i els que tingueren participació més directe havien d'exiliar-se per salvar la vida. El Jaume i família hagueren de passar per aquest calvari, tots anaren a França amb el carro, llavors encara vivien els seus pares. En arribar es trobaren un garbuix de problemes que els van perjudicar, entre ells havien d'abandonar el carro i la mula, total que el matrimoni gran i crec que la néta primogènita tornaren cap a casa, d'aquesta manera salvaren la casa i les terres. La dona del Jaume, amb les filles, es quedaren a França, però no pogueren estar junts. Allà emmalaltí la filla petita que morí, al Jaume el posaren al Camp de concentració d'Argelers, famós per les barbaritats i perversitats, malgrat que hi havia platja, a causa de la massificació es feia insoluble, amb l'agreujant que era l'hivern, per guarir-se de la tramuntana feien un clot a l'arena i es posaven «acurrucats» allà amb tots els parracs de roba, tot era poc per plantar cara al fred. El Jaume deia «feia falta tota la força física i moral» i més

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

per aguantar tot allò, ni que l'un s'ajudés amb l'altre, com ell que ajudava a un pobre home que emmalaltí, era un home que l'exèrcit li requisà dues mules que tenia per treballar la terra i les seguí per mirar de poder-les recuperar, per fer que es pogués curar li feia sopes en un pot de llauna i com que no tenia llenya, amb un ganivet feia estellicons de pals de la tanca, uns quants de cada pal i molta paciència. Ell deia: «li hauria fotut una puntada de peu al pot que no l'haurien trobat pas». Amb la dona es devien veure de tant en tant, podria ser per la malaltia de la filla, però després tornà a casa. Tots els que passaren pel Camp de Argelers, i ho pogueren comptar, guardaven un mal record, alguns hi deixaren la pell com aquell home que seguint les mules, perdé les mules i la vida. El que ell, com tots els que han de passar per casos de desesperació límit, és motiu per perdre el cap, allà, de tant en tant, els I deien que «podien tornar a Espanya, que no els hi passaria res de res» ell deia que sinó els cregué fou gràcies a la seva dona que en una carta, al firmar-la, en comptes del cognom posà Francesca Nonvengos, no hagué de pensar gaire per saber el que deia i no caigué en el parany. Els refugiats espanyols pujaren de vàlua, passaren a ocupar llocs de treball que els francesos deixaven en mobilitzats-se per defensar la seva pàtria en la II Guerra Mundial. Al Jaume l'emplearen per treballar en una masia, era bon treballador i el tractaren bé, el menjar era bo i en quantitat, portava gana endarrerida. El canvi d'alimentació li provocà una infecció de tot el sistema digestiu, requerí uns dies d'hospitalització, però afortunadament se'n sortí. El que començà sent un gran problema es transformà amb una ajuda valuosa en aquells moments tràgics per a tots. Els refugiats de la República es reivindicaven davant el govern i el poble francès, els hi feren un bon servei. Alguns, com el Jaume, tenien tot el que significa la vida, la família, els amics, el poble, la terra... tenien desig d'estar junts, són el que estimes en primer lloc. També els que deixes et saben greu, ho sé per experiència pròpia, perquè durant la vida he hagut de canviar quatre cops de lloc. Malgrat tot, quan arribà, necessità algú que l'avalés, però dins seu estava dolgut per haver de suportar el règim dictatorial. D'històries de la guerra se'n poden escriure moltes planes, el Jaume no canvià de manera de pensar, quan passava per casa, algun cop sortia a la conversa, en algunes coses no estàvem d'acord, però era una bona persona i bon treballador. Més endavant freqüentàrem amb el seu gendre, el Peret, que també li tocà la guerra i a la seva lleva li deien la «quinta del biberó», doncs eren els més joves. Aquests nens de la guerra segurament foren els que la passaren més magres, perquè si la guerra no és un lloc per ningú, menys per a nens i per adobar-ho, a l'acabar el conflicte militar els obligaren a fer el servei militar, novament.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

El Tonet *Gravat de Lilla* i la seva dona, la Coloma, un matrimoni bastant gran sense fills, vivien amb el Maties de cal *Colitxo*, la seva dona Trinitat Moix i els dos fills, el Ramon i la Montserrat. Pujaven bastant per treballar la finca que el camí parteix amb el mas. El Maties pujava més perquè treballava a la fàbrica de goma, com que feia tornos li venia bé per aprofitar hores a la vinya, perquè era prop del poble. Bons veïns, ens ajudàvem, no regularment, però sí quan hi havia una necessitat, cosa normal en la pagesia d'aquell temps. A més, com que el Maties pujava cada dia, ens portava les novetats. El Pep, a l'altra banda del torrent, no venia gaire per motius pràctics, també hi teníem amistat, potser pensaven que molestaven; s'ha de respectar a tothom. Els *Pere Pau* no pujaven gaire, però teníem bona relació i després deixaren la finca. Els Pere de cal *Mixó* tenien dues finques, una que tocava amb la nostra i l'altra gairebé a tocar. Normalment anaven els dos germans, l'Andreu i el Joan que era el petit, eren germans però no tenien cap semblança, ni de fesomia ni de caràcter.

Un bon exemple de concòrdia veïnal, fou durant l'any d'una gran nevada, dos homes que treballaven fent carbó en un bosc a unes dues hores de la vila ducal, els carboners es feien una cabana molt senzilla prop de les carboneres, tot i veure que el temps estava per nevar, no pensarien que faria la gran nevada que es trobaren al matí, gairebé l'entrada de la cabana estava tapada per la neu, quedaren espantats i les carboneres ofegades per la neu, segurament no tenien gaires provisions i decidiren fer camí de retorn, així que agafaren les paelles per apartar la neu del camí, una aventura que podia haver acabat malament, sort que la gent del poble pensaren en ells, i emprengueren el camí per anar-los a buscar, quan es trobaren, les emocions es desbordaren per uns i pels altres. Els salvadors per haver tingut èxit en la seva bona obra, i els salvats les van tenir totes, de moment es posaren a plorar, després, quan les emocions ja es controlaven, vingueren les paraules d'agraïment. Aquest exemple mostra la bona voluntat entre els habitants dels pobles, i les ganes d'ajudar-se els uns als altres.

A Montblanc hi havia una petita indústria d'espardenyers, porta per altra, era tota una artesania, recordo que el meu pare gastava unes espardenyes que li deien de set tombs o embetades, que solament tenien una puntera i pel damunt les betes. Probablement set tombs i d'aquí li venia el nom, tradicionals a Catalunya, a ell encara els hi feien de cànem, i ben fetes. Els mossos d'esquadra de 1931 en portaven.

Aviat i afortunadament per a nosaltres, la propietat canvià d'amos, nosaltres ja ens pensàvem que la cosa anava per aquest camí, però la gestió la portaven bastant amagada, no ens deixaven tocar res de la collita i teníem algunes coses per recollir, estàvem bastant amoïnats, quan ens presentaren els nous

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Fernando del Castillo Villanueva i Eugenia Ferrer-Vidal Parellada, propietaris del Mas de Carlons.

propietaris el pare els digué: «gràcies a Déu que ara podrem continuar les nostres feines normals i collir els fruits, posin una persona de confiança que els doni compte dels nostres actes», ells li respongueren: «que no ho són vostès de confiança?, i el pare va contestar, «pel que es veu no pas per tothom», aquestes paraules feren pujar els colors de la cara als antics amos, la contesta fou: «Sinó els haguéssim de tenir confiança, no hauríem

comprat la finca, segur que ens farem dignes d'aquesta confiança i tancarem una temporada no gens bona, i en començarem una de millor».

Els nous amos eren un matrimoni de mitjana edat, Fernando del Castillo Villanueva (nascut el dia 27 de març de 1893 a Barcelona i mort a Montblanc el dia 20 de setembre de 1950) i Eugènia Ferrer-Vidal Parellada (nascuda el dia 20 d'agost de 1902, també a Barcelona i morta a Barcelona el dia 6 de març de 1983). Tenien deu fills, el gran es deia José Mari i morí el 1934 als 7 anys. Després venia Fernando «*Pipo*», era membre de Sant Joan Baptista de la Salle i va estar a Barcelona i Cambrils, d'on posteriorment en sortí. Els altres encara estudiaven, M. Teresa «*Tete*», M. Eugènia «*Nuchi*», Rafael «*Cuco*», Juan, Camila «*Camilín*», Miguel «*Miquis*», M. Carmen i Santiago, intern al Col·legi de la Mercè de Montblanc, eren una gran família. L'amo havia estat Cambrer Secret del Papa i tenia una germana que morí sense descendència. La senyora pertanyia a la noblesa catalana i tenia quatre germans, Pepe, Marquès de Ferrer-Vidal, Josefina que es va casar amb Joan Antoni Güell i López, el III Marquès de Comillas, II Comte de Güell i I Comte de Ruiseñada, Camila, que morí als 11 anys i l'altra germana Pilar, que estava casada amb Lluís Vidal-Quadras Villavecchia. Es veien correctíssims i amb simpatia, el seu tracte tan digne, era una garantia de benaurança per a tots. L'amo connectà perfectament amb el pare, tots dos eren directes amb les coses, com demostra les paraules del pare: «si treballant no et pots guanyar la vida, has de robar» i l'amo digué: «*Eso me gusta, las cosas claras, las personas que trabajan tienen derecho a comer, con esto quiero decir que si no hay para vosotros, tampoco hay para nosotros*».

De moment els nous amos anaven venint per solucionar diferents problemes legals i prendre posició de les diferents propietats separades, que formaven part del conjunt de la finca, també s'hostatjaven a l'hostal de cal Colom, el pare els convidà a dinar al mas amb nosaltres, complaguts, acceptaren la invitació i l'amo digué: «avui no, demà, ens llevarem, anirem a missa, i després pujarem a dinar, la senyora es posarà en contacte amb la Francisca i menjarem plegats», el pare els hi comentà: «pel que veig vostès són religiosos i practicants, jo tot i que he estat practicant, a causa de les circumstàncies de la vida, ho tinc una mica oblidat, però he estat escolà, i les poques lletres que sé, me les va ensenyar el capellà», l'amo li respongué: «jo sóc respectuós amb totes les creences i ideals, però el meu deure és aconsellar-li que segueixi practicant» (ho traduïm del castellà), llavors vingueren a dinar, nosaltres posàrem tota la bona voluntat possible per quedar el més bé possible, però hi ha coses que no poden sortir bé, com ara fer el cafè en un tupí de terrissa. Quan començà a bullir, encara que el treguis del foc, segueix bullint i la mare es descuidà de retirar-lo i se li vessà bona quantitat. Prenguérem la

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

resta del cafè, que fou aigua «xirri» i a la sobretaula el pare preguntà que ¿tal han estat? L'amo contestà: *«todo muy bien, hemos estado estupendamente, la compañía y la comida muy buenas, pero el café lo ha estropeado todo»*. Tot això rient, i sense ànim d'ofendre a ningú, és més, tots vàrem riure l'acudit, la mare tota amoïnada, explicava el motiu del petit contratemps, segurament era malta i no cafè, que anava escàs i car. La senyora com a dona, es posà al costat de la mare, i digué que ens enviaria uns paquets de cafè, com així féu, sempre per les festes de Nadal i Reis, ens obsequiaven amb diferents regals, després de tants anys encara ho mantenen, en les onomàstiques també ens felicitàvem, sempre foren generosos. En aquells moments, el canvi d'amos, fou un esdeveniment favorable per nosaltres, compraren el mas amb tot el seu contingut, molts dels mobles ens els regalaren, a més posaren electricitat i telèfon, quan entràrem no teníem aquests serveis, anàvem amb espelmes i llums de carbur, que de tant en tant s'espallaven o explotaven, en fi, un problema, els nous amos venien a estiu, un estiu sense llum fou un espectacle, el dia que pogueren encendre el llum a cada habitació, fou tot un esdeveniment. El transformador el batejàrem amb el nom de Santi, el diminutiu del nom del fill petit que es diu Santiago, hi hagué celebració i convidat, tot per part dels amos. L'altra millora era el telèfon, ens podíem comunicar amb qualsevol lloc, en aquells temps no n'hi havia gaires, nosaltres vàrem agafar el número 38, que era d'un abonat que es donà de baixa, per comunicar-se, abans calia passar per la central, era un avantatge que no tothom podia gaudir, aquests canvis, canviaren la nostra vida en sentit positiu.

En aquell temps els pagesos treballaven la terra amb el sistema tradicional, o sigui que tota l'energia era de sang, la Guerra Civil aturà la mecanització de l'agricultura catalana. Com hem comentat, un oncle meu feia de representant de maquinària agrícola, les més venudes eren les famoses màquines de segar, que es movien amb una bona mula, les segadores lligadores estalviaven feina de braços, esmentar també les màquines de batre i algun tractor rudimentari, de rodes metàl·liques. Els pagesos amants de la rutina eren reticents als canvis.

L'amo tenia un cotxe, però anava a missa amb la tartana per estalviar la benzina, i guardar-la per viatges llargs.

Quan se sortia a treballar, normalment era per tot el dia, allà s'esmorzava, es dinava, si era l'estiu es feia migdiada, es berenava i a la posta del sol es tornava cap a casa. Aquesta manera de treballar invitava a tenir més relació amb el veïns, era una llàstima no tenir-la. Disposar d'amics era important, una vegada et deixaves la sal, l'aigua, els llumins, etc., nosaltres sempre practicàrem l'harmonia i amistat i fórem correspostos. En una ocasió un noi es banyava

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

**Montblanc. Imatges de difentes treballs agrícoles
al Mas de Carlons**

en un enjub, tot nu, i un pocalolta li féu una broma, prenent-li la roba, o amagant-li; per no anar al poble despullat vingué al mas tapant-se les parts

com pogué i ens demanà roba per poder sortir del contratemps. Els veïns més propers de la finca fins i tot venien a menjar a casa, passàvem l'estona més acompanyats, i fèiem petar la xerrada sobre tota mena de temes. No cal dir que si teníem algun problema també trobàvem ajuda, quan s'ajuntaven tots els veïns agrupàvem el recapte que portàvem a les carmanyoles, i fèiem una bona cassola per a tots.

Jo crec que els amos compraren el mas per diferents motius, un de principal era el problema del menjar, per superar el racionament del moment, ens varen recomanar que féssim tot el possible per fer recapte per ells i per nosaltres, cosa que ja practicàvem i procuràvem ser autosuficients. El corral era ben proveït, matàvem un porc per cada casa, foren ells que ens ajudaren a criar un ramat de bous al corral que hi havia, així que l'estrenàrem. Nosaltres, des de Montblanc, fèiem tot el possible per enviar-los-hi els productes de temporada, per mediació del viatjant. Els amos també compraren una finca al Prat de Llobregat, tota de regadiu que passà a proveir el tema de l'alimentació, com que ho tenien més a la vora de Barcelona i més avinent, el senyor Fernando ens digué: «*Antonio ahora si que ya tenemos el problema de la comida solucionado*», el Prat tenia un clima més benigne i plantaven coses que nosaltres no podíem. Llavors eren ells que ens enviaven carxofes a nosaltres, la voluntat per solucionar el problema era mútua.

Montblanc. Joan Mateu Binefa, amb les seves germanes Pepita, Cisca i Rosita

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

En comprar el mas hi feren obres, l'arreglaren al seu gust, ho posaren tot potes enlaire. Com que eren família nombrosa, no es podien permetre el luxe de tenir una habitació per cadascú, ho solucionaren una mica a l'estil caserna militar, en una habitació hi posaren tres llits per les noies, i en una altra tres més pels nois. També tenien tres minyones, quan venien convidats s'ajuntaven quatre o cinc noies de servei, Això sí, el caliu era agradable i a l'estiu, entre tots, formàvem una gran família, alguna vegada que fèiem soroll, el senyor Fernando ens cridava l'atenció, i ens enviava a dormir, el seu lema era: *«a las diez en la cama estès, si puede ser antes mejor que después»*. Era amant de l'ordre, i la joventut tenia altres necessitats. A l'estiu i per Pasqua estàvem ben acompanyats i divertits, però a l'hivern ens quedàvem sols, hi havia més estones per l'esbarjo i moltes vesprades anàvem a Montblanc a passar l'estona, aprofitàvem que la Rosita hi anava a cosir, un dia al Teatre Principal, organitzàrem una festa, ballant la conga en fila índia, una mostra més de la nostra vitalitat, que treia la pols a la tarima i al terra del teatre, disfrutàrem d'allò més, sense oblidar les sortides per anar a menjar la mona. A Montblanc era habitual anar a la Vall o al Monestir de Poblet. Per Pasqua i per Sant Joan, era una bona època per aparellar-se els fadrins, el que tenia el nuviatge més encarrilat, ja anava a menjar la mona en un cercle més reduït, era una senyal de matrimoni.

Al poc temps de ser a Montblanc, la meva germana Rosa, es posà malalta, anàrem a buscar el metge i el seu diagnòstic fou que tenia les febres de Malta. Per curar-se havia de fer repòs absolut i dues opcions de medicació, una era més barata, però d'efectes lents, i l'altra a la inversa, el problema eren com sempre els diners, anàrem a la farmàcia Pujades i els explicàrem el problema, ens reberen bé, ens aconsellaren que si es podia curar en un dia que no en passessin dos, així ens donaren el tractament ràpid, dient-nos que ja el pagariem quan poguéssim, això és un acte per recordar tota la vida i, sobretot, per agrair, i més si tenim present que gairebé no ens coneixien, no cal dir que miràrem d'eixugar el deute el més aviat possible. En aquests casos no podíem fallar, havíem viscut tantes vegades endeutats, que valoràvem la confiança, que és més important que la riquesa, i aporta ànims per continuar.

Un dia el senyor Fernando anà a un funeral a Montblanc, i en veure la gran assistència féu el comentari següent: *«no me importaría morirme en este pueblo»*, el seu desig es complí, tingué un enterrament multitudinari, amb gent de la vila i de fora.

Nosaltres ja estàvem implicats a la vida montblanquina, com a referència érem els del *Mas de Carlons*, abans havíem estat els de cal *Ros*, més tard els de cal *Mascaró* i ara, aquest darrer, que no estava gens malament; per cert, Carlons deriva de Carles, el nom del constructor de la casa.

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

En el temps de lleure, el cinema era tot un esdeveniment, en un ambient alegre i festiu. Una hora abans de començar la sessió els altaveus tocaven música alegre per cridar l'atenció dels vilatans. Els nivells del so, es feien audibles més enllà dels límits del local, els més cinèfils anaven a fer cua, per adquirir la localitat al seu gust. Tot això creava un gran ambient de festa, les dones al diumenge feien tot el possible per enllestir el dinar i fregar els plats ben aviat, a més d'arreglar-se i fer cua per agafar un bon lloc. N'hi havia que s'asseien cada vegada a les mateixes butaques, l'home feia una visita al cafè, i alguns feien la partida de cartes, quan era l'hora de començar la sessió tocaven un timbre amb tres intensitats. A la mitja part feien un quart o vint minuts de descans, la gent aprofitava per anar al servei, comprar un refresc, caramels, i els fumadors a fumar, es tornava a tocar el timbre de nou, tot demanant al públic que ocupés el seu lloc per mirar la segona pel·lícula. Si era l'estiu, a la sortida es feia un passeig tot intercanviant impressions sobre la pel·lícula i il·lusionar-se per la pròxima. Els que festejaven, la sessió se'ls hi feia curta, a l'hivern tothom anava ràpid per resguardar-se en un altre local, o simplement cadascú a casa seva. Referent al ball era diferent d'ara, la música es feia a base d'una orquestra o orquestrina, a Montblanc en aquell temps n'hi havia tres i totes bones; bastants pobles comptaven amb una petita orquestra, la cantant, solament tenia l'ajuda del micròfon o altaveu, cada sessió sortia com sortia, segons els ànims de tots, entre els músics hi havia una competència per fer-ho el màxim de bé, a les festes majors es ballava el ball del ram, consistia en subhastar una toia, un ram de flors, qui més apostava guanyava i l'oferia a la noia que ell volia, d'aquesta forma adquiria el dret a ballar el ball tots dos sols, o amb parelles que canviaven. A vegades l'aposta de la toia la feien alguns amics, sinó sempre la feien els que els hi brillava més la butxaca, els pobres no hi arribaven mai, d'aquesta manera la ballaven tota la colla, i la toia la sortejaven. L'amfitrió iniciava el ball, i poc a poc els convidats s'hi incorporaven, també hi havia el ball robat o canvi de parella, que s'anunciava al crit, tenien opció els que estaven a la pista de ball, originava un guirigall de mil dimonis, molta broma, gatzara i tothom es divertia d'allò més. En algun poble hi havia el costum que un dia a l'any, les dones eren les que invitaven a ballar als homes; les modalitats de ball eren diverses, segons el moment, jo crec que el més tradicional i popular, era el ball de rams, conegut arreu.

El senyor Fernando i la senyora Eugènia, m'acompanyaven a que em visités el seu metge, em van fer quedar uns quants dies a Barcelona per seguir un tractament. Vaig quedar-me a casa de la meva germana Francesca, i em vaig espavilar una mica. Així que els considerava com amics, i als seus

Montblanc. Carro del Mas de Carlons, adaptat com a tartrana, mitjançant una vela de lona protectora.

fills també, a part de donar-me suport, normalment ens ajudaven amb la feina. A la verema i quan batíem a l'era, havíem de carretejar les garbes, les del mas no hi havia problema, però les de la «Creueta» era una altra cosa. Hi anava tot sol, perquè el pare es quedava a l'era per acabar de netejar el gra, era dur carregar el carro tot sol, així que sovint venia a ajudar-me. Em venia bé per l'ajuda i la companyia. En una ocasió la germana de la senyora passà gairebé mig any al mas, probablement per repòs i es passava moltes hores podant els ceps amb el meu pare. Un dia haguérem d'anar a canviar el ferro de les rodes del carro, el ferro anava escàs, de la manera que es va poder, vàrem aprofitar una bona ocasió per obtenir el material per la reparació.

En unes festes que es celebraren a la vila (1956), hi vingueren les autoritats provincials, el cas és que les filles de la senyora i algunes amigues, com que eren la *crem de la crem* del poble, sigui per «fardar» de noies guapes o pel que sigui, el batlle i el secretari del governador les convidaren a prendre el vermut a cal *Marcelino*. Tenia fama de fer bones tapes i variades. Jo que les esperava per marxar cap al mas, en veure que tardaven, vaig decidir de pujar al cafè a fer l'aperitiu. Ens vàrem trobar a les escales, elles ja baixaven, i una es quedà allà amb mi. Quan la resta estaven més avall em digueren: a dalt trobaràs una taula plena de tota classes de tapes, seu allà que ja venim.... i efectivament, no tardaren ni cinc minuts. Llavors sí que

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

férem l'aperitiu i sense cap necessitat de reprimir-nos més del compte, no com davant de les distingides autoritats. El senyor Marcel·lí em serví un bon got de vermut i no em cobrà res, era bon cafeter i una gran persona. Això fou un aperitiu amb dues parts. Doncs bé, en aquella relació aprofitaren perquè el secretari ens fes un val per anar a un magatzem de ferro a buscar el material per a la reparació. Per tant, haguérem de fer un viatge a Tarragona, la senyora, el seu fill Miquel i jo, aviat acabàrem la feina i anàrem a passejar per Tarragona. Com que feia molta calor ens sobrepassàrem del pressupost a base de beure cervesa i menjar entrepans, una mica més i hem de pujar a peu. Quan presentàrem els comptes a la senyora, ens digué: «potser ens hauria anat més bé comprar-lo d'*estraperlo*», veritablement tenia raó. A dia d'avui encara ho recordem i ens en riem de la nostra petita malifeta. Ens donaren un parell de trossos de ferros per cada roda, o sigui retalls, ja es veia que s'havien tret el compromís del davant, el més barat possible. El ferro bo se'l quedaven per poder treure'n el màxim benefici possible. Com ja he dit, teníem una bona relació amb els amos, bona harmonia i comprensió. Hi ha gent que sap guanyar-se la simpatia de les persones i si estan on estan, és perquè han fet mèrits per estar-hi. Ells sempre varen tenir un tracte de respecte amb tothom, la senyora no li vaig sentir mai, quan es dirigia al servei, anomenar minyona. Més aviat deia les noies, però no tothom és igual i la societat és injusta. Molts d'altres, no se'n sabien avenir de tenir servei i a cada moment tenien la minyona a la vora, per poder donar-se «*de bombo y platillo*» i fer-se els importants.

De cada dia les coses ens anaven millor en tots els aspectes. La relació amb els amos bé, els serveis van ajudar-hi, era l'esperança que ens feia albirar un món amb més perspectives, vàrem estrenar el nou corral i també vaig treure'm el carnet de conduir, gràcies que els amos em pagaren les pràctiques, em féu molta il·lusió, les màquines m'atreien des de jove. El motiu pel qual l'amo volgué que aprenguéssim a conduir el seu fill Joan i jo, fou a causa d'un accident, que li passà pujant de Montblanc amb el cotxe, uns quants metres abans d'emprendre la pujada del Fornell, s'arramblà massa a la vora, o volgué esquivar alguna trilla dels carros i caigué a baix de la parada. El cotxe no es tombà, però un amortidor, al flexionar al límit, quedà en posició inversa i li impedia moure la barra de la direcció, llavors hi anàrem el pare i jo amb el matxo per mirar de treure el cotxe, quan fórem allà el senyor Fernando ens digué que probablement tenia la direcció trencada, que anéssim a avisar el mecànic, jo li vaig dir que no calia, que jo mateix li arreglaria, així fou, vaig tornar a posar l'amortidor a la posició normal i a tornar a engegar el cotxe i cap a casa. El pare, l'amo i el seu fill, marxaren amb el cotxe i jo amb el matxo. Pel camí, l'amo féu un comentari al pare:

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

«el seu fill té molta vista per la mecànica, i nosaltres ens fem vells i tenim qui ens pot anar reemplaçant, he pensat que el seu fill i el meu, tinguessin el carnet de conduir», en aquell temps no hi havia autoescoles, vàrem fer les pràctiques amb un cotxe del garatge Gaya de Montblanc, un *Rubbe*, d'abans de la guerra, tenia tres marxes, la teòrica la vam aprendre en un llibre, i el codi de circulació ens el proporcionava el senyor Pol, que feia de gestor, per l'examen vaig fer un viatge a Tarragona, però no em vaig poder examinar de pràctica, faltava un document, finalment vaig aprofitar un dia que pujà l'enginyer i férem la prova per la carretera i la baixada de l'estació, així vaig aconseguir el carnet. Més endavant assolírem el somni de tenir un cotxe i també un tractor, encara que de segona mà. D'aquesta manera ja no em calgué barallar-me més amb la mula, a més em compraren una escopeta del calibre dotze, per poder anar a caçar i si s'esqueia defensar-me, el senyor Fernando, era un gran expert i tenia bona punteria i una envejable tècnica pel maneig de l'escopeta, quan em lliurà l'arma, els consells que m'oferí manifestaven la seva experiència, els consells encara els vaig poder assimilar bastant, però la tècnica no. Un dia engrescaren al senyor Fernando per presentar-se a un concurs de tir al plat a Montblanc, per la Festa Major, al camp de futbol, tingué la fatalitat que en demanar el servei de plat per fer el tir, se li dispararen els dos canons a l'hora, crec que era un defecte del funcionament de l'escopeta, més endavant li tornà a passar a un dels seus fills. No crec que fos una distracció seva i s'afectà molt, patia del cor i es posà més greu, tant que en pocs dies ocorregué el fatal desenllaç, era una gran persona i un bon home, tothom sentí la seva pèrdua.

El senyor Fernando morí el dia vint de setembre de mil nou-cents cinquanta i la nostra Pepeta es casà el dia vint-i-cinc de novembre del mateix any. L'amo sempre li deia que faríem el possible per fer un casament que es recordaria durant molt de temps, era el primer que se celebrava al mas, malauradament per a tots no va poder ser així i juntament amb la pèrdua del bon factor, també es perderen moltes il·lusions, entre elles el casament de la nostra Pepeta. Com que ja ho teníem planejat haguérem de tirar-ho endavant amb les seves il·lusions més íntimes i deixar les comunes per un bon record del que podia haver estat i no va poder ser. El casament fou auster, gairebé tant com el de la nostra Sisca, però almenys tingueren la plena benedicció de tothom i la felicitat que sentíem ja la teníem ben guardada. D'un dia per l'altre li canvià la vida, en tots els aspectes, la casa on l'admetien com a membre de la família tenia nom propi i terres productives pròpies. A més del seu marit, els seus pares, una germana que aviat es casà, hi havia un germà del sogre, ja gran i delicat de salut, i el

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Montblanc. Joan Mateu Binefa, al Mas de Carlons

seu home a més feia de barber, de feina no n'hi faltava. A casa nostra hi teníem certa semblança en tot, menys que la terra no era nostra, nosaltres fèiem de masovers i el nostre futur era més incert. Naturalment que la trobarem a faltar per tot, la vida és així però que fos tant lluny i en aquell temps féu que la nostra mare, que gairebé no sabia rubricar el seu nom, fos l'encarregada d'escriure.

 UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

Tornant a la vida en el mas, ja se sap que les coses no poden sortir sempre com un vol, tots els plans i il·lusions que tenia, restaren trencades, com és natural, a la vídua li venia molta feina.

Un temps abans de morir el senyor Fernando, jo també vaig caure malalt, fou la segona vegada que em visità el metge, la primera fou per un atac de reuma que vaig patir l'any trenta nou o quaranta, aquesta vegada em deixà més tocat, però ho vaig superar, gràcies a Déu m'enfortí, segons el diagnòstic no era de caràcter físic, sinó de tipus neurològic, deien que tenia manies, jo no combregava amb aquesta idea, naturalment, davant la meua insistència ho consultàrem a altres metges, val a dir amb un gran sacrifici per part de tots, en aquell temps els consultoris mèdics eren de caràcter privat, el metge de capçalera costava deu pessetes al mes. No és gens estrany que explotés pels quatre costats, a més quan un creia que era tan fort que ho podia resistir tot, les circumstàncies tampoc no ajudaven gens, el treball no s'acabava mai i també volia divertir-me, calia treure temps d'allà on es podia, i una persona només té un cos, una ànima, una vida, que en aquesta edat vivia amb tota la força, i totes les vivències m'impactaven amb intensitat, com si fos una riuada, un dia a la tardor o l'hivern, baixava a Montblanc a passar l'estona, quan en retirar-me cap a casa, enfilant la pujada del Santuari de la Serra anava bastant ràpid perquè era tard, de sobte, el cor començà a bategar ràpid, tant, que vaig estar a punt de caure a terra i perdre el coneixement, que si caic que si no caic, vaig dirigir-me a casa d'un amic, l'Anton de cal *Piverd*, que vivia a la vora, m'atengueren, i m'acompanyaren al mas. L'endemà, el metge em reconegué àmpliament a la seva consulta, i no trobà cap lesió física. De manera que tots contents, jo més que ningú, però el cas era que no em trobava bé i feia tot el possible per seguir les instruccions del metge, que era «fer la vida i distracció». Ara, en aquets moments no sé a què es referia, en aquell moment més aviat me'n sobrava, la qüestió era que jo seguia trobant-me malament, una nit, tot dormint em tornà agafar i encara més fort, a l'endemà, visita al metge i el mateix diagnòstic, la cosa no pintava gens bé per mi i crec que tots estaven desconcertats, fou una de les temporades més dolentes de la meua vida, explicar-ho amb tota mena de detalls, avui es impossible, per dins meu em passava de tot. Per molts tenia els cables creuats i ja podia estar content en teoria, segons els metges seguia fort, però em sentia malament i per aquest motiu tenia algun conflicte amb el metge, el de capçalera tingué molta paciència amb mi, el cas és que, sigui com sigui, ho vaig superar, la solució: confiar en mi mateix, respecte a la meua salut, es pot dir que la tenia hipotecada, el treball era dur i físicament calia estar en forma, per ser més disciplinat, em vaig llogar pel delegat del blat. Tenia un tractor

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

**Montblanc. Joan Mateu Binefa,
amb la seva esposa Micaela Iranzo**

UN MÓN QUE ANEM FENT TOTS

i feia de tractorista, en teoria guanyava més, quinze pessetes per jornal. A mi em donaven cinc pessetes per hora llaurada, les arreus eren deficientes, tant, que estàvem més temps al ferrer que treballant, entre aquest problema, i que quan plovia tampoc podíem sortir a llaurar, no era el que semblava. Al tractor hi anàvem dos tractoristes, el Jordi i jo, fou quan començà una gran amistat que encara la conservem viva. Anàvem dos tractoristes per poder treballar més hores, l'engegàvem al matí i ja no l'aturàvem fins l'hora de plegar. El tractor era rudimentari, amb les rodes metàl·liques, no tenia la part elèctrica, ni pujador hidràulic per les eines, els complements els muntàrem el Jordi i jo quan no podíem anar al tros, amb tantes fatigues, acabàrem amics. Malauradament, ho vaig haver de deixar, no és que la feina de casa fos menys pesada, però tenia més estabilitat, el temps anava passant i jo em superava amb esforç.

Notes

1.- Sobre aquests assassinats vegeu l'article de Jordi Creus Verni «Els crims de La Pobla de Feran de l'any 1928», *Podall* (Montblanc), 2, (2013) p. 134-147, consultable a RACO.

2.- Si bé l'autor en fa la seva pròpia descripció, hem cercat a l'Heremoteca de *La Vanguardia* l'article del Pare Lluís Rodés, director de l'Observatori de l'Ebre, publicat el dia 27 de gener de 1938:

«Al capvespre del dia 25 pogueren contemplar els habitants d'aquesta regió, en condicions especialíssimes de visibilitat, un dels espectacles més emocionants que ofereix la natura i que a les nostres latituds difícilment se'ns presenta més de dues o tres vegades per segle: una aurora boreal que donava a l'horitzó nord l'aspecte d'un llunyà i intens incendi. L'aurora es presentà en forma de ventall gegantí, obert cap al cel i de rajos lleugerament convergents sobre el pol magnètic de la Terra. L'intens fulgor rosaci, travessat per multitud de bandes de llum més blanques i brillants, com si procediren de potents reflectors enfocats cap al zenit, s'elevava fins a 30° sobre l'horitzó, amb una amplària azimuthal quasi doble a les dues bandes; canviava amb freqüència de posició, difuminant-se unes, mentre se'n formaven unes altres al seu costat. Encara que el color predominant va ser el rosaci, hi hagué també matisos verds i blancs.

El fenomen revestí la seua màxima intensitat entre les 19 i 20 hores i es va reproduir amb diverses alternatives fins més enllà de la mitjanit».

Observació

Totes les fotografies del present treball procedeixen de l'arxiu de la família Mateu Iranzo, de Montblanc

APÈNDIXS DOCUMENTALS

Contracte de masoveria del Mas de Carlons (1945)

«En Montblanch, Tarragona, a primero de Abril del año mil novecientos cuarenta y cinco; reunidos: de una parte, Doña Dolores Casasses Guiu, mayor de edad, casada, propietaria, vecina de Barcelona, con domicilio en la calle de Vallespir, N. 98, bajos, debidamente asistida de su marido Don Enrique Sala Mestre, a los efectos de la vènia marital, y, de otra, Don Antonio Mateo Armengol, mayor de edad, casado, labrador, vecino de la Palma de Cervelló (Barcelona), casa de campo denominada «can Llopart», ambos en nombre e interés propios y con la capacidad legal necesaria para contratar y obligarse que mutuamente se reconocen, convienen en la formalización del presente contrato privado de colonato (*masoveria*), que se registrá a tenor de los siguientes

PACTOS Y ESTIPULACIONES:

Iro.- Doña Dolores Casasses Guiu, propietaria de la finca denominada «Villa Montserrat», antes «Mas de Carlons», radicada en este término municipal, la cede en colonato (*masovería*) por durante cinco años naturales que finirán el día 31 de Marzo del año 1950 al otro comparecerse Don Antonio Mateo Armengol,

quién la acepta en el día de hoy sembrada de cereales y hortalizas y plantada debidamente de árboles productivos y frutales, comprometiéndose formalmente por su parte al fiel y puntual cumplimiento de las siguientes obligaciones que se entienden y estiman por ambas partes como condiciones de obligado cumplimiento:

A) El colono Sr. Mateo cuidará, cultivará y sembrará las tierras y arbolados de la finca a uso y costumbre de la comarca y con la diligencia de buen labrador procurando mantener las tierras en buen estado y obtener de las mismas el máximo rendimiento.

B) El colono Sr. Mateo se obliga, para el día que tenga de dejar la finca por cualquier causa, a entregarla a la propietaria en el mismo estado en que la recibe, o sea, toda sembrada y en buen estado, la casa, plantíos y arbolados, descontándose una parte que ahora entrega a la propietaria.

C) El colono Sr. Mateo se obliga a criar y cuidar debidamente cuantos animales consientan la capacidad y circunstancias de la finca.

D) El propio colono Sr. Mateo se obliga a alimentar y cuidar con esmero, tanto sano como enfermo, al caballo propiedad de la propietaria poniéndolo a disposición y servicio de la propietaria y marido de ésta, Don Enrique Sala, juntamente con el carruaje cuando esté se lo requiera.

E) El colono no podrá efectuar obras en la casa ni en la finca, así como tampoco arrancar árbol alguno sin el previo permiso de la propietaria o su marido.

F) El colono Sr. Mateo reconoce pleno derecho a la propietaria para coger por sí misma toda clase de fruta y cuanto necesite del campo para sí y todos sus familiares durante las temporadas de estancia en la finca.

G) El colono Sr. Mateo podrá servirse para el consumo de los familiares que con él convivan en la finca de la fruta y hortalizas necesarias, pero en ningún caso podrá darlos a otras personas sin el previo y especial consentimiento de la propietaria o del esposo de ésta, Sr. Sala.

2do.- La retribución del trabajo del Sr. Mateo y de aquellas personas de que se auxilie será con parte de lo que se recoja de la finca en las siguientes partes o proporciones.

A) Frutas y cosechas de granos de todas clases: al tercio, o sea, dos partes para el colono Sr. Mateo y una tercera parte para la propietaria Sra. Casasses. Esta participación se efectuará al tiempo de la recolección de los distintos frutos.

B) Crianza de animales: también al tercio, o sea, dos partes de lo que se obtenga para el colono y una tercera parte para la propietaria.

3ro.- La compra de animales, forrajes, harinas o granos para la cria, alimentación o cebamiento de aquellos en su caso, así como la adquisición de semillas, planteles y abonos destinados a la finca será de cargo del colono y propietaria conjuntamente en la misma proporción del tercio o sea, dos terceras partes del importe a cargo del colono Sr. Mateo y la otra tercera parte a cargo de la propietaria Sra. Casasses.

4to.- Las mejoras que pudiere experimentar la finca durante la vigencia del presente contrato quedarán integralmente a favor de la propietaria sin derecho a indemnización al colono Sr. Mateo.

5to.- En cualquier momento que le conviniera a la propietaria vender la finca del plazo previsto de duración del presente contrato, el colono Sr. Mateo se obliga a darlo por terminado si bién podrá permanecer en la finca hasta la recolección de la cosecha pendiente, la que, una vez recojida, abandonará la finca en poder del nuevo propietario. Para este caso, la propietaria dará oportuno aviso al colono al que, al abandonar la finca entregará la suma de cuatro mil pesetas en concepto de indemnización por gastos de traslado salvo el caso de que el nuevo propietario adquirente de la finca conviniera aceptar en la continuación como colono al Sr. Mateo en cuyo caso nada tendrá que abonarle la Sra. Casasses.

6to.- La parte de la casa destinada a vivienda del colono (*masoveria*) solo podrá ser ocupada por el Sr. Mateo y sus familiares directos si bién podrán permanecer en la misma aquellos otros familiares más lejanos en cortas estancias de visitas, casos de enfermedad del Sr. Mateo o de los suyos, o temporadas de recolección de cosechas para auxiliarle en los trabajos.

7mo.- El presente contrato será rescindido antes de finalizar el plazo previsto de duración del mismo en los casos siguientes sin derecho alguno a indemnización.

A) En caso de venta de la finca prevista en el pacto quinto en cuyo caso se procederá en la forma en el mismo establecida.

B) Por falsedad o engaño en la declaración o manifestación en las cosechas, en la compra de géneros y animales y precios satisfechos por los mismos.

C) Por las faltas culpables en el cultivo, en el laboreo de las tierras y en el cuidado de los animales.

D) Por deficiencias notorias en el cuidado de los plantíos y arbolados.

E) Por falta grava de respeto debido a la propietaria o a sus familiares directos por parte del colono o las personas que con el convivan.

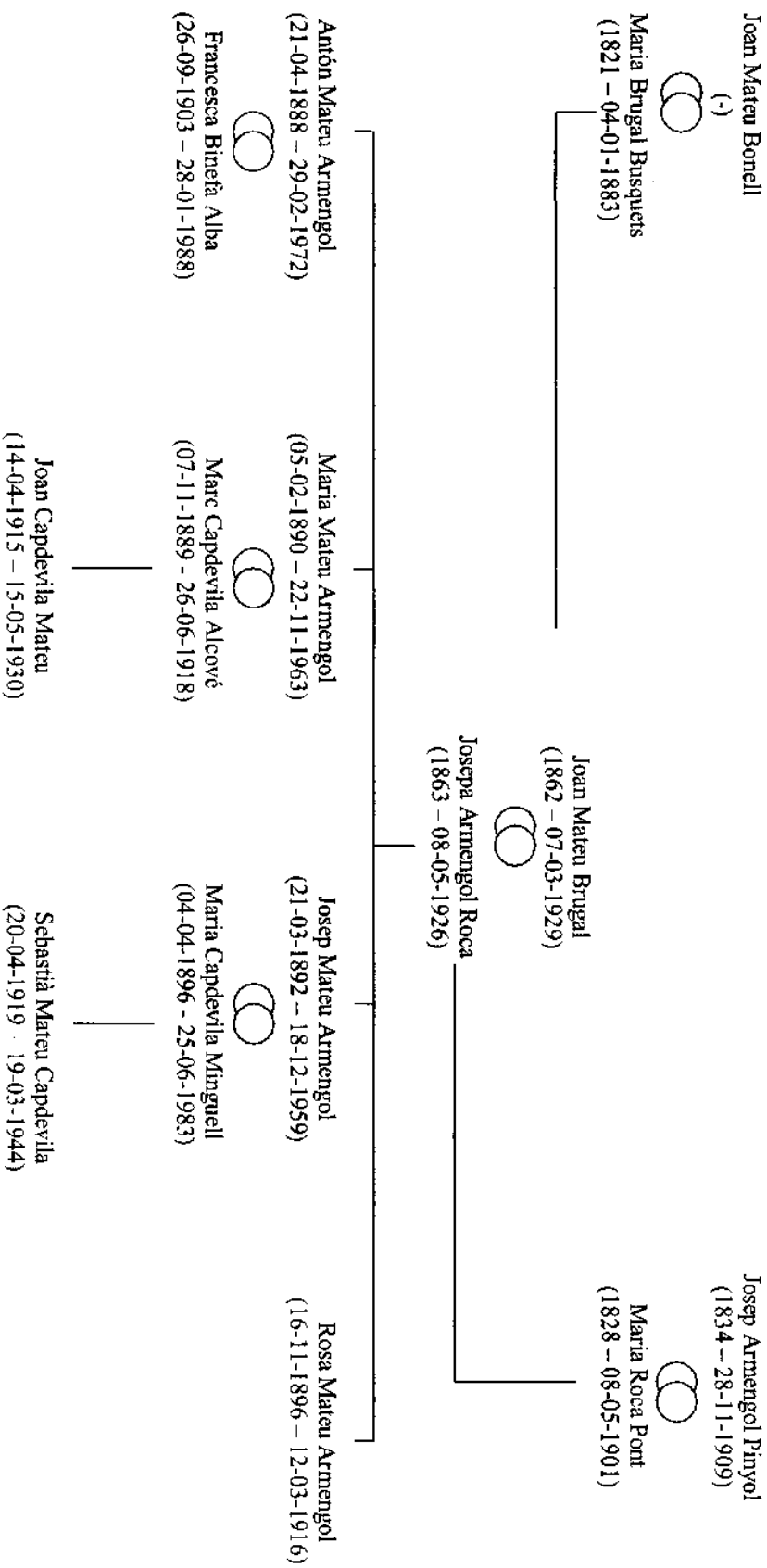
F) Por incumplimiento de los pactos del presente contrato o de cualquiera de ellos.

8vo.- Presente en este acto Don Enrique Sala Mestre concede a su esposa Dña. Dolores Casasses Guia su vènia marital, tan cumplida como en derecho proceda, a todos los efectos del presente contrato.

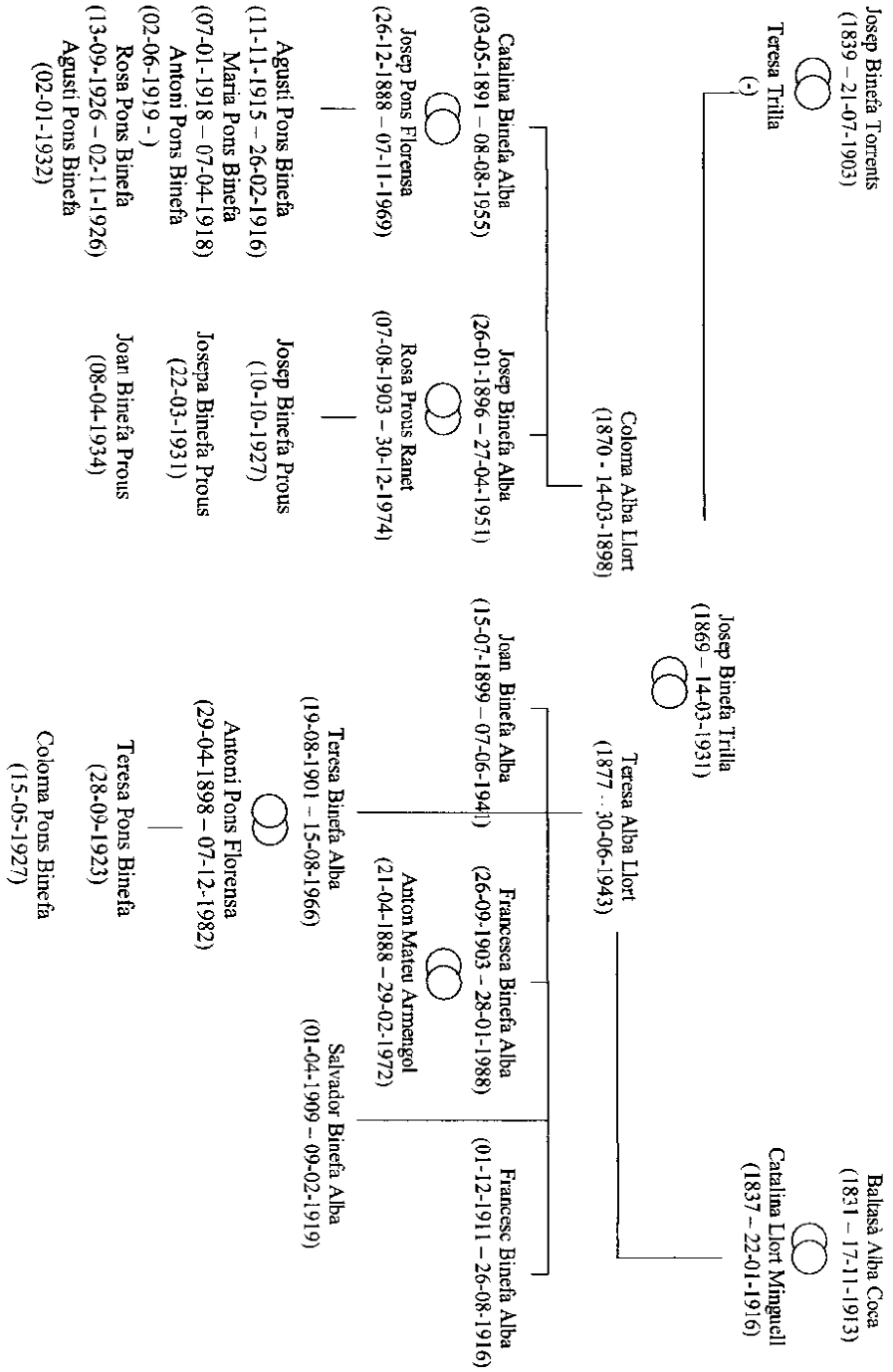
9no.- Cualquiera duda cuestión o divergencia que surgiere en la interpretación o cumplimiento del presente contrato será sometida a la jurisdicción y competencia en los juzgados y tribunales ordinarios del lugar de la finca a los que los contratantes se someten expresamente con expresa renuncia a cualquier otro güero o domicilio que pudiera competerles.

Y para que conste y surta los efectos de obligar en derechos procedentes, suscriben los presentes este documento por duplicado y a un solo efecto en el lugar y fecha arriba consignados».

(Font arxiu família Mateu. Montblanc)

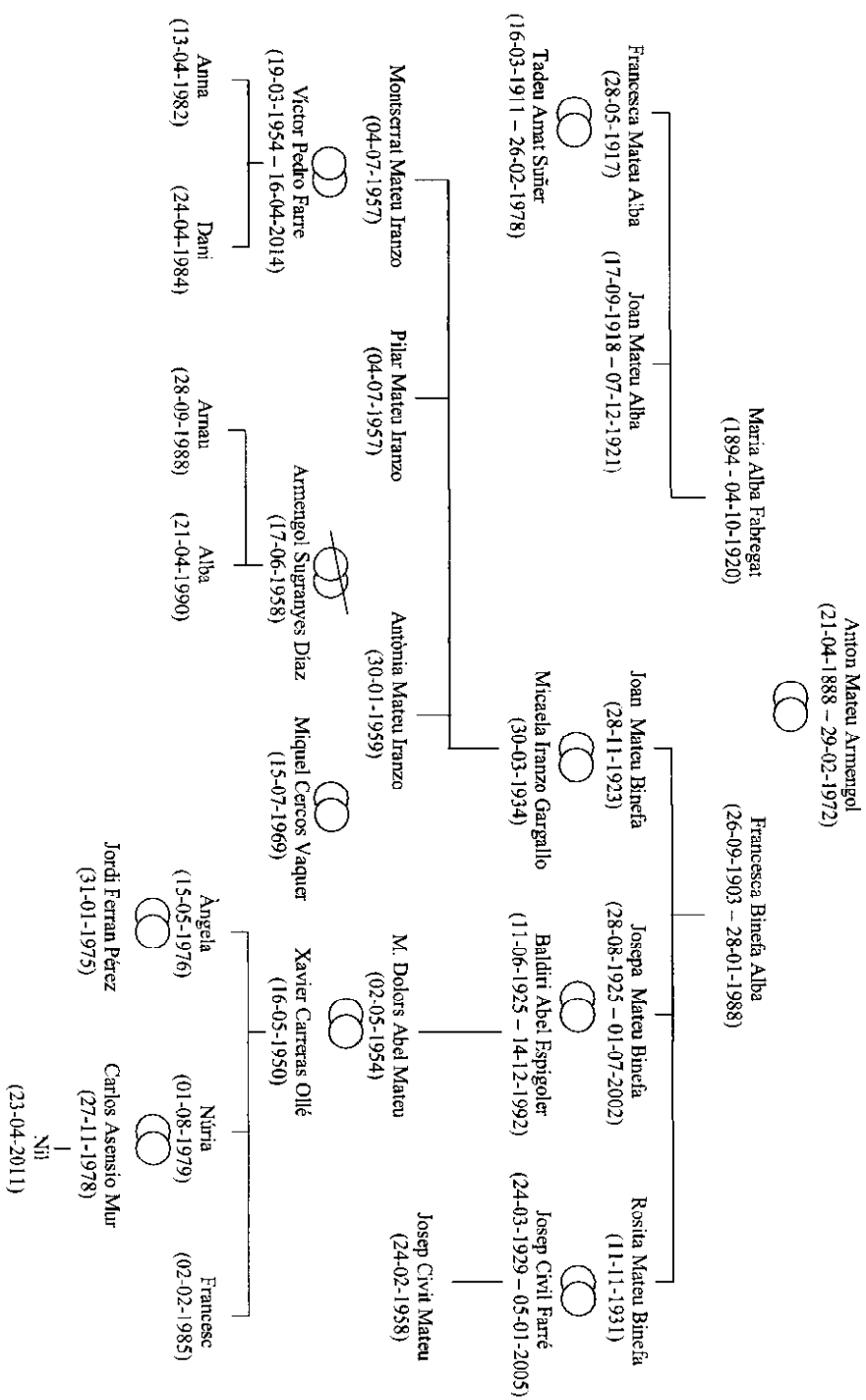
FAMÍLIA MATEU-ARMENGOL**STOT INEF WENY QUO NÓW NN**

FAMÍLIA BINEFA-ALBA

TOTS WEM QUE NÓW NN

FAMÍLIA MATEU-BINEFA

STOI NENT WENY QUÈ NÓW NN

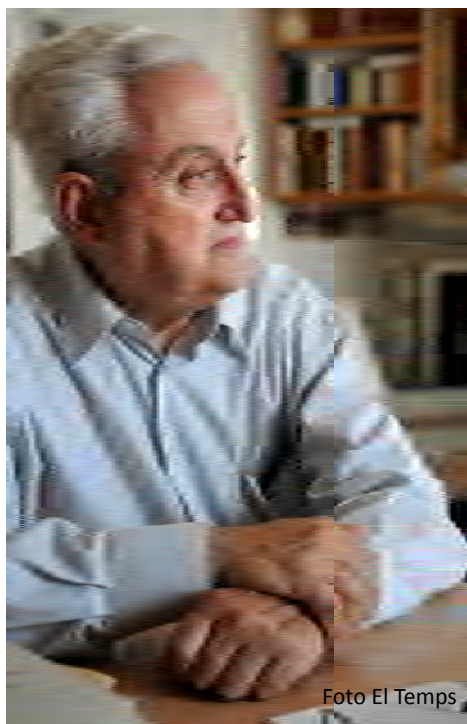
El nostre Albert Manent Segimon

Josep M. Carreras Vives i Josep M. Grau Pujol

El 14 d'abril de 2014 ens deixava el bon amic Albert Manent Segimon, tot un referent en la lluita antifranquista i un home imprescindible per al sosteniment de la cultura catalana, el coneguérem quan ostentà diferents càrrecs institucionals, com a director general de Difusió Cultural del departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, del Centre d'Història Contemporània de Catalunya, de la Societat d'Onomàstica i de la Fundació

tingut la sort de tractar-lo en caràcter afable, generós, radicalment defensor de la a més d'impulsor de múltiples vinculades amb la recerca divulgació de múltiples

Com a promotor de dels què n'hem tingut les investigacions sobre el Guerra Civil, la repressió de biografies de personatges. Per demanar ajut als agents una amable carta o una s'interessava per la nostra Museu-Arxiu de Montblanc i de Barberà, sobretot les orientava i que sempre interès, a més de ressenyar-

Vives Casajuana. Els qui hem la intimitat, valoràvem d'ell el seu conciliador i a la vegada identitat i la llibertat de Catalunya, inciatives, en especial les històrica, la creació literària i la aspectes del país.

projectes de caràcter nacional, coneixement directe, destaquem llop, els vents, boires i núvols, la la dictadura franquista, les a portar-les a terme no dubtava actius de cada comarca, sigui amb trucada telefònica, a més família, la salut i les activitats del del Centre d'Estudis de la Conca publicacions, que sovint ens sol·licitava i llegia amb il·lusió i les en revistes o diaris de

Barcelona i Tarragona, encara que els seus directors, malauradament, no sempre tinguessin la mateixa sensibilitat en la difusió, algunes vegades es negaren a fer-ho. No defallia mai en les seves empreses i no fou partidista polític quan representava a una institució, tot i tenir les seves idees, respectava les dels altres, essent un veritable *gentleman*. Com a anècdota, dir que era un fervent defensor de l'ús del vós, enlloc del vostè, trasllat del castellà *usted*.

Fruit de la seva llarga experiència vital, poques vegades el vèiem pessimista, tot el contrari, positiu, vital i comunicatiu, content dels èxits aliens, sobretot dels més joves, sense cap mena de recel.

Sempre ens sorprenia la seva gran capacitat de treball, les varietats temàtiques del seu interès científic i la coneixença del territori i la seva gent, tot i que no conduïa automòbil, ni havia entrat en el món d'internet, estava al cas de tot i viatjava arreu, als estius ens convidava a visitar-lo al Mas Segimón, de l'Aleixar, si el necessitàvem per alguna xerrada o alguna presentació editorial, sempre estava disposat a